

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAKŞİBENDİYYE-İ MÜCEDDİDİYYE USÛLÜNE
DAİR EBÛ SAİD ŞÂH'IN HİDÂYETÜ'T-TÂLİBÎN
ADLI ESERİNİN TAHLİLİ

İBRAHİM FATİH GÜÇLÜ
(2501141496)

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. DERYA BAŞ

İSTANBUL-2022

ÖZ

NAKŞİBENDİYYE-İ MÜCEDDİDİYYE USÛLÜNE DÂİR EBÛ SAİD ŞÂH'IN HİDÂYETÜ'T-TÂLİBÎN ADLI ESERİNİN TAHLİLİ İBRAHİM FATİH GÜÇLÜ

Hidâyetü't-Tâlibîn müellifinin tam adı Ebû Saîd Muhammed b. Safiyyü'l-kadr b. Azîzü'l-kadr el-Fârûkî el-Müceddidî ed-Dihlevî'dir (ö. 1250/1835). Tarîkat pirlğine ve şeyhlerine verilen “Şah” ünvanı ile anılmıştır. 2 Zilkade 1196 (9 Ekim 1782) tarihinde Hindistan'ın Râmpûr şehrinde dünyaya gelmiş, Hindistan'da vefât etmiş ve Delhi'ye defnedilmiştir. Nakşibendiyye usûlünü ele aldığı *Hidâyetü't-Tâlibîn* isimli eseri kendi şahsî mânevî tecrübeleri eşliğinde seyr ü sülûk hakkında bilgileri muhtevîdir. Fârûkî'nin Farsça kaleme aldığı aldığı eserinin Türkçe tercümesinin transkripsiyonu ve metnin muhtevasının tesbit edilmesi tezimizin temel konusunu teşkil etmektedir. *Hidâyetü't-Tâlibîn* Veliyyüddinzâde Mehmed Hıfzî Efendi tarafından Arapça ve Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Fârûkî, *Hidâyetü't-Tâlibîn*'de kendi seyr ü sulûku muvâcehesinde sâlikin intisabından başlayarak Nakşibendiyye-i Müceddidiyye tarîkinde seyr ü sulûkun keyfiyetini anlatmaktadır. Bu çalışmada sözkonusu eser çerçevesinde Nakşibendiyye-i Müceddidiyye usûlü ve Fârûkî'nin görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Ebû Saîd Fârûkî, şeyhi Abdullah Dihlevî, oğlu ve halîfesi Ahmed Saîd Fârûkî'nin hayatları ve ilmî şahsiyetleri ele alınmıştır. İkinci bölümde *Hidâyetü't-Tâlibîn*'in matbû nüshasından yola çıkarak eserin tanıtımı yapılmaya çalışıldı. Üçüncü bölümde eserin Veliyyüddinzâde Mehmed Hıfzî Efendi tarafından yapılan Türkçe tercümesi günümüz harflerine aktarıldı. Ekte Farsça müstensih nüshasının fotoğrafı sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ebû Saîd Fârûkî, Hidâyetü't-Tâlibîn, Tasavvuf, Nakşibendiyye Usûlü.

ABSTARCT

Analysis of Abu Said Shah's *Hidayetü't-Talibin* on the Method of Naqshbandiyya-i Mujaddidiyye

İbrahim Fatih GÜÇLÜ

The full name of the author of *Hidayetü't-Talibîn* is Ebû Said Muhammed b. Safiyyü'l-kadr b. Azîzü'l-kadr al-Fârûkî al-Muceddidi ad-Dihlevî (d. 1250/1835). He was referred to as the "Shah", which was given to the tariqa's pirs and sheikhs. He was born on 2 Dhu al-Qada 1196 (October 9, 1782) in Rampur, India, died in India and was buried in Delhi. His work titled *Hidayetü't-Talibîn*, in which he deals with the Naqshbandiyya method, contains information about seyr u suluk, accompanied by his own spiritual experiences. The transcription of the Turkish translation of Fârûkî's work written in Persian and the analysis of the text constitute the main subject of our thesis. *Hidâyetü't-Talibîn* was translated into Arabic and Turkish by Veliyyüddinzâde Mehmed Hıfzî Efendi.

Fârûkî, in *Hidâyetü't-Talibîn*, tells about the characteristics of Naqshbandiyya-e Mujaddidiyya, starting from the sâlik's initiation within the framework of his own seyr ü suluk experience. In this study, methodology of Naqshbandiyya-e Mujaddidiyya and Fârûkî's views were tried to be revealed within the boundaries of *Hidâyetü't-Talibîn*. In the first part of the study, the lives and scientific personalities of Ebû Said Fârûkî, his sheikh Abdullah Dihlevî, his son and caliph Ahmed Saîd Fârûkî are discussed. In the second part, it was tried to analyze the work based on the printed copy of *Hidayetü't-Talibîn*. In the third chapter, the Turkish translation of the work by Veliyyüddinzâde Mehmed Hıfzî Efendi was transferred to today's letters. The photograph of the Persian copy is presented in the appendices.

Keywords: Ebû Said Fârûkî, *Hidâyetü't-Tâlibîn*, Sufism, Naqshbandiyya, Methodology.

ÖNSÖZ

Tasavvufun müesseselerini inşa ettiği tarikatlar döneminin önemli mekteplerinden biri de Nakşibendiyye'dir. Tarîkatin âdâb, erkân ve usûlü hakkında yazılan eserler Nakşibendiyye seyr ü sulûkune dâir önemli bilgiler sunmaktadır. Bu eserlerden biri de İmâm-ı Rabbânî'nin soyundan gelen Ebû Saîd Fârûkî'nin *Hidâyetü't-Tâlibîn* adlı eseridir. Bu tezde Farsça kaleme alınan *Hidâyetü't-Tâlibîn*'in Veliyyüddinzâde Mehmed Hıfzî Efendi tarafından yapılan Türkçe çevirisi esas alınmıştır.

Fârûkî, ele aldığı konuların İmâm-ı Rabbânî'nin mektûbâtında detaylı bir biçimde anlatıldığını belirtse de eseri özgün kılan yön bizzat kendi müşahadelerini ve tecrübelerini paylaşmış olmasıdır.

Tez giriş, sonuç ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ebû Saîd Fârûkî, oğlu ve halîfesi Ahmed Saîd Fârûkî ve şeyhi Abdullah Dihlevî'nin hayat hikayelerine yer verildi. Oğlunun hayat hikâyesine yer verilmesinin sebebi tarîkatin Fârûkî'den sonra oğlu ile devam etmiş olmasıdır. Bu bölümde Fârûkî silsilesi ile Anadolu'ya ulaşan kollara da yer verilmiştir. Böylece Fârûkî'nin Anadolu'ya ulaşan silsileleri biraraya getirilmiş oldu. Birinci bölümde ayrıca Türkiye kütüphanelerinde tespit edebildirdiğimiz *Hidâyetü't-Tâlibîn* nüshaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Tezimizin ikinci bölümünde *Hidâyetü't-Tâlibîn*'in muhtevâsı özetlenmeye çalışıldı. Fârûkî böyle bir eser telif etmeye neden ihtiyaç duyduğunu izâh ettikten sonra tarîkate intisâb eden sâlikin başından sonuna kadar tarîkat içinde takip edeceği usûlü anlatmıştır. Ayrıca şahitler huzurunda şeyhinden icâzet alış merâsimini de detaylı bir biçimde aktarmıştır. Şeyhi Abdullâh-ı Dihlevî'nin kendisine yazdığı mektupları da eserine eklemiştir. Fârûkî eseri telif ettikten sonra şeyhine takdim etmiş şeyhi de eserin sonuna kısa bir takriz yazmıştır.

Üçüncü bölümde *Hidâyetü't-Tâlibîn* isimli eserin transkripsiyonu bulunmaktadır. Transkripsiyonda Hıfzî Efendi'nin Türkçe terümesinin matbû nüshası tercih edilmiş, Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba 247 ve Ali Emîrî Efendi Kütüphanesi 883 numaralı müstensih nüshaları ile karşılaştırılmıştır. Matbû nüsha ile ciddi farklılıklar bulunmadığı için matbû nüsha esas alınmıştır.

Ekte Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu 1236 numarada kayıtlı *Hidâyetü't-Tâlibîn*'in Farsça müstensih nüshasının fotoğrafı ilave edilmiştir. Böylece eserin Türkçe tercümesi ile Farsça orijinalini karşılaştırma imkanı okuyucuya sunulmuştur.

Farsça nüshayı birlikte tetkik ettiğimiz Mir Zuhuriddîn Ensarî'ye teşekkür ederim. Özellikle tezimi özen ve sabırla okuyarak fikir ve önerilerini esirgemeyen, yol gösteren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Derya Baş Hanımefendi'ye en derin saygılarımı ve şükranlarımı arz ederim.

Kâbil, 2022

İbrahim Fatih GÜÇLÜ

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTARCT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EBÛ SAİD FÂRÛKÎ VE HİDÂYETÜ'T-TÂLİBÎN ADLI ESERİ

1.1. Ebû Saîd Fârûkî'nin Hayatı	11
1.2. Şeyhi: Abdullah Dihlevî.....	18
1.3. Halîfesi: Ahmed Saîd Fârûkî	20
1.4. Fârûkî'den Anadolu'ya Ulaşan Nakşî Kolları	23
1.5. Türkiye Kütüphanelerindeki Hidâyetü't-Tâlibîn Nüshaları	25

İKİNCİ BÖLÜM

HİDÂYETÜ'T-TÂLİBÎNE GÖRE NAKŞİBENDİYYE'DE USÛL

2.1. SEYR Ü SÛLÛK	30
2.1.1. İmkân Dâiresi	30
2.1.2. Velâyet-i Suğrâ Dâiresi.....	32
2.1.3. Velâyet-i Kübrâ Dâiresi	35
2.1.4. Velâyet-i Ulyâ Dâiresi	37
2.1.5. Kemâlât-ı Selâse	38
2.1.5.1. Nübüvvet Kemalleri	38
2.1.5.2. Risâlet Kemalleri	40
2.1.5.3. Ulû'l-Azm Kemalleri	40
2.1.6. İlâhî Hakikatler	41
2.1.6.1. Kâ'be'nin Hakikati.....	41
2.1.6.2. Kur'ân'ın Hakikati	42
2.1.6.3. Salâtın Hakikati.....	42
2.1.7. Peygamberlerin Hakikatleri	44
2.1.7.1. İbrâhimî Hakikat	44
2.1.7.2. Mûsevî Hakikat.....	44
2.1.7.3. Muhammedî Hakikat.....	44
2.1.7.4. Ahmedî Hakikat	45
2.1.8. Mutlak Zâtî Sevgi	45
2.1.9. Keskin Kılıç Dâiresi	46
2.1.10. Kayyûmiyyet Dâiresi	46
2.2. NAKŞİBENDİYYE USÛLÜNDE ÖNE ÇIKAN KAVRAMLAR	46

2.2.1.	Tevfik ve Hizmet	46
2.2.2.	Riyâzet ve Mücâhede.....	47
2.2.3.	Letâif-i Aşere.....	48
2.2.4.	Zikir.....	49
2.2.5.	Murâkabe.....	51
2.2.6.	Râbita.....	52
2.2.7.	Teveccüh.....	53
2.2.8.	Cem'iyet-Huzûr, Vâridât-Cezebât	53
2.2.9.	Hazarât-ı Hams	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİDÂYETÜ'T-TÂLİBİN TRANSKRİPSİYONU

<i>İbtidâ-i Tercüme-i Risâle</i>	57
<i>Letâif-i Aşere</i>	58
<i>Şuğl-ı Evvel</i>	60
<i>Şuğl-ı Sâni</i>	62
<i>Şuğl-ı Sâlis</i>	62
<i>Fasl-ı Erbâb-ı Kulûbun Seyir ve Sülûkları</i>	63
Cevâb	77
Cevâb-ı Sâni.....	77
Cevâb-ı Sâlis	77
Cevâb-ı Râbi	78
<i>Fasl-ı Velâyet-i Kübrâ ve Fenâ-ı Nefsin Beyânıdır</i>	80
Velâyet-i Kübrâ Dâiresi.....	81
<i>Fasl-ı velâyet-i ulyâ ve unsur-ı türâbın gayri anâsır-ı selâsenin seyirlerini ve fenâ ve bekâların beyân eder.</i>	83
<i>Kemâlât-ı Selâse</i>	87
<i>Fasl-ı hakâyık-ı İlâhiyye ki onlar hakikat-ı Ka'be ve hakikat-ı Kur'an ve hakikat-ı salâtın ibârettir onları beyân eder.</i>	91
<i>Hakikat-ı Kur'an</i>	93
<i>Hakâyık-ı Enbiyâ</i>	97
<i>Fasl</i>	102
<i>Mektub-ı Evvel</i>	103
<i>Mektûb-ı Sâni</i>	104
<i>İcâzetnâme</i>	107
<i>Takriz</i>	110
SONUÇ	112
KAYNAKÇA	116
EKLER	120

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale, adı geçen madde
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
HÜİFD	: Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İ.Ü.İ.F.D.	: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
S.Ü.İ.F.D	: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
sy.	: Sayı
t.y.	: Basım tarihi yok
v.	: Vefâtı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
v.d.	: Birden fazla tercüme edenlerde ilkinden sonrakiler
y.y.	: Basım yeri yok
yay.	: Yayınları, Yayıncılık, Yayınevi

GİRİŞ

Silsilesi Hz. Peygamber'e ulaşan Nakşibendî tarîkatı silsilede yer alan bazı pirlere nisbetle tarihsel süreçte farklı şekillerde isimlendirilmiştir. Hz. Peygamber'in, Sevr mağarasında Hz. Ebû Bekr'e diz üstü ve gözleri kapalı olarak kalbî zikri telkin etmesi ile Nakşibendîler'in esas aldığı Bekrî ya da Sıddîkî silsilenin doğduğuna inanılmaktadır.¹ Hz. Ebû Bekir'den Bâyezîd-i Bistâmî'ye kadar ulaşan silsile Bekriyye, Bistâmî'den Hâce Yûsuf el-Hemedânî'ye kadar Tayfûriyye olarak isimlendirilmiştir.² Tayfûriyye olarak tanımlandığı asırlarda tarîkatın kimliği henüz tamamlanmamıştır.³ Hemedânî'den Hâce Bahâeddîn Nakşibend'e kadar Hâcegân tarîkatı, Nakşibend'den sonra ise Nakşibendiyye olarak isimlendirilmiştir.⁴ Hâcegân tarîki ile temelleri oluşan Nakşibendiyye, Şâh-ı Nakşibend ile esas kimliğine bürünmüştür. Bundan sonra zaman içerisinde Nakşibendiyye temel esaslarından ayrılmadan çeşitli ekollerle temsil edilmiştir. Hâce Bahâeddîn Nakşibend'den sonra Ubeydullâh-ı Ahrâr ile devam eden kol Ahrâriyye olarak bilinmektedir.⁵ Tarîkat, İmâm-ı Rabbânî'den sonra Müceddidiyye olarak isimlendirilmiş daha sonra Mahzar Cân-ı Cânân ile de Mazhariyye olarak meşhur olmuştur.⁶ Abdullah Dihlevî'nin müridi Hâlid-i Bağdâdî'den devam eden kol da Hâlidîyye ismiyle anılmıştır.

Nakşibendiyye'nin ilk defa tarîkat kisvesine girmesi Hâcegân dönemi olarak isimlendirilen Yûsuf el-Hemedânî ve Abdülhâlik Gucdüvânî zamanında olmuştur. Gucdüvânî tarafından ta'yin edilen sekiz prensip: hûş der-dem, nazar ber-kadem, sefer der-vatan, halvet der-encümen, yâdkerd, bâzgeşt, nigâhdâşt, yâddâşt ile Nakşibendiyye usûlünün temelleri atılmıştır.⁷ Abdülhâlik Gucdüvânî, tarîkatta cehrî zikir, semâ ve halvet gibi uygulamalara yer vermemiş ve tasavvufî eğitime yeni bir

¹ Necdet Tosun, "Sıddîkiyye", **DİA**, İstanbul 2009, c. 37, s. 98.

² Hamid Algar, "Hâcegân", **DİA**, İstanbul 1996, c. 14, s. 431. Ayrıca bkz. Hocaşâde, **a.g.e.**, s. 150-152.

³ Süleyman Uludağ, "Bâyezîdî Bistâmî", **DİA**, İstanbul 1992, c. 5, s. 240.

⁴ Hamid Algar, **a.g.m.**, s. 431. Ayrıca bkz. Hocaşâde, **a.g.e.**, s. 150-152.

⁵ Selçuk Eraydın, **Tasavvuf ve Tarîkatler**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 374.

⁶ Hocaşâde Ahmed Hilmi, **Hadîkatü'l-evliyâ**, İstanbul 1318, s. 150-151.

⁷ Hamid Algar, **a.g.m.**, s. 431.

usûl getirmiştir. Bunların yanında sünnete tâbi olmayı ve bid'atlerden uzak durmayı da bir düstûr haline getirmiştir. Müridlerine fıkıh ve hadîs ilimlerini öğrenmelerini tavsiye etmiş; methedilince gururlanmamalarını, kınanınca üzülmelerini, insanlardan bir şey istememelerini ve Cenâb-ı Allâh'ın onlara verdiği şeyleri dağıtmalarını söylemiştir.⁸ Hâcegân tarîkatı, usûl olarak Ehl-i sünnet akîdesine bağlı olduğu için bulunduğu toplum ve hükümdarlar tarafından destek görmüş ve yayılmıştır. Melâmet neşvesine sahip olan Hâcegân şeyhleri ihtişamlı türbeler yerine mütevâzi kabirler tercih etmişler, el emeği ile çalışıp ihtiyaçlarını karşılamaya gayret göstermişlerdir. Melâmet neşvesine uygun olarak muayyen ve şatafatlı kıyafetleri tercih etmemişlerdir.⁹

Hâcegân'ın son temsilcisi olan Emir Kûlâl'in halîfesi olan Bahâeddîn Nakşibend, Gucdüvânî'nin unutulmaya yüz tutan hafî zikir usûlünü ve diğer tarîkat prensiplerini yeniden ihyâ ettiği için Nakşibendiyye tarîkatının pîri olarak kabul edilmiştir.¹⁰ Tarîkatını, Hz. Peygamber'in sünnetine ve ashâbının sözlerine tâbi olmak olarak hülâsa eden Hâce Bahâeddîn, müridlerine fikhî kaidelere riâyet etmelerini, takvâyı ve azîmetle amel etmeyi tavsiye etmiştir. Tasavvuf yolunda yüksek makamlara ulaşmanın riyâzât ve mücâhede ile değil, Cenâb-ı Allâh'ın lütfu ve tevîki ile olacağına inanmıştır. Bu yüzden müridlerine riyâzeti emretmemiş, perhiz ve riyâzet ile oluşacak hallere itimat etmemiştir. Allah tarafından gelecek bir cezbenin tüm bu amellerden üstün olduğuna inanmış, şerîat ve cezbenin birleştiği bir tasavvuf anlayışını savunmuştur.¹¹ Hâce Bahâeddîn, tasavvuf makamlarının nihâyeti olan cezbe ve muhabbetin bu tarîkatta bidâyette ortaya çıktığını ifâde etmiş, “Biz nihâyeti bidâyete dercediyoruz” demiştir.¹² Abdülhâlik Gucdüvânî zamanında tarîkatın usûlünü teşkil eden sekiz prensibe, Hâce Bahâeddîn tarafından ortaya konulduğu düşünülen üç prensip; vukûf-ı zamânî, vukûf-ı adedî, vukûf-ı kalbî ilave

⁸ Necdet Tosun, **Bahâeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı**, İnsan Yayınları, İstanbul 2015, s. 55.

⁹ Necdet Tosun, **a.g.e.**, s. 67.

¹⁰ Necdet Tosun, **a.g.e.**, s. 95.

¹¹ Necdet Tosun, **a.g.e.**, s. 112-113.

¹² Necdet Tosun, **a.g.e.**, s. 115.

edilerek on bire tamamlanmış ve “Kelimât-ı kudsiyye” diye meşhûr olmuştur.¹³ Nakşibendiyye, tarîkat kimliğini Hâce Nakşibend ile tamamlanmıştır.

İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Sirhindî, Nakşibendî tarîkatını bid’atlerden korumuş, şerîat çizgisinden uzaklaşmasını engellemiş ve tarîkatın esaslarını tahkim etmiştir.¹⁴ Bahâeddîn Nakşibend’den sonra tarîkatın usûlünü geliştiren en önemli şeyh İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Sirhindî’dir. Zaten önemine binâen tarîkat bundan sonra Müceddidiyye ya da Nakşibendiyye-i Müceddidiyye olarak anılmıştır.

Sirhindî, Nakşibendî yoluna bazı yenilikler getirmiştir. Müceddidiyye öncesinde letâif konusu kaynaklarda önemli yer tutmazken Sirhindî ile seyr ü sülûk önemli bir konu haline gelmiştir. Letâiften biri olan “Ahfâ” kelimesini ilk defa Sirhindî kullanmıştır. Bu yeni bir latîfe icât etmek olarak değil, isimlendirmeden ibarettir. Önceki dönemlerde bazı sûfiler letâiften bahsetmişlerse de letâifin fenâsı kavramını kullanan kişi yine Sirhindî’dir. Letâif-i aşere ve vücûddaki konumlarını da ortaya koyan Sirhindî olmuştur. Letâifin fenâya ererek Arş’ın üzerindeki asıllarına oradan da daha yukarı yükseltilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁵ Nakşibendî geleneğinde bulunan intisâb, zikir, hatm-i hâcegân, letâif, teveccüh ve murâkabe, râbita, seyr ü sülûk, sohbet, hizmet, semâ, halvet, riyâzet, kelimât-ı kudsiyye gibi bazı usûl ve uygulamaların esasları Sirhindî tarafından kemâle erdirilmiş ve Sirhindî’den sonra gelen pirler tarafından bu esaslar takip ve tatbik edilmiştir.

Nakşibendî tarîkatının âdâb, erkân ve usûl olarak tarihsel gelişimi yukarıda hülâsa edildiği gibi seyretmiştir. Tarîkat pirleri ve mensupları tarafından kaleme alınan eserler de tarîkatın usûlen gelişimine katkı sağlamıştır. Özellikle İmâm-ı Rabbânî ile Müceddidî kolunun tesis edilmesi ile bu kola ait âdâb, erkân ve usûle dâir muhtelif eserler telif edilmiştir. Müceddidî ekolden gelen Ebû Saîd Fârûkî tarafından telif edilen ve tezimize konu olan *Hidâyetü’t-Tâlibîn* isimli eserden önce ve eserin telif edildiği dönemde tarîkat usûlü hakkında yazılan bazı eserlere temas

¹³ Necdet Tosun, **a.g.e.**, s. 334.

¹⁴ Butrus Abu Manneh, **1826’da Nakşibendî-Müceddidî ve Bektaşî Tarikatları**, çev. Tufan Buzpınar, Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiyede Alevîler Bektaşîler Nusayrîler, Ensar Neşriyat, İstanbul 1999, s. 116-117.

¹⁵ Necdet Tosun, **İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî**, s.113-114.

edilmesi *Hidâyetü't-Tâlibîn* isimli eserin, Nakşibendî usûlü üzerine yazılmış eserler arasındaki konumunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Nakşî Müceddidî kolunun kurucusu İmâm-ı Rabbânî'nin muhtelif kişilere yazdığı mektuplarından derlenen *Mektûbât* isimli eseri hem Nakşibendî tarîkatının Müceddidî kolunu geliştirmiş hem de bu kolun başlıca kaynağı olmuştur.¹⁶ *Mektûbât*'ı teşkil eden mektupların büyük çoğunluğu, Hind-İslâm toplumunun selâmeti ve idarecilerini Ehl-i sünnet doğrultusunda bir İslâm idrâkına sevk etmek için siyâsî kişilere ya da yöneticilere yazılmıştır.¹⁷ *Mektûbât*'ın en önemli yanlarından biri de İmâm-ı Rabbânî'nin mânevî tekâmülünü gösteriyor olmasıdır. Eser ayrıca Rabbânî'nin mürşidi ve halîfeleriyle olan münâsebetlerini, başta vahdet-i şuhûd ve vahdet-i vücûd olmak üzere tasavvuf meselleri hakkındaki görüşlerini, Sünnî akîdenin doğruluğunu, Nakşibendî tarîkatına dâir düşüncelerini içerir. Mektuplar, Rabbânî'nin vefâtından önce son şeklini almış ve üç cilt olarak derlenmiştir.¹⁸ Her ne kadar Rabbânî'nin vefâtından önce derleme işlemleri tamamlanmış olsa da Rabbânî'nin buradaki düşüncelerini anlamak için bazı zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Rabbânî'nin tasavvufî bir mesele hakkındaki görüşlerinin tek bir mektupta değil farklı eser ya da mektuplarında dağınık halde bulunmasıdır. Bazı mektuplarında meselenin bir yönünü diğer bir mektupta diğer yönünü ele almıştır. Rabbânî, bazı meselelerde işin hakîkatine ulaşmadağını ifade ederek başka mektuplarında değiştirmiştir. Birbiriyle uyuşmayan görüşleri hakkında mânevî hallerin farklılığını sebep göstermiş, bu farklı görüşleri yorumlamalarını tavsiye etmiştir. Bu yüzden okuyucular Rabbânî'nin bir mesele hakkındaki görüş ve kanaatlerini anlamak için tüm eserlerini ve mektuplarını dikkatlice okumalı, ilgili bölümleri sistematik bir şekilde birleştirmelidir.¹⁹

İmâm-ı Rabbânî'den sonra oğlu Muhammed Ma'sûm Sirhindî'nin (ö. 1079/1668) yazmış olduğu *Mektûbât*²⁰ Nakşî Müceddidî geleniğinde kaynak

¹⁶ Hamid Algar, “Mektûbât”, *DİA*, İstanbul 2004, c. 29, s. 11.

¹⁷ Ethem Cebecioğlu, “İmâm-ı Rabbânî ve Mektubâtı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1996, cilt: XXXV, s. 240. Rabbânî'nin yazdığı mektupların detaylı analizleri için lütfen bu makaleye bkz.

¹⁸ Hamid Algar, a.g.m, s. 12.

¹⁹ Necdet Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 88-96.

²⁰ Bkz. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1739.

eserlerden biri olmuştur. Üç ciltten oluşan *Mektûbât* Farsça yazılmıştır. Eser, Ma'sûm'un oğullarına, halîfelerine, müridlerine, ilim ve devler adamlarına onların sorularını cevap vermek, mânevî müşküllerini halletmek, dînî ve tasavvufî konulara açıklık getirmek amacıyla yazılmış mektuplardan oluşmaktadır. Ma'sûm'un mektuplarında şeyhi ve babası Rabbânî'nin mektuplarındaki bazı muğlâk ifadeleri açıklaması Müceddidiyye ekolünde önemli bir yer teşkil etmesini sağlamıştır.

Muhammed Ma'sûm Sirhindî'nin müridlerinden ve Nakşibendî tarîkatını Anadolu'ya ulaştıran mühim pirlere olan Murad Buhârî de (ö. 1132/1720) Nakşibendiyye ile alakalı bazı eserler telif etmiştir. Murad Buhârî'nin eserlerinin yanında yetiştirdiği müridlerinden olan Mehmed Emin Tokadî (ö. 1158/1745), Lâ'îzâde Abdülbâkî (ö. 1159/1746) ve Ebû Saîd Hâdimî (ö. 1176/1762) de Nakşibendiyye ile alakalı mühim eserler telif etmişlerdir. Murad Buhârî'nin eserleri arasında *Silsiletü'z-Zeheb*, *Şurûtu't-Tarikâti'n-Nakşibendiyye ve Silsiletü Eshâbihi*, *Risâletü Silsileti'n-Nakşibendiyye Fî Sülûki ve'l-Edeb ve Tarikâti't-Telkîn-i İsm-i Zât Alâ Tarikâti'n-Nakşibendiyye* Nakşibendiyye tarîkatının âdâb ve usûlüne dâir öne çıkanlarıdır. *Silsiletü'z-Zeheb* isimli eseri Buhârî'nin Nakşibendiyye silsilesini ve tarîkatın âdâbı hakkındaki görüşlerini ihtivâ eden Arapça bir risâledir. Mürîdi Lâ'îzâde Abdülbâkî tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş, Buhârî'nin oğlu Muhammed Bahâeddîn'in (ö.1169/1755) mürîdi Kösec Ahmed Trabzonî (ö. 1194/1780) tarafından da Arapça olarak şerhedilmiştir.²¹ Buhârî eserinde Nakşibendî tarîkâtinde velâyet yolunun en sonunda elde edilecek en yüksek makamların, daha yolun başında elde edildiğini söyler. Nakşibendî tarîkatının esasının Ehl-i sünnet itikâdında olup bundan ayrılmamak olduğunu ifade etmiş, mürşîd-i kâmilî severek gassâl elindeki meyyit gibi olmanın önemini vurgulamıştır. Râbitâ ve âdâbı hakkında malûmat vermiş, seyr ü sülûkun mertebelerinden bahsetmiştir.

Murad Buhârî yukarıda ismi geçen diğer eserlerinde Allah sevgisi, zikrin faydaları, takvâ, ilim öğrenme ve öğretmenin lüzûm ve faydası, haram ve şüpheli şeylerden kaçınma, nefsin arzularından uzak durma gibi konular işlenmiştir. Fenâ ve bekâ hallerinin gelişim seyri, Kitap ve sünnete uyulmadığı takdirde fenâ ve bekâdan

²¹ Halil İbrahim Şimşek, "Murad Buhârî", *DİA*, İstanbul 2006, c. 31, s. 186.

bahsetmenin mümkün olmadığı, imân-ibâdet-şeriat ilişkisi gibi hususlara yer verilmiştir.²²

Murad Buhârî'nin mürîdi Mehmed Emin Tokâdî (ö. 1158/1745) tarafından kaleme alınan *Risâle-i Nakşbendiyye*, *Risâle Fî Hakkı Sülûki't-Tarîkati'n-Nakşbendiyye* ve *Âdâb-ı Nakşbendî* isimli eserleri muhtevâ olarak birbirlerine yakındır. Tokâdî'nin zikrin çeşitleri ve uygulanaşı gibi konulara dâir fikirlerini muhtevîdir.²³

Murad Buhârî'nin bir diğer mürîdi Ebû Saîd Muhammed Hâdimî (ö.1176/1762-63) tarafından Arapça olarak kaleme alınan *er-Risâletü'n-Nakşbendiyye* isimli eseri de önemli bir yerdedir. Zira bu eser için başta Kösec Ahmed Trabzonî tarafından olmak üzere muhtelif şerhler yapılmıştır. Hâdimî'nin Nakşbendîlik üzerine kaleme aldığı bu eseri Nakşbendîliğe mensup bir mürîdin sahip olması gereken bâzı hususlar ile başlar. Hâdimî, Nakşbendîliğin mâhiyetinin, namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibâdetlerle ubûdiyeti devam ettirmek olduğunu ifade etmiştir. Letâif, intisâb, zikir gibi hususlara eserde yer verilse de seyr ü sülûk konusuna değinilmemiştir.²⁴ Hâdimî, eserinde tarîkatın inceliklerine dâir bilgiler vermiş ve zâhir ve bâtın dengesini muhafaza etmeye çalışmıştır. Bütün esas ve usullerinin nihâî hedefinin ubûdiyyet olduğunu belirterek tarîkat erbâbının, Nakşibendî yolunun bilenen esas ve usûllerinden ziyade dönemin ihtiyaçlarına göre bazı şartlara riâyet etmesini istemiştir.²⁵

²² Hatice Taş, **Murâd Buhârî'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2015, s. 16-18.

²³ Ramazan Muslu, "Ebû Saîd Muhammed Hâdimî ve Nakşbendîlik Risâlesi'nin Tahlili", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2001, sayı 4, s. 203.

²⁴ Ramazan Muslu, "Ebû Saîd Muhammed Hâdimî ve Nakşbendîlik Risâlesi'nin Tahlili", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2001, sayı 4, s. 197-220. Bu makalede Hâdimî'nin, müridlerinin isteği üzerine Nakşbendî tarîkatıyla ilgili olarak Hidâyetü't-tâlibîn isimli bir Farsça eser derlediği ve bu eserin de Muhammed b. Veliyyüddin Hıfzî tarafından tarafından önce Arapça'ya sonra da Türkçe'ye çevrildiği ifade edilmiştir. Süleymaniye Ktp, H. Mahmud, nr. 2984, 3108, 3257'da mevcut olduğu da söylenmiştir. Bkz. Ramazan Muslu **a.g.m.**, s. 202. 24 numaralı dipnot. Bu vesile ile düzeltmek isteriz ki hem Süleymaniye Kütüphanesi'nde hem de mezkur makalede bahsi geçtiği gibi eser Hâdimî'ye ait değil, Ebû Saîd Fârûkî'ye aittir ve tezimize konu olan eserdir.

²⁵ Ramazan Muslu, "Ebû Saîd Muhammed Hâdimî'ye Göre Nakşibendîliğin Esasları", **Osmanlı Fakih ve Mutasavvıfı Ebu Said Muhammed Hâdimî Sempozyumu 9-10 Nisan**, Konya 2010 Sempozyum Bildirileri, 2015, s. 147.

Anadolu’da Hâdimî’den sonra öne çıkan bazı mutasavvıflar ve Nakşî usûlüne dâir yazdıkları eserlerden bazıları: Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın (ö.1186/1772) *Risâle-i Nakşbendiyye ve Sülûk-i Nakşbendî*’si, Abdurrahmân b. Mustafa el-Hüseynî el-Aydarusî’nin (ö.1192/1778) *Risâle Fî Sülûki Tarîkati’n-Nakşbendiyye*’si, Turhal Şeyhi Mustafa Efendi’nin (ö.1197/1782) *Risâle Fî’t-Tarîkati’n-Nakşbendiyye ve Âdâbihâ*’sı, Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî’nin (ö.1197/1783) *Risâle-i Nakşbendiyye*’si ve Osman Nakşbendî (ö.1200/1785-86) tarafından aynı isimler ile telif edilen eserleridir. Tarîkatın yaygınlığını göstermesi açısından önemli olan bu eserlerde her mutasavvıfın Nakşbendîliğe dâir bakışlarını yansıtmaktadır.²⁶

Mehmed Emin Tokâdî’nin mürîdî Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn (ö. 1202/1788) Nakşî geleneğinden gelen biri olarak çok sayıda eser telif etmiştir. Bunlardan en önemlileri İmâm-ı Rabbânî tarafında yazılan *Mektubât-ı Rabbânî* ve İmâm-ı Rabbânî’nin oğlu Muhammed Ma’sum tarafından yazılan *Mektûbât* tercümeleridir. Ellinin üzerinde eser telif ettiği söylenen Müstakimzâde’nin Nakşî usûlüne dâir yazmış olduğu *Şerîatü’t-Tarîka*²⁷ isimli eseri râbîta, murâkabe ve teveccüh, intisâb, mürîd, mürşîd, seyr ü sülûk mertebeleri gibi konuları izâh etmektedir.²⁸

Kösec Ahmed Trabzonî’nin (ö.1195/1780-81) Nakşibendiyye’ye dâir telif ettiği eserlerden üç tanesi mühimdir: *Silsiletü’l-Hâcegân Fî Âdâbi Ubûdiyyeti’l-A’yân*, *Şerhu Risâleti’n-Nakşbendiyye*, *Tuhfetü’l-Ahbâb Fî’s-Sülûk İlâ Tarîkı’l-Ashâb*. Trabzonî, *Silsiletü’l-Hâcegân Fî Âdâbi Ubûdiyyeti’l-A’yân* isimli eserinde Hz. Peygamber’e (s.a.v.) kadar ulaşan Hacegân silsilesini vermiş, Nakşbendîyye’de zikir, murâkabe, ibâdet, günlük hayattaki âdâb, mürîd ve mürşîd konuları hakkında bilgiler vermiştir. Âdâb kurallarını açıklarken birçok yerde âyet ve hadislerden deliller getirmiştir. Ebû Saîd Muhammed Hâdimî’nin eserine yazdığı şerh olan *Şerhu Risâleti’n-Nakşbendiyye* isimli eserinde Nakşbendiyye’ye giriş şartları ve tarîkatta uyulması gereken âdâb ve kurallar işlenmiştir. Bir diğer eseri olan *Tuhfetü’l-Ahbâb*

²⁶ Ramazan Muslu, “Ebû Saîd Muhammed Hâdimî ve Nakşbendîlik Risâlesi’nin Tahlili”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2001, sayı 4, s. 203.

²⁷ Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn, *Şerî’atü’t-tarîka*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, no: 625.

²⁸ Bkz. Serpil Ocak, **Müstakimzâde Süleyman Sadeddin’in Nakşibendiyye Tarikatının Usûl ve Adâbına Dair Görüşleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2014.

Fi's-Sülûk İlâ Tarîkı'l-Ashâb'ı ise Murâd-ı Buhârî'nin *Silsiletü'z-Zeheb* adlı eserine şerh olarak yazılmıştır. Murâd-ı Buhârî'den itibaren Hz. Peygamber'e (s.a.v.) kadar ulaşan Nakşibendiyye meşâyihinin silsileleri verilmiştir. Silsiledeki şahıslar hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Zikir, tarîkatın sahâbe yolu olması ve letâif vb. konulara da değinilmektedir.²⁹

Müceddidiyye usûl ve erkânına dâir yazılmış olan mühim eserlerden birisi de Hâce Naîmullâh-ı Behrâîcî (v. 1218/1803) tarafından telif edilen *Ma'mûlât-ı Mazhariyye*'dir. Eserde Nakşibendî pirlerinin hayatları özet olarak verilmiş ve Nakşibendiyye-i Müceddidiyye'nin usûlû ayrıntılı olarak kaleme alınmıştır. Behrâîcî, Şemseddîn Habîbullah Mirza Mazhar-ı Cân-ı Cânân'ın halîfelerindendir. *Ma'mûlât-ı Mazhariyye*, Farsça olarak 1854 ve 1858 yıllarında Kanpur'da basılmıştır. Kitap, Behrâîcî'nin halîfelerinden Murâdullah el-Fârûkî'nin bir mürîdi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.³⁰ *Ma'mûlât-ı Mazhariyye*'nin Türkçe tercümesi Necdet Yılmaz tarafından tespit edilmiş ve tercüme hakkında bir tebliğ sunulmuştur.³¹ Ayrıca Türkçe tercümesinin transkripsiyon ve tahlîli hakkında bir yüksek lisans çalışması da yapılmıştır.³²

Abdullah Dihlevî de (ö. 1240/1824) mürşidi Mazhar Cân-ı Cânân hakkında *Makâmât-ı Mazhariyye*³³ isimli bir eser kaleme almıştır. Eserinde şeyhinin hayatından, halîfelerinden ve silsilerinden bahsetmesi hasebiyle daha çok biyografi kitabı hükmündedir. Dihlevî'nin usûl hakkında görüşlerini muhtevî kitabı *Îzâhu't-Tarîka*'dır. Eserinde bu yöntemler, tam ve sahih kulluğu gerçekleştirmenin yollarından bahsetmektedir. Latîfeler, zikir, murâkabe, râbîta gibi Nakşibendî usûlünün temellerini oluşturan hususlar hakkında malûmat vermektedir.³⁴

²⁹ Öncel Demirdaş, **Kösec Ahmed Trabzonî'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvuf Anlayışı**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s. 50-52.

³⁰ Necdet Yılmaz, "Anadolu'da Bir Müceddidî Mensubunun Eseri: Naîmullah-ı Behrâîcî'nin Ma'mûlât-ı Mazhariyye'sinin Türkçe Tercümesi", **Uluslararası İmam-ı Rabbani Sempozyumu Tebliğleri**, Aziz Mahmûd Hüdâî Vakfı Yayınları, İstanbul 2018, s. 237-246.

³¹ Bkz. Necdet Yılmaz, **a.g.m.**

³² Bkz. Hatice Gargu, **Mevlânâ Hâce Naîmullah Behrâîcî'nin Ma'mûlât-ı Mazhariyye İsimli Eseri'nin Türkçe Tercümesi'nin Transkripsiyon Ve Tahlîli**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2015.

³³ Bu kitabın Farsçası ve Türkçe tercümesi İhlas Gazetecilik A.Ş. tarafından basılmıştır.

³⁴ Arthur Buehler, "Mevlâna Hâlid ve Şah Gulâm Ali (Abdullah Dehlevî)", çev. Mehmet Atalay, **Usûl: İslam Araştırmaları**, 2011, sayı 16, s.125-129.

Ebû Saîd Fârûkî (ö. 1250/1835) tarafından yazılan ve tezimize konu olan *Hidâyetü't-Tâlibîn* isimli eser de Nakşibendî usûlüne dâir yazılmış eserlerden olması hasebiyle önemli bir yerdedir. Nakşibendî usûlüne dâir telif edilmiş diğer eserler ile mukayese edildiğinde *Hidâyetü't-Tâlibîn* isimli eseri önemli kılan özellikler aşağıda belirtilmiştir.

1. Eserde Nakşibendî usûlüne dâir malûmâta yer verilmiş ve özellikle seyr ü sülûk hakkında detaylı anlatımlar yapılmıştır. Muhtevâsının büyük çoğunluğunu seyr ü sülûk hakkında olması esere seyr ü sülûk hakkında yazılmış en kapsamlı ve detaylı eserlerden biri olma hüviyetini kazandırmaktadır.
2. Fârûkî'nin kendi seyr ü sülûk tecrübelerine yer vermesi esere orjinallik katmıştır. Fârûkî'nin seyr ü sülûk esnasında yaşadığı tecrübelerini tarihleri ile belirtmiş olması, seyr ü sülûkun ve manevî makamların kronolojik ilerleyişi hakkında fikir vermektedir.
3. Vahdet-i vücûd ve vahdet-i şuhûd gibi seyr ü sülûk esnasında müşahade edilen makamlar eserde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Vahdet-i vücûdun, vahdet-i şuhûddan önce tecrübe edilen bir hâl olduğu ve sâlikin bu tecrübeden sonra vahdet-i şuhûda erdiği belirtilmiştir. Vahdet-i vücûd ve vahdet-i şuhûdun, seyr ü sülûktaki mevkilleri tespit edilmiştir.
4. Fârûkî'nin eserini yazarken mekân ve zaman detaylarına yer vermesi eserin târihî bir vesika olmasını sağlamaktadır. Bunun yanında icâzet merâsimini şâhitleri ile yazmış olması, şeyhi Dihlevî'den aldığı mektuplara eserinde yer vermesi eserin târihî vesika değerini artırmıştır. Arıca Fârûkî'nin eserini tamamladıktan sonra şeyhine arz etmesi ve şeyhinin de sonuna bir takriz yazması eserin şeyhi tarafından tasdik edildiğini göstermektedir.
5. Eserin Mehmed Hıfzî Efendi tarafından yapılan tercümesinin birçok müstensih nüshasının bulunması ve basılmış olması döneminde çok fazla ilgi ve alaka ile görüldüğünü ve okunduğunu göstermektedir.
6. Eser, Fârûkî'nin de belirttiği gibi İmâm-ı Rabbânî, Muhammed Ma'sum Sirhindî ve Abdullah Dihlevî gibi Nakşibendî geleneğinin mühim pirlerinin görüşlerinin özeti mahiyetindedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EBÛ SAİD FÂRÛKÎ VE HİDÂYETÜ'T-TÂLİBÎN ADLI ESERİ

1.1. Ebû Saîd Fârûkî'nin Hayatı

Hidâyetü't-Tâlibîn müellifinin tam adı Ebû Saîd Muhammed b. Safiyyü'l-Kadr b. Azîzü'l-Kadr el-Fârûkî el-Müceddidî ed-Dihlevî'dir. Nesebi şu vasıta ile İmâm-ı Rabbânî'ye uzanır: Mevlânâ Ebû Saîd, Şeyh Safiyyü'l-Kadr, Şeyh Azîzü'l-Kadr, Şeyh Muhammed İsî, Şeyh Seyfüddîn, Şeyh Muhammed Ma'sûm, Ahmed el-Fârûkî es-Sirhindî İmâm-ı Rabbânî Müceddidi Elf-i Sâni.³⁵ İmâm-ı Rabbânî'nin torunu olması sebebiyle Fârûkî ve İmâm-ı Rabbânî'nin tarikat yolunu devam ettirdiği için Müceddidî ünvanlarını almıştır. Tarikat ulularına, büyük mutasavvıflara, tarikat pirlerine ve şeyhlerine verilen “Şah” ünvanı ile de anılmıştır. 2 Zilkade 1196 (9 Ekim 1782) tarihinde Hindistan'ın Râmpûr³⁶ şehrine bağlı Mustafaâbâd beldesinde dünyaya gelmiştir.³⁷

Ebû Saîd Fârûkî, Zübde ve Hasîne adında iki hanımla evlilik yapmıştır. En büyük oğlu Ahmed Saîd, Zübde hanımın oğludur. Ebû Saîd'in vefâtından sonra irşad vazifesini üstlenmiştir. Diğer iki oğlu Hasîne hanımdandır. Abdülganî Müceddidî isimli oğlu, 25 Şaban 1234'te (19 Haziran 1819) Mugalpûr semtinde doğmuş olup babası Ebû Saîd Fârûkî'den icâzet ve halîfelik aldıktan sonra ağabeyi Ahmed Saîd Fârûkî ve Mîrzâ Abdülgafur Hurcuvî'den sülûkunu tamamlamıştır. 7 Muharrem 1296'da (31 Aralık 1878) Medîne-i Münevvere'de vefât etmiştir. Üçüncü oğlu Abdülmügnî'dir. 17 Rebiülevvel 1239'da (21 Kasım 1823) tarihinde Leknev'de³⁸ doğmuştur. 12 Rebiulevvel 1292 (18 Nisan 1875) tarihinde Medîne-i Münevvere'de

³⁵ Hocazâde, **a.g.e.**, s. 134. Fârûkî için ayrıca bkz. Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s. 53.

³⁶ Râmpûr, Hindistan'ın kuzey tarafında bir şehridir. Bkz. Azmi Özcan, “Râmpûr”, **DİA**, İstanbul 2007, c. 34, s. 453-453.

³⁷ Hocazâde, **a.g.e.**, s.134; Abdurrahman Acer, “Ebû Saîd Şah”, **DİA**, İstanbul 2016, Ek 1, s. 371; Heyet, **Silsiletü'z-Zehab Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye**, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2016, s. 311. Bu eser bundan sonra kısaca **Silsiletü'z-Zehab** olarak anılacaktır.

³⁸ Leknev (veya Lucknow, Lakhnahu) Hindistan'da Ganj nehrine bağlanan Gumti ırmağının kenarında bulunan, Uttar Pradeş eyaletinin merkezi olan şehir. Bkz. Azmi Özcan, “Leknev”, **DİA**, İstanbul 2003, c. 27, s.133

vefât etmiştir. Ağabeyi Abdülganî gibi babasından icâzet ve hilâfet almış, daha sonra en büyük ağabeyi Ahmed Saîd’de sülûkünü ikmâl etmiştir.³⁹

Çocukluğunda akranları gibi oyun ile vakit geçirmeyen Ebû Saîd tecvid ilmini Kârî Nesim’den tâlim etmiş, 11 yaşında Kur’an-ı Kerîm’i hıfzetmiştir. Güzel sesi ve tertîl⁴⁰ üzere Kur’an’ı tilâveti ile dikkat çekmiştir.⁴¹

Ebû Saîd birçok kitabı Müftü Şerefüddîn’den tâlim etmiştir. Mevlânâ Velîyyullah Dihlevî’nin oğlu Mevlânâ Rafiuddîn Muhaddis’ten (h.1233)⁴² *Kâdı Beydâvî Tefsîri*’ni ve *Sahîh-i Müslim Şerhi*’ni okumuştur. *Sahîh-i Buhârî*’yi yine Mevlânâ Rafiuddîn’den, hocası Abdullah-ı Dihlevî’den⁴³ ve dayısı Mevlânâ Sirâc Ahmed’den okumuş, rivâyet ve nakletme icâzeti almıştır.⁴⁴ Hattat Kelev Han’dan yazı meşk etmiştir.⁴⁵ Ondokuz yaşına kadar ilim tahsilini sürdürmüştür.⁴⁶

Nakşibendiyye’ye intisâbı, Müceddidî şeyhi olan babası eliyle olmuştur.⁴⁷ Dedeleri de Müceddidiyye yolunun büyüklerindendir. Ebû Saîd daha sonra babasının yönlendirmesiyle silsilesi İmam-ı Rabbânî torunlarından Muhammed Zübeyir’e ulaşan Şeyh Dergâhî’nin sohbetlerine katılmıştır. On iki sene boyunca oruç, az uyku ve az yemek gibi riyâzet ile Şeyh Dergâhî’nin terbiyesinde bulunmuştur.⁴⁸ Şeyhinden Kâdirî icâzetinin yanısıra Çiştî ve Müceddidî icâzetlerini de almıştır.⁴⁹

Sözkonusu tarîklerden mücâz olmasına rağmen İmâm-ı Rabbânî’nin *Mektûbât*’ında okuduğu yüksek ilimlere vâkıf olmadığını fark ederek bu ilimleri

³⁹ Mohammed Anees Chonari, **Delhi’deki Hankâh-ı Mazhariyye’nin Tarihi ve Tasavvuf Kültürüne Katkıları**, Basılmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017, s. 28-34.

⁴⁰ Kur’an-ı Kerîm’in tilâvet usullerinden en ağır biçimde okumayı ifade eden tecvid terimi. Bkz. “Tertîl”, **DİA**, İstanbul 2006, c. 40, s.520.

⁴¹ Hocaîade, **a.g.e.**, s. 134

⁴² Doğumu h.1163. Vefât ettiği zaman 70 yaşındaydı.

⁴³ Dihlevî hakkında detaylı malumata yer verilecektir. Dihlevî için ayrıca bkz. Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, s. 52.

⁴⁴ “Ebû Saîd Fârûkî”, **Evliyalar Ansiklopedisi**, İhlas Gazetecilik Holding A.Ş., İstanbul 1992, c. V, s. 250.

⁴⁵ Abdurrahman Acer, “Ebû Saîd Şah”, **DİA**, İstanbul 2016, Ek-1, s. 371.

⁴⁶ Hocaîade, **a.g.e.**, s. 135.

⁴⁷ Abdurrahman Acer, **a.g.e.**, s. 371.

⁴⁸ Hocaîade, **a.g.e.**, s. 135.

⁴⁹ Acer, **a.g.m.**, s.371.

tahsil etme dileğini Pâniput şehrinde bulunan Senâullah Pâniputî'ye⁵⁰ bir mektup yazarak bildirmiştir. Mektubuna cevâben Şah Gulâm Ali ismi ile meşhur Abdullah Dihlevî'nin sohbetlerine iştirak etmesi kendisine bildirilmiştir.⁵¹

1225 (1810) Muharremü'l-Harâm'ın yedinci günü Hindistan'ın Delhi vilâyetinde bulunan Abdullah Dihlevî'nin sohbetlerine katılmaya başlamıştır. Dihlevî'nin iltifat ve ikramlarına mazhar olmuş, öyle ki Dihlevî yerine şeyhlik yapmasını ve müridlerine teveccüh⁵² etmesini kendisinden istemiştir. Ebû Saîd isteğinin şeyhlik etmek değil, ilminden istifade etmek olduğunu söyleyerek bu teklifi zarîfâne bir üslup ile kabul etmemiştir.⁵³

Fârûkî eserinde şeyhinden icâzet alış merâsimini detayları ile anlatmıştır. Fârûkî'nin icâzetnâmesi, tarîkatının sahih silsilesini ihtivâ etmesi sebebi ile mühimdir. Ayrıca silsilele, icâzetnâme aracılığıyla korunmuş ve sahihliğini muhafaza etmiştir. Bu vasfı ile de târîhî bir vesika olarak icâzetnâmenin kıymeti artmaktadır.⁵⁴ Fârûkî'nin eserinde şeyhi Dihlevî'den aldığı icâzetnâmeye yer vermesi hem Fârûkî'den Türkiye'ye ulaşan Nakşî silsileler için eserin bir temel kaynak olmasına hem de tasavvuf târîhî araştırmaları için eseri güzel bir vesika hâline getirmektedir. İcâzetnâmenin bir diğer önemi ise Fârûkî'nin icâzet-i mutlak aldığını belirtiyor olmasıdır. Fârûkî'nin mürşidi olan Abdullah Dihlevî, icâzeti mukayyed ve mutlak olarak ikiye ayırmıştır. İcâzet-i mukayyed ya da diğer bir tabirle şartlı icâzet

⁵⁰ Senâullah Pâniputî, Şemseddin Habîbullah Mirza Mazhar Cân-ı Cânân'ın önde gelen müridlerindendi. Aklî ilimlerde çok ileri seviyede olduğu söylenmektedir. Senâullah Pâniputî ilk önce Muhammed Âbid'e intisâb etmiştir. Daha sonra şeyhinin emri ile Şeyh Habîbullah Mazhar'ın hizmetine girmişti. Sülûk ile meşgûl olmuş, on sekiz senede zâhirî ve bâtnî ilimlerin tahsilini tamamladıktan sonra irşad ve hidayet vazifesine başlamıştır. Şeyhi ona Alemü'l-Hüdâ diye lakap takmıştır. Bkz. Abdülmecîd Hânî, **el-Hadâîku'l-verdiyye**, çev. Mehmet Emin Fidan, İstanbul, Semerkand Basın Yayın Dağıtım, 2011, ss. 713-714.

⁵¹ Acer, **a.g.m.**, s.371.

⁵² Teveccüh: a. Şeyhin Hak'a, mürîdin mürşide yönelmesi, gönlünü ona bağlaması. b. ...Şeyhin mürîdine teveccühü, bütün mânevî gücünü ve ruhani tesirini mürîdin üzerine yoğunlaştırarak ona feyz akıtması, onu büyük bir mânevî değişime uğratması. Bkz. Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalcı Yayıncılık, 2012, s. 357. Şeyhin irşad için mürîdine mânen yönelmesi, mürîdin de şeyhinden istifade için gönlünü ona bağlaması anlamında tasavvuf terimi. Bkz. "Teveccüh", **DİA**, İstanbul, 2006, c. XL, s. 588.

⁵³ Hocazâde, **a.g.e.**, ss. 135-136.

⁵⁴ Derya Baş, "Bir Bedeviyeye İcâzetnâmesi Ve Tarikat İcâzetnamelerine Dair Bazı Meseleler", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2017, sayı: 36, s. 10.

için kalb ve nefis latîfesinin huzûru gerekirken icâzet-i mutlak için velâyet-i kübrâ makâmına ulaşmak ve nefis latîfesinin fenâ makâmına ulaşması gereklidir.⁵⁵

Fârûkî, Abdullah Dihlevî'nin sohbetinde birkaç ay bulunduktan sonra Râmpûr'a geri dönmek zorunda kalmış, Şeyh Dihlevî, Ebû Saîd'e asâ ve seccâde verip, kendi eli ile Ebû Saîd'e külah ve gömlek giydirmiştir.⁵⁶ Fârûkî, Dihlevî'nin şu ifade ile kendisine icâzet verdiğini söyler: "Mirzâ Sâhib'in bana vermiş olduğu icâzet gibi ben de sana icâzet verdim". Burada ismi geçen Mirzâ Sâhib, Abdullah Dihlevî'nin şeyhi olan Şemsüddîn Habîbullah Mirza Cân-ı Cânân'dır. İcâzet esnasında Abdullah Dihlevî, Ebû Saîd'i kendi dizinin dibine, Mevlânâ Hâlid-i Rûmî (Bağdâdî)⁵⁷ ve Mevlevî Beşâretullah Bahrîcî'yi Fârûkî'nin yakınına oturtup onların şâhitliğinde icâzet merasimini ifâ etmiştir.⁵⁸ Abdullah Dihlevî, Abdülkâdir Geylânî'nin rûhu için Fâtiha okuyup, teveccüh edince Ebû Saîd murâkabe hâlindeyken Abdülkâdir Geylânî'nin teşrif ettiğini, bir tavır ile gerdanına oturup, iki ayağını sînesine koyduğunu söylemektedir. Abdülkâdir Geylânî'nin başında süslü bir tâc ve üzerinde kıymetli bir elbise olduğu, Geylânî'nin nûrunun Ebû Saîd'i tamamen ihâta ettiği ve Ebû Saîd'in nûrun rengine büründüğü ifade edilmiştir.⁵⁹

Bu hâl devam ederken Abdullah Dihlevî eli ile Ebû Saîd'in dizine vurup, "Sana nisbet-i Çiştîye'den dahi teveccüh edelim" demiş, Çiştî şeyhlerinin ruhlarına Fâtiha okuyup müteveccih olunca; Ebû Saîd, Muînüddîn Çiştî, Havâce Kutbuddîn, Ferîdüddîn Genceşker, Nizâmüddîn Evliyâ, Mahdûm Alâeddîn Ali Sâbır'ın teşrif ettiğini, hepsinin ayrı ayrı nûrlarını gördüğünü ifade ve bu büyükler ile aralarında bir nispet olduğunu ifade etmektedir. Bundan sonra Abdullah Dihlevî icâzetnâme'yi kendi hattı ile yazıp, mühürledikten sonra Ebû Saîd'e vermiştir.⁶⁰

⁵⁵ Arthur Buhler, "Mevlâna Hâlid ve Şah Gülâm Ali", Çev. Mehmet Atalay, **Usûl İslam Araştırmaları**, Sayı 16, Temmuz-Aralık 2011, s. 127-128.

⁵⁶ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 49.

⁵⁷ Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1242/1827), Irak'ın Süleymaniye şehrinde 1193'te (1779) dünyaya gelmiştir. Abdullah Dihlevî ile görüşerek ona intisap etmiş. Nakşibendiyye'nin seyrüsülûk mertebelerini beş (başka bir rivayette on bir) ayda katetmiş ve şeyhi tarafından halîfe olarak Süleymaniye'ye geri gönderilmiştir. Nakşibendiyyenin Hâlidîyye kolunun kurucusu. Bkz. Hamid Algar, "Hâlid el-Bağdâdî", **DİA**, c. 15, s. 283-285.)

⁵⁸ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 50.

⁵⁹ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 50.

⁶⁰ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 50-51.

Abdullah Dihlevî, Ebû Saîd Fârûkî'ye icâzet verdikten sonra müridlerinin birçoğunu ona havale etti. Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî ve Seyyid İsmâil Medenî gibi büyük zâtlar Ebû Saîd Fârûkî'den teveccüh almışlardır.

Ebû Saîd Fârûkî, Râmpûr'a döndüğünde Râmpûr'da şeyhi Şah Dergâhî ile görüşmeye devam eder. Bu dönemde bazı devlet adamları ile iyi ilişkiler kurmaya başlayınca, şeyhi Abdullah Dihlevî tarafından yazılan bir mektup ile ikaz edilmiş, Râmpûr'da kalması, devletin ileri gelenleri ile yakın temaslar kurmaması, hatta Delhi'ye geri dönmesinin daha isabetli olacağı söylenmiştir. Fakat Dihlevî daha sonra bir mektup daha göndermiş; dilediği yere gitmesi hususunda serbest bırakılınca Fârûkî Leknev'e gitmiştir.⁶¹

Ebû Saîd'e Leknev'da bulunduğu sıralarda, hastalığı artan Dihlevî iki mektup daha yazmıştır. Bu iki mektup Mehmed Hıfzı Efendi tarafından Türkçe'ye tercüme edilen *Hidâyet'üt-Tâlibîn* isimli eserde mevcuttur.⁶²

Fârûkî Leknev'de bulunduğu zamanlarda şeyhi Abdullah Dihlevî tarafından hastalığında Delhi'ye davet edildiği iki mektuba eserinde yer vermiştir. İlk mektupta Dihlevî hastalığının çok şiddetlendiğini oturmaya bile takâtının kalmadığını bundan dolayı kendisinin ve müridlerinin endişelendiğini, Fârûkî'nin huzûra gelmesinin zaruri olduğunu belirtmiştir. Dihlevî, kendisinin sağlığına kavuşmasının muhâl görüldüğünü fakat Fârûkî'nin Delhi'ye dönmekte acele etmeyip, tehir ettiğini *خوبان درین معامله تأخیر میکنند*⁶³ mısrasını kaleme alarak ifade etmiştir. Dihlevî, bir önceki hastalığında Fârûkî'nin kendi makâmında olacağına dâir işâretler gördüğünü, kayyûmiyyetin Fârûkî'ye verildiğini ve artık ondan başka kimsenin bu teveccühâta kâbil olmadığını bu sebeple (Fârûkî'nin) oğlu Ahmed Saîd'i yerine bırakarak geri gelmesinin şart olduğunu yazmıştır.⁶⁴

Dihlevî ikinci mektupta Ebû Saîd ve Ahmed Saîd'i defalarca huzûruna talep ettiğini, hastalığının çok arttığını ancak onları görmesinin kendisine fayda vereceğini yazmıştır. Dihlevî, Fârûkî'yi sağ dizinde oturken gördüğünü ve kendisindeki emanetlerin ona ait olduğunu belirten ifadeler ile acele ile yanına gelmesini defaatle tekrar etmiştir. Bütün hankâh ehlinin ve Miyân Ahmed Yâr, İbrahim Bey, Mîr Hor,

⁶¹ Acer, **a.g.m.**, s.371.

⁶² Fârûkî, **a.g.e.**, s. 81-86.

⁶³ İyiler bu muâmelede hep te'hîr ederler.

⁶⁴ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 82-83.

Mevlevî Azîm, Mevlevî Şîr Muhammed gibi zâtların da Fârûkî'yi istediklerini ve hankâhtaki herkesin Fârûkî'nin bu makâma lâîk olduğunda ittifak ettiğini söylemiştir. Dihlevî, Fârûkî'ye ithamlar ve acele gelmesini beyan eden ifadeler kullandıktan sonra, Ahmed Saîd Fârûkî'yi yerine bırakmasını ikinci mektubunda tekrarlamış, kabrinin hankâhın sahanlığında olmasını, Fârûkî'nin bu mezarın yanında olmasını vasiyet etmiştir.⁶⁵

Mektuplardan sonra Ebû Saîd Fârûkî Delhi'ye Dihlevî'nin yanına gelmiştir. Ağır hastalandığında vasiyetnâme yazmak Dihlevî'nin âdeti olduğu için Ebû Saîd'e "Maksâdım, sizinle karşılaştığım zaman çokça ağlamaktı. Fakat bunun mümkün olmadığı bir zamanda geldin." demiş, sonra umûmî irşad halîfelîğini ona vasiyet etmiş ve cenâzesinin kutsal emânetlerin bulunduğu Delhi'deki Büyük Câmî'ye götürülmesini istemiştir.⁶⁶

22 Safer 1240'ta (16 Ekim 1824) Abdullah Dihlevî, süratle Ebû Saîd'in yanına gelmesini istemiş, ayaklarını toplamış şeklide otururken Ebû Saîd'e bakmış, başını göğsüne koymuş ve âhirete irtihal etmiştir. Cenâze namazı Büyük Câmî'de Ebû Saîd Fârûkî tarafından kıldırılmıştır.⁶⁷ Fârûkî, Dihlevî'nin sohbetlerinde 15 sene bulunmuştur.⁶⁸ Dihlevî'nin vefâtından sonra onun yerine geçmiş, vefât edene kadar 9 sene bu vazîfeyi devam ettirmiştir.⁶⁹

Ebû Saîd Fârûkî, 1249 Ramazan'ında (Ocak 1834) Delhi'de yerine büyük oğlu Ahmed Saîd'i bırakarak hac farızasını yerine getirmek için Şah Abdülganî (ikinci oğlu) ile Hicaz'a gitmiştir.⁷⁰ Orada âlim, âmil, Mekke-i Mükerrreme şeyhi olan Muhammed Cân Bâcûrî⁷¹ tarafından karşılanmıştır.⁷² Hac ziyaretinden sonra üç ay Mekke-i Mükerrreme'de ikâmet etmiş, burada sıtma ve ishal hastalıklarına yakalanmıştır. Biraz iyileşince Rasûl-i Ekrem Efendimizi ziyaret için Medîne-i

⁶⁵ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 84-85.

⁶⁶ Abdülmecîd Hânî, **a.g.e.**, s. 749.

⁶⁷ "Abdullah-ı Dehlevî", **Evliyalar Ansiklopedisi**, s. 76.

⁶⁸ Hocaşâde, **a.g.e.**, s. 136.

⁶⁹ Hânî, **a.g.e.**, s. 751; Hocaşâde, **a.g.e.**, s. 136.

⁷⁰ Acer, **a.g.m.**, s. 371.

⁷¹ Abdülmecîd Hânî, *el-Hadâiku'l-Verdiyye* isimli eserinde bu zâtın Abdullâh-ı Dihlevî'nin halîfelerinden olduğunu söylenmektedir. Fakat Hocaşâde'nin *Hadîkatü'l-Evliyâ*'sında ve Abdurrahman Acer'in "Ebû Saîd Şah" maddesinde Bâcûrî'nin Ebû Saîd'in müridi olduğu söylenmektedir. Hocaşâde'nin, Abdullâh-ı Dihlevî vefât etmeden önce müridlerini Ebû Saîd'e bağladığı söylemesi iki bilgiyi de doğrulamaktadır. Bkz. Hocaşâde, **a.g.e.**, s. 136

⁷² Hocaşâde, **a.g.e.**, s. 136. Hânî, **a.g.e.**, s. 751.

Münevvere'ye gitmiştir.⁷³ Medîne'de Abdullah Dihlevî'nin halîfelerinin büyüklerinden İsmâil Medenî tarafından karşılanmıştır. Burada ziyaretlerini yaptıktan sonra bir müddet kalmış ve tekrar Delhi'ye dönmek üzere oradan ayrılmıştır.⁷⁴

1250'de (1835) Hindistan'ın Leknev beldesine vardığında hastalığı iyice artmış, yanında bulunan oğlu Şeyh Abdülganî'ye sünnete tâbi olup, dünya ehlinden uzak durmasını vasiyet etmiş ve icâzet vermiştir.⁷⁵ Gecenin tamamını ibâdet ile geçirmiştir. Yasîn-i şerîf okunmasını istemiş ve üç kez Yâsîn-i şerîfi dinledikten sonra kelime-i şehâdet getirdikten hemen sonra rûhunu teslim etmiştir.⁷⁶ Dâr-ı bekâya irtihâli 1250 Ramazan Bayramı'nın ilk günü (31 Ocak 1835) öğle ile ikindi arasındadır. Gasil işlemi Mevlevî Habîbullah tarafından yapıp, cenâze namazı Kadı Abdurrahman tarafından kıldırılmıştır. Şeyh Abdülganî tarafından tabutuna yerleştirilmiş ve kırk gün süren yolculukla Delhi'ye götürülmüştür. Delhi'de şeyhi Abdullah Dihlevî ve onun şeyhi Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin kabri-i şeriflerinin yanına defnedilmiştir.⁷⁷ Mazhar Cân-ı Cânân'ın kabri etrafına daha önceden Abdullah Dihlevî tarafından câmî ve hankâh yaptırılmıştır. Bu hankâh, "Hankâh-ı Mazhariyye" ismini almış ve tarîkatın merkezi olmuştur. Hankâh, İngilizlerin çıkardığı karışıklıklar sırasında yıkılmış, Ebû Saîd Fârûkî'nin torunları tarafından tekrar tâmir ve ihyâ edilmiştir.⁷⁸

Ebû Saîd Fârûkî kendisinden sonra birçok halîfe bırakmıştır. En büyük oğlu ve en kâmil halîfesi Ahmed Saîd Fârûkî'den devam eden üç silsile Anadolu'ya gelmiştir. Bu meseleye ileride temas edilecektir. Diğer halîfeleri şunlardır: Şâh Abdülganî (ikinci oğlu), Şâh Abdülmuğnî (üçüncü oğlu), Mevlânâ Muhammed Şerîf Kandeârî, Mevlânâ Alâuddîn, Şâh Sa'dullâh, Mevlânâ Abdülkerim Türkistanî, Mevlânâ Gulâm Muhammed, Miyân Muhammed Asgar, Molla Hasan Buhârî, Mûsa Husam Ahmed, Mevlevî Muhibbullah Afgan, Miyân Muhammed Ciyû, Miyân Azîmullah, Emîr Bacudî, Mevlevî Mohammed Şerîf, Molla Huda Berdî.⁷⁹

⁷³ Hocaîde, **a.g.e.**, s. 136-137.

⁷⁴ Acer, **a.g.m.**, s.371.

⁷⁵ Acer, **a.g.m.**, s. 371.

⁷⁶ **Silsiletü'z-Zehab**, s. 315.

⁷⁷ Hocaîde, **a.g.e.**, s. 137.

⁷⁸ Chonarı, **a.g.e.**, ss. 101-106.

⁷⁹ Chonarı, **a.g.e.**, ss. 32-34.

1.2. Şeyhi: Abdullah Dihlevî

Abdullah Dihlevî (veya Dehlevî) 1156'da (1743) Batala'da doğdu.⁸⁰ Babası Şâh Abdüllatîf, Hz. Ali'nin soyundandır ve Kâdirî, Çiştî ve Şettârî tarikatlarında tâlim yapan Şâh Nâsiruddîn Kâdirî Dihlevî'nin mürîdiydi.⁸¹ Abdullah Dihlevî dünyaya gelmeden önce babası rüyâsında Hz. Ali'den: "Ey Abdüllatîf! Allah sana bir oğul ihsân edecek, o ilerde büyük bir zât olacak. Ona bizim ismimizi koyarsın." sözünü işittiği için oğluna Ali ismini vermek istiyordu. Annesi de rüyâsında Abdülkâdir-i Geylânî'yi görmüş ve "Yakında bir oğlun dünyaya gelecek. Ona bizim ismimizi koyarsın." sözünü işittiği için Abdülkâdir ismini koymak istiyordu. Âbid ve zâhid biri olan amcası da Peygamber Efendimizden rüyâsında doğacak çocuğa Abdullah isminin verilmesi emrini almıştı. Bu sebeple Abdullah Dihlevî dünyaya geldiğinde babası Ali, annesi Abdülkâdir, amcası Abdullah ismini koymuştu. Biraz büyüdüğünde Hz. Ali'ye olan sevgi ve edebinden kendisine Ali'nin hizmetçisi manasında Gulâm (Gulâmu) Ali denmiş ve bu isimle meşhûr olmuştur.⁸²

13 yaşına kadar Batala'da kalmıştı. Babası kendi şeyhi olan Şâh Nâsiruddîn Kâdirî Dihlevî'den icâzet alması için Delhi'ye çağırmış fakat Delhi'ye vardığı gece Şâh Nâsiruddîn Kâdirî vefât etmiştir. Bunun üzerine babası kendisine nereden irşad kokusu gelirse oraya gitmekte serbest olduğunu söylemiştir.⁸³

Dînî ilimleri küçük yaşlarında öğrenmeye başlamıştır. Delhi'de Abdülazîz ed-Dihlevî'den *Sahîh-i Buhârî* tahsil etmiş, kısa sürede tefsir, hadîs ve fıkıh ilimlerinde ileri seviyelere ulaşmıştır.⁸⁴ 22 yaşına kadar Delhi'de bulunan Şeyh Muhammed Zübeyr, Şeyh Ziyâüddîn, Şeyh Abdüladl, Şeyh Mîr Dered bin Şeyh Nâsır, Mevlânâ Farüddîn gibi büyüklerin sohbetlerinde bulunmuştur. 1180'de (1766) Mevlânâ Mazhar Cân-ı Cânân'ın hankâhına vasıl olmuş ve talebeliğe kabul etmesini istemiştir. Mazhar Cân-ı Cânân "Oğlum! Bu mahal tuzsuz taş yalamak gibidir. Diğer mahalle mürâcaat ediniz." demiştir. Dihlevî de cevaben "Benim de indimde en makbul ve mergûb olan tuzsuz taş yalamaktır." demiş, bunun üzerine Mazhar Cân-ı

⁸⁰ Süleyman Uludağ, "Abdullah ed-Dihlevî", **DİA**, İstanbul, 1988, c. 1, s. 94.

⁸¹ Arthur Buehler, "Mevlâna Hâlid ve Şâh Gulâm Ali", çev. Mehmet Atalay, **Usûl İslam Araştırmaları**, Sayı 16, Temmuz-Aralık 2011, s. 117.

⁸² "Abdullah-ı Dehlevî" **Evliyalar Ansiklopedisi**, c. I, s. 56.

⁸³ Hocazâde, **a.g.e.**, s. 123.

⁸⁴ Uludağ, **a.g.m.**, s. 94.

Cânân onu müridliğe kabul etmiştir. 15 sene Mazhar Cân-ı Cânân'ın sohbetinde bulunmuş ve Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Çiştîyye ve Sühreverdiyye'den icâzet almıştır. Mazhar Cân-ı Cânân vefâtından sonra irşad makâmına geçmiştir.⁸⁵

Abdullah Dihlevî, Mazhar Cân-ı Cânân'a intisâb edip Nakşî yoluna girmeden önce Abdülkâdir-i Geylânî'nin bundan razı olup olmayacağı husûsunda tereddüde düşmüştü. Bir gün rüyâsında Abdülkâdir-i Geylânî'yi ve Şâh Nakşinbend'i bir yerde karşı karşıya otururken görmüş, Şâh-ı Nakşibend'in yanına gitmek isteyince Abdülkâdir-i Geylânî "Maksat Allah'tır, gidebilirsin." iznini almıştır.⁸⁶

Dihlevî kısa zamanda büyük üne kavuşmuş ve birçok müridin yetişmesine vesîle olmuştur. Müridlerin tasavvufî terbiyelerinin yanı sıra günün belli saatlerinde zâviyesinde hadîs, fıkıh, tefsir ve tasavvuf dersleri okutmuştur.⁸⁷ Tasavvuf derslerinde *Mektûbât-ı Rabbânî*, *Avârifü'l-Maârif* ve *Risâle-i Kuşeyrî*'yi okuttuğu, Kur'ân-ı Kerîm'i okumayı ve dinlemeyi çok sevdiği, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin *Mesnevî*'sini de çokça okuduğu ve dinlediği bilinmektedir. Bazen vecd hâli gâlip gelse de şerîata muhalif halleri gözükmemiştir.⁸⁸ Birçok kerâmeti olmakla beraber tâliblerinin bâtınlarına tasarruf edip, feyiz ve berakât-ı Sübhânî'yi müridlerinin kalplerine ilkâ etmesinin en büyük kerâmeti olduğu belirtilmektedir.⁸⁹

Şeyhi Mazhar Cân-ı Cânân bir Şîî tarafından şehit edilmiştir.⁹⁰ Dihlevî de Allah yolunda şehit olmak istemiş, fakat şeyhi şehit edildikten sonra üç sene kıtlık olması, birçok insanın birbirini öldürmesi, savaşlar gibi musibetlerin meydana gelmesi, Dihlevî'yi şehit olmayı istemekten vazgeçirmiştir. Son zamanlarında hastalığı ziyâdeleşmiştir. Ebû Saîd'i yanına çağırması ve kendinden sonra postnişîn olmasını istemiş ve vasiyetini vermiştir.⁹¹ 22 Safer 1240 (16 Ekim 1824 Cumartesi) günü 82 yaşında vefât etmiştir.⁹² Cenâze namazı Ebû Saîd Fârûkî tarafından kıldırılmış, mürşidi şehid Mazhar Cân-ı Cânân yanına defnedilmiştir.⁹³ Şeyhi Mazhar Cân-ı Cânân'dan sonra silsile-i aliyyenin yirmi sekizinci halkası olmuştur.

⁸⁵ Hocaşâde, **a.g.e.**, s. 124-125.

⁸⁶ Hânî, **a.g.e.**, s. 726.

⁸⁷ Uludağ, **a.g.m.**, s. 94.

⁸⁸ "Abdullah-ı Dehlevî", **Evliyalar Ansiklopedisi**, c. I, s. 59-60.

⁸⁹ Hocaşâde, **a.g.e.**, s. 132.

⁹⁰ Uludağ, **a.g.m.**, s. 94.

⁹¹ Hânî, **a.g.e.**, s. 748-749.

⁹² Hocaşâde, **a.g.e.**, s. 132.

⁹³ Hânî, **a.g.e.**, s. 749.

Makāmât-ı Mazharî, Ahvâl-ı Buzurgân, İzâhü't-Tarîka, Dürrü'l-Maârif, Risâle der Ahvâl-i Şâh-ı Nakşibend, Risâle der Zikr-i Makāmât ve Maârif ve Vâridât-ı Hazret-i Müceddid, Risâle der Redd-i İ'tirâzât-ı Şeyh Abdülhak ber Hazret-i Şeyh Müceddid, Risâle der Redd-i Muhâlifîn-i Hazret-i Müceddid, Risâle der Tarîk-i Bey'at ve Ezkâr, Risâle der Tarîk-ı Şerîf-i Nakşibend, Risâle Murâkabât, Risâle-i Meşğûliyye, Kemâlât-ı Mazhariyye, Mekâtib-i Şerîfe, Melfûzât-ı Şerîfe isimli eserleri vardır.⁹⁴

1.3. Halîfesi: Ahmed Saîd Fârûkî

Ebû Saîd Fârûkî'nin en büyük oğlu olup, âmil ve kâmil bir mürşittir. 1217 Rebiulevvel'de (Temmuz 1802) Râmpûr'da doğmuştur.⁹⁵ Babasının terbiyesinde büyümüş, burada Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiştir. Babası, mürşidi Abdullah Dihlevî'nin hizmeti ile meşgûl olurken Ahmed Saîd'de babası ile hizmette bulunmuştur. Abdullah Dihlevî, Ahmed Saîd'i ziyâdesi ile sevmiş ve iltifat etmiştir.⁹⁶ Abdullah Dihlevî evlenmemiştir.⁹⁷ Ebû Saîd oğlu Ahmed Saîd'i şeyhi Dihlevî'nin hizmetine teslim etmiş Dihlevî de Ebû Saîd'in oğlu Ahmed Saîd'i kendi oğlu menzilesinde görmüştür.⁹⁸

Aklî ve naklî⁹⁹ ilimlerde Evhad Mevlevî ve Şeyh Sirâceddîn Müftî ve başkalarından icâzet almıştır. Usûl-ı hadîs, Kütüb-i Sitte ve diğer ilimleri babasından okumuştur. Şeyh Veliyyullah, Şeyh Ebû Tâhir Muhammed Medenî, İbrahim Kürdî, Şeyh Ahmed Kaşşâşî, Şeyh Ahmed Şenâvî, Şemseddîn Remlî gibi zevât-ı kirâmdan istifade etmiştir.¹⁰⁰ Bütün makāmâtın teveccühlerini babası Ebû Saîd'den aldığını ve bazı kitapları babasından okuduğunu söyler. *Risâle-i Kuşeyrî, Avârifü'l-Maârif,*

⁹⁴ Chonarı, **a.g.e.**, ss. 17-20.

⁹⁵ Hânî, **a.g.e.**, s. 752. Hocaşâde 1213 senesi Rebîulâhîr'de doğduğunu yazmıştır. Bkz. Hocaşâde, **a.g.e.**, s. 139.

⁹⁶ Hocaşâde, **a.g.e.**, s. 139.

⁹⁷ Hüseyin Hilmi Işık, **Seâdet-i Ebediyye**, Hakikat Kitâbevi, İstanbul, 2017, s.1095.

⁹⁸ Hocaşâde, **a.g.e.**, s. 139.

⁹⁹ Aklî ilimler: Tıp, hendese, hesap; naklî ilimler: kelâm, fıkıh usûlü, hadîs, tefsir, bâtın ilimleri olarak tasnif edilmiştir. (Süleyman Gökbulut, "İlim Tasniflerinde Tasavvufun Yeri", **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, İstanbul 2007, sayı: 19, s. 263; Gazzâlî, **el-Mustasfâ min İlmi Usûl**, el-Matbaatü'l-Emîriyye, Mısır 1322, c. I, s. 3-4; Gazzâlî, **el-Mustasfâ min İlmi Usûl İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi**, çev. Yunus Apaydın, Kayseri, Rey Yayıncılık, 1994, c. 1, s. 2.

¹⁰⁰ Hânî, **a.g.e.**, s. 752.

İhyâu Ulûmuddîn gibi eserleri bazen okumuş bazen de okuyanları dinlemiştir. Şeyh Azîz, Şeyh Refiuddîn ve Şeyh Abdülkâdir'in ders halkalarında bulunmuştur. Aklî ve naklî ilimleri yirmi yaşına varmadan tahsil etmiştir.¹⁰¹ Abdullah Dihlevî'nin hizmetinde 15 sene bulunmuş 32 yaşında tarîkat hırkasını¹⁰² giymiştir. Abdullah Dihlevî, Ahmed Saîd'in ilim, amel, hıfz ve ahvâlinde babası Ebû Saîd'e ulaştığını söylemiştir.¹⁰³

Ebû Saîd Fârûkî, hacca gideceği zaman yerine oğlu Ahmed Saîd'i bırakmıştır. Ahmed Saîd de bu vazîfeyi lâyıkiyla îfâ etmiş, tâlibleri, sâir şeyhlerden senelerce tahsil edemeyecekleri halleri kısa vakitte kendisinden tahsil etmişlerdir. Tâliblerinin halleri ile yakından ilgilendiği, istîdâtlarına göre muâmele ettiği, onlara olan şefkatinin, annenin çocuğuna olan şefkati gibi olduğu söylenmiştir. Tefsir, hadîs, fıkıh dersleri vermiş, tasavvuftan *Mektûbât-ı Rabbânî* ve *Mesnevî-i Şerîf* okutmuştur.¹⁰⁴ Babası vefât edince, babasının yerine geçmiş, Hindistan ve Kazvin bölgesinde birçok insanı irşad etmiştir. Birçok halife yetiştirmiş ve farklı bölgelere göndermiştir.¹⁰⁵

1274 (1858) senesinde İngilizler Delhi'de büyük fitne çıkarmış, Sultan II. Bahadır Şâh ve zevcesi ve iki oğlu hapsedilmiştir. Hindistan'ın her tarafında müslümanlar şehit edilmeye başlamıştır.¹⁰⁶ Bu olaylar üzerine, iki kardeşi Şeyh Abdülganî ve Şeyh Abdülmugnî ile 1274 (1857) senesinde Medîne-i Münnevver'e hicret etmiş, vefât edene kadar burada tarîkatını neşr ile meşgûl olmuştur.¹⁰⁷ 2 Rebûlevvel 1277 (18 Eylül 1860) senesi öğle ile ikinci arasında vefât etmiştir. Kabri Cennetü'l-Bakî'de Hazret-i Osman'ın kabr-i şeriflerinin yakınındadır. Ahmed Saîd Fârûkî, *Enhâr-ı Erbaa*, *Hakkü'l-Mübîn Fî Redd-i'l-Vehhâbîn*, *Sa'dü'l-Beyân Fî Seyyidi'l-Ünsi* ve *'l-Cân* isimli üç risâle telif etmiştir.¹⁰⁸

¹⁰¹ Hocaâde, **a.g.e.**, s. 140.

¹⁰² Bir mürîd adayı belli bir deneme ve hazırlık döneminden sonra tarîkata ehil ve şeyhe lâyıkk görülürse ona tekkede yapılan bir törenle hırka giydirilir böylece tarîkatın mensûbu, şeyhin mürîdi ve diğer müritlere ihvan olurdu. Bkz. Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s. 166-167.

¹⁰³ Hocaâde, **a.g.e.**, s. 140-141.

¹⁰⁴ Hocaâde, **a.g.e.**, s. 142-143.

¹⁰⁵ Hânî, **a.g.e.**, s. 753.

¹⁰⁶ Işık, **a.g.e.**, s. 1073.

¹⁰⁷ Hânî, **a.g.e.**, s. 753.

¹⁰⁸ Hocaâde, **a.g.e.**, s. 142.

Ahmed Saîd Fârûkî'nin üç oğlu vardı:

Birincisi Abdürreşid Sâhib, Hindistan'ın Leknev beldesinde 2 Cemâziyelâhir 1235'te (17 Mart 1820) dünyaya gelmiştir. Yedi yaşında dedesi Ebû Saîd Fârûkî'ye intisâb etmiş ve ondan evrâd almış, 10 yaşında Kur'ân-ı Kerîm'i hıfzetmiştir. Sarf ve nahiv ilmini Mevlevî Habîbullah'tan, fıkıh, hadîs, tefsir, usûl, *Mektûbât-ı Rabbânî*, *Mesnevî-i Şerîf*, *Fusûsu'l-Hikem*, *Risâle-i Kuşeyrî*'yi pederinden okumuştur. Yirmi yaşında Nakşibendiyye tarikatından icâzet almıştır. Pederi Ahmed Saîd'in sohbetlerinde bulunmuş; Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Çiştîyye ve Kübreviyye tarikatlarından icâzet almıştır. Pederlerinin telif ettiği *Enhâr-ı Erbaa* isimli eseri Arapça'ya tercüme etmiştir. 1287'de (1870) Mekke'de vefât etmiştir.¹⁰⁹ Abdürreşid Sâhib'in oğlu Muhammed Ma'sûm Müceddidî, Hindistan'da İngilizler'in çıkardığı karışıklıklar sebebiyle aile efrâdı ile Haremeyn-i Şerîf'e hicret etmiştir. Hindistan'daki karışıklıklar bitince oradan gelenler, Hindistan'a dönmesini ve tahrib edilen Müceddidiyye'yi ihyâ etmesini istemişler, bu dâvet üzerine tekrar Hindistan'a dönmüş ve burada 33 sene kalmıştır. Hindistan'daki vazîfesi tamam olunca tekrar Medîne-i Münnevvere'ye dönmüştür. Medîne'ye döndükten sonra I. Dünya Savaşı patlak verince bütün Medîne halkı Humus'a tahliye edilmiştir. Humus'ta sıkıntılı şartlar altında dört sene kalmış, savaşın sona ermesiyle birlikte tekrar Medîne'ye dönmüştür. Medîne'de irşad faaliyetlerine devam ederken 1341'de (Ağustos 1922) vefât etmiş ve Mekke-i Mükerreme'ye defnolunmuştur.¹¹⁰

Ahmed Saîd Fârûkî'nin ikinci oğlu Mevlânâ Ebüssâdet Muhammed Ömer'dir. 1244'te Delhi doğmuş, 1301'de (1884) Râmpûr'da vefât etmiştir. Babası Ahmed Saîd Fârûkî vefât ettikten sonra Delhi'deki Hankâh-ı Mazhariyye'nin şeyhliğini yapmıştır. Ebu'l-Hayr Fârûkî adındaki oğlu 27 Rebiulahir 1272'de (6 Ocak 1856) doğmuştur. Oğlunu irşad etmiştir. Ebu'l-Hayr 29 Cemâziyelâhir 1341 (16 Şubat 1923) tarihinde Delhi'de vefât etmiş, dedesi Ebû Saîd Fârûkî'nin yanına defnedilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁹ Hocaâde, **a.g.e.**, s. 144-146.

¹¹⁰ Muhammed İhsan Oğuz, **Silsiletü'l-Ârifin Tezkiretü's-Sıddîkîn** (Ârifler Silsilesi), İstanbul, Oğuz Yayınları, 2003, c. 4, s. 126-128.

¹¹¹ Chonarı, **a.g.e.**, ss. 42-46.

Ahmed Saîd Fârûkî'nin en küçük oğlu Muhammed Mazhar'dır. 3 Cemâziyelevvel 1248'de (27 Eylül 1832) Delhi'de dünyaya gelmiş, dedesi Ebû Saîd Fârûkî, Mezâhir-i Muhammedî (مَظَاهِرُ مُحَمَّدِي) ibaresini doğumuna tarih düşüp, Muhammed Mazhar adını vermiştir. Dedesinin sevgisine ve iltifatlarına nâil olmuştur. Dokuz yaşında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiş, babasından alet ilimleri, dînî ve tasavvufî eserleri okumuştur. Yirmi iki yaşında pederinden Müceddidiyye'den icâzet almıştır. Hindistan'da çıkan olaylardan sonra babası ile Medîne'ye hicret etmiştir. Medîne'de Bâbü'l-Bakî'de üç katlı bir medrese yaptırmış ve burada irşad faaliyetlerine devam etmiştir. *Mektûbât-ı Rabbânî*'yi Arapça'ya tercüme eden Muhammed Murad Kazânî, Muhammed Mazhar'ın müridlerindendir.¹¹² On oğlu ve beş kızı vardır.¹¹³ *Ed-Dürrü'l-Munazzam, Menâkıb-ı Ahmediyye* ve tarikat âdâbı ile ilgili *Makâmât-ı Saîdiyye* isimli eserleri ve babasının menkıbelerini anlatan eserler telif etmiştir. 12 Muharrem 1301'de (13 Kasım 1883) Medîne'de vefât etmiş ve Cennetü'l-Bakî'de babası Ahmed Saîd Fârûkî'nin yanına defnolunmuştur.¹¹⁴

1.4. Fârûkî'den Anadolu'ya Ulaşan Nakşî Kolları

Anadolu'ya Ebû Saîd Fârûkî'den ulaşan üç farklı Nakşibendî kolu mevcuttur. Ebû Saîd Fârûkî'nin devam ettirdiği Müceddidî kolu, torunları (Ahmed Saîd'in oğulları) vâsıtasıyla Anadolu'ya gelmiş ve burada neşvünemâ bulmuştur. Ebû Saîd Fârûkî'den Anadolu'ya ulaşan silsileler İmâm-ı Rabbânî geleneğinden devam ettikleri için Nakşî Müceddidî olarak isimlendirilmiştir.

Birincisi Hocaîde Ahmed Hilmi Efendi'nin *Hadikatü'l-Evliyâ* isimli eserinde geçen şu silsiledir: Abdullah Dihlevî, Ebû Saîd Müceddidî, Ahmed Saîd Müceddidî, Abdürreşid Müceddidî, Hafız Osman Nurî Efendi İzmirî. Bu silsile Ebû Saîd Fârûkî'nin büyük torunu Abdürreşid Sâhib vâsıtasıyla Anadolu'ya gelmiştir. Osman Nurî Efendi (vefât tarihi belli değil), hac ibâdetini edâ etmek için Mekke-i Mükerrreme'ye gitmiş, burada altı ay kadar Ahmed Saîd Fârûkî'nin sohbetlerine girmiştir. Ahmed Saîd Fârûkî'nin vefât etmesi üzerine Fârûkî'nin büyük oğlu

¹¹² Hocaîde, **a.g.e.**, ss. 162-163

¹¹³ Chonarı, **a.g.e.**, s. 40.

¹¹⁴ Hocaîde, **a.g.e.**, ss. 162-163

Abdürreşid Sâhib'ten Nakşî, Kâdirî, Sühreverdî, Çiştî ve Kübrevî tarikatlarından tekrar icâzet almıştır.¹¹⁵

İkinci silsile; Abdullah Dihlevî, Ebû Saîd Müceddidî, Ahmed Saîd Müceddidî Abdürreşid Müceddidî, Muhammed Ma'sûm Müceddidî, Muhammed İhsan Kastamonî (v. 2 Ağustos 1991).¹¹⁶ Bu silsile Ebû Saîd Fârûkî'nin torunu Abdürreşid Müceddidî'nin oğlu Muhammed Ma'sûm vasıtasıyla Anadolu'ya intikal etmiştir. Kastamonî, Muhammed Ma'sûm Müceddidî'den üveysilik yoluyla icâzet aldığını söylemiştir. Muhammed Ma'sûm Müceddidî'nin silsilesinde yer alan Muhammed Mestûr el-Üveysî'den de bizzat icâzet aldığını söylemiştir.¹¹⁷ Muhammed İhsan Oğuz'un icâzet aldığı Seyyid Ahmed Kürdî ve intisâb ettiği Şerefeddîn Efendi vesilesi ile Hâlidîyyeye bağlı silsileleri de mevcuttur.¹¹⁸

Kârî Ârif Yârkendî'nin *Menbau'l-Esrâr* isimli eserinde geçen Anadolu'ya ulaşan üçüncü silsile de şudur: Abdullah-ı Dihlevî, Ebû Saîd Müceddidî, Ahmed Saîd Müceddidî, Muhammed Mazhar Müceddidî, Muhammed Selâhaddîn Êşî (v. 1271/1854-55)¹¹⁹ vasıtasıyladır.¹²⁰ Selâhaddîn Sâkîb, Kırgızistan'ın Oş (Êş) şehrinde bir Özbek ailenin çocuğu olarak, bir rivâyette 1843, mezar taşında ise 1838 yılında dünyaya geldiği kaydedilmiştir. Selâhaddîn Sâkîb otuzlu yaşlarında dedesinin halîfesi Êşân Hoca'dan, babası Sirâceddîn'den ve muhtemelen bu dönemde hac vesilesi ile gittiği Hicaz'da Ebû Saîd Fârûkî'nin torunu Muhammed Mazhar Dihlevî'den Nakşibendî Müceddidî icâzeti almıştır. Bir hac yolculuğu vesilesi ile uğradığı İstanbul'da Süleyman Hilmi Tunahan (v. 1959) ile görüşmüş ve mürîdliğe kabul etmiştir.¹²¹ Tunahan'a Bursa Uludağ'da erbaîn çıkarttırmış ve sülûkunu

¹¹⁵ Hocaâde, **a.g.e.**, s. 147-149.

¹¹⁶ Oğuz, **a.g.e.**, s. 129.

¹¹⁷ Oğuz, **a.g.e.**, s. 221.

¹¹⁸ Abdurrahman Memiş, "Muhammed İhsan Oğuz", **DİA**, 2007, c. 33, s. 322.

¹¹⁹ Selâhaddîn Êşî için bkz. Necdet Tosun, "Selâhaddîn Sâkîb", **DİA**, 2016, Ek-2; Necdet Tosun, **Türkistan Dervişlerinden Yedigâr**, İstanbul, 2011, s.104-110; Necdet Tosun, **Kırgızistan Tarih ve Kültüründe Tasavvuf, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, sy. 36, İstanbul, 2015, s. 113-115.

¹²⁰ Kârî Ârif Yarkendî, **Menbau'l-esrâr**, basım yeri yok, 1938, s. 165.

¹²¹ Necdet Tosun, "Selâhaddîn Sâkîb", **DİA**, 2016, Ek-2, s. 498.

tamamlatmıştır. Tunahan'ın tarikat silsilesi Selâhaddîn Sâkîb yoluyla İmâm-ı Rabbânî'ye varmaktadır.¹²²

1.5. Türkiye Kütüphanelerindeki Hidâyetü't-Tâlibîn Nüshaları

Ebû Saîd Fârûkî'nin tezimize konu olan *Hidâyet'üt-Tâlibîn* isimli Farsça eseri Nakşibendî usûlüne dâir olup, Mehmed Hıfzî Efendi tarafından Arapça ve daha sonra Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Hidâyetü't-Tâlibîn, Ebû Saîd Fârûkî tarafından 1230-1240 (1815-1824) yılları arasında yazılmış ve şeyhi Abdullah Dihlevî'ye takdim edilmiştir.¹²³ Eser, Fârûkî tarafında şeyhi Abdullah Dihlevî'ye takdim edilince, Dihlevî de eserin sonuna bir takriz yazmıştır. Dihlevî, eseri mutâlâa ettiğini ve yazılan hususlardan memnun kaldığını belirtmiş ve Fârûkî'ye duâ etmiştir.¹²⁴ Fârûkî, sohbetinde bulunan bazı müridlerin talebi ile telif ettiği bu eserinde seyr ü sülûkte kendisine vârid olan esrâr ve vâridâtı, bu yolda keşfen ve vicdânen bulduğu halleri, her makâmda amel ettiği zikir ve murâkabeleri anlatmıştır. Fârûkî, İmâm-ı Rabbânî ve oğlu Muhammed Ma'sûm'un mektuplarını da eserine ilave etmiştir.¹²⁵

Eser, Veliyyüddinzâde Mehmed Hıfzî Efendi tarafından Arapça'ya tercüme edilmiştir. Mehmed Hıfzî Efendi bir hac vesilesi ile gittiği Mekke'de tercümeyi, birçok kez sohbetinde bulunduğu Ebû Saîd Fârûkî'ye takdim etmiş, ziyâde takdir görmüş ve Türkçe'ye de tercüme etmesi istenmiştir. Fakat Hıfzî Efendi Türkçe'ye tercüme konusunda kendini ehil görmemiş ve tercümeyi tehir etmiştir. Hıfzî Efendi, Sivâsî Lütfullah Paşa tarafından eserin Türkçeye tercüme edilmesini talep eden bir mektup alınca Türkçe'ye tercüme etmiştir.¹²⁶ Hıfzî Efendi tercümeyi 1837 yılında tamamlamıştır. Eser 3 Zilhicce 1881 yılında Esad Efendi Matbaası'nda basılmıştır.¹²⁷

¹²² Reşat Öngören, "Süleyman Hilmi Tunahan", *DİA*, 2012, c. 41, s. 375-377.

¹²³ Acer, *a.g.m.*, s. 371.

¹²⁴ Fârûkî, *a.g.e.*, s. 92-93.

¹²⁵ Fârûkî, *a.g.e.*, s. 4-6.

¹²⁶ Fârûkî, *a.g.e.*, s. 3.

¹²⁷ Matbû eser için bkz.: Ebû Saîd Fârûkî, *Hidâyetü't-Tâlibîn*, çev. Mehmed Hefzî, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2984

Osmanlı Müellifleri isimli eserde Veliyyüddinzâde Hıfzı Efendi'nin Nakşî olduğu, tercüme ettiği *Hidâyetü't-Tâlibîn* isimli eserin de Ahmed Fârûkî'ye ait olduğu yazmaktadır. Fakat eser Ahmed Fârûkî'ye değil, babası Ebû Saîd Fârûkî'ye aittir. *Hidâyetü't-Tâlibîn*'in hâricinde Hıfzî Efendi'nin Ubeydullâh-ı Ahrâr'ın *el-Urvetü'l-Vüskâ Li-Erbâbi'l-İrtikâb* isimli eseriyle Abdullah Dihlevî'nin *el-Füyüzâtü'l-Ahadiyye Fî Murâkabâti'l-Ahmediyye* isimli eserlerini Arapça'ya tercüme ettiğini yazmaktadır.¹²⁸ Bazı kaynaklarda Hıfzî Efendi'nin, Fârûkî'nin torunu Abdürreşîd Müceddidî'nin müridi olduğu söylenmiştir.¹²⁹ Fakat referans olan *Osmanlı Müellifleri* kitabının ilgili bölümünde böyle bir bilgi yer almamaktadır.¹³⁰

Eserin basılmış olması ve birçok yazma nüshasının kütüphanelerde bulunmasından yola çıkarak Anadolu'da ilgi gördüğü ve okunduğu düşünülebilir. Aşağıda eserin Türkiye kütüphanelerinde tespit edebildiğimiz nüshaları hakkında kısa malûmatlar verilmiştir.

Eserin transkripsiyonunda matbû nüshayı baz aldık. Bunun yanında da matbû nüshayı Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba 247 numaralı müstensih nüshası ve Ali Emîrî Efendi Kütüphanesi 883 numaralı müstensih nüshası ile mukayese ederek bazı kelimelerin doğru yazılışlarını tespit ettik.

Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu 1236 numarada bulunan mecmûanın 52. ve 103. varaklarında Farsça bir nüshası bulunmaktadır. Eserin her sayfası 10 satırdan oluşmaktadır. Eserin sonuna 9 Şaban 1275 (1858/1859) tarihi düşülmüş ve Şeyh Mahmud Efendi tarafından istinsah edildiği yazılmıştır. Rik'a ve ta'lik karışımı bir hat ile yazılmıştır.

Hıfzî Efendi tarafından yapılan tercümenin birçok yazma müstensih nüshaları vardır. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı'nda iki adet yazma nüsha bulunmaktadır. Birincisi, Bel_Yz_K_1579_02 noda kayıtlıdır. Bu nüsha Ahmed Şevkî Efendi tarafından 1268/1852 yılında istinsah edilmiştir. Eserde bab ve fasılları kırmızı ile belli edilmiştir. Sayfaları 15 satırla yazılmış olan eser 113 varaktan oluşmaktadır. Nesih hatla yazılmıştır. Eserin başında ve sonunda bazı dualar, zikirler ve hatim usulleri yer almaktadır. Müstensihi Ahmed Şevkî Efendi eserin sonuna 1268 tarihini düşmüştür.

¹²⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1333 (1914), c. 1, s. 184.

¹²⁹ Necdet Tosun, *Osmanlı Döneminde Farsçadan Türkçeye Tercüme Edilen Bazı Mühim Tasavvufi Eserler*, **Dil ve Edebiyat Araştırmaları**, 2019, c. 20, sayı. 20, s. 260.

¹³⁰ Bursalı Mehmed Tâhir, **a.g.e.**, c. I, s. 184.

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı'ndaki ikinci yazma nesih hatla yazılmış nüsha, 63 varaktan oluşmakta ve her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. OE_Yz_0753 noda kayıtlıdır. Eserin ilk 24 sayfasına sonradan rik'a el yazısı ile eklenmiş derkenarlar mevcuttur. Fasıllar kırmızı ile ayrılmış ve eser okunaklı bir şekilde yazılmıştır.

Millet Yazma Eserler Kütüphanesi'nde eserin iki adet nesih hatla yazılmış nüshası mevcuttur. Birincisi, Ali Emîrî Şer'iyye bölümünde 883 noda kayıtlıdır. Her sayfası okunaklı olup 19 satır olmak üzere toplam 43 varaktan oluşmaktadır. Eserin başında "Hâzâ risâle-i Ebû Saîd ve nazm-ı Ferîd Efendi" yazmaktadır. Ferîd Efendi'nin kim olduğuna dâir malûmât verilmemiştir. Eserin ilk varağı altın yaldız süslemelirdir. Bab ve fasılları kırmızı ile yazılmıştır. Derkenarda varlık mertebesi ile alakalı başlıklar ilgili sayfaların kenarlarına yazılmıştır. Eserin sonunda Dede Ömer Rûşenî'den beyitler ve bir tabip hikâyesi yer almaktadır. Başında ve sonunda herhangi bir tarih bilgisi yoktur. Nüsha, matbû nüsha ile birkaç kelime haricinde aynıdır.

Millet Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki diğer yazma nüsha, Ali Emîrî Şer'iyye bölümünde 989 no'da kayıtlıdır. Her sayfası 13 satırdır. Toplam 43 varaktan oluşmaktadır. Kim tarafından, ne zaman istinsah edildiğine dâir malûmât bulunmamaktadır. İlk sayfası altın yaldız ile süslenmiş, diğer sayfalarda cümle sonlarına altın yaldızlı duraklar koyulmuştur. Bab, fasıllar ve âyetler kırmızı ile yazılmıştır.

Eserin bir yazma nüshası da Manisa İl Halk Kütüphanesi 1533 envanter numaralı mecmûanın ilk 33 sayfasındadır. Her sayfası 27 satırdan oluşan eserin fasıl bölümleri kırmızı ile belirtilmiş ya da altı çizilmiştir. Rik'a ile yazılmıştır ve okunaklıdır, bazı bölümlerde metne ilave olarak kenarda açıklamalar yazılmıştır. Kimin tarafından ve ne zaman istinsah edildiğine dâir bilgi bulunamamıştır. Tasavvufî risâlelerin toplandığı kitap 204 sayfadan oluşmaktadır.

Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlübaşa koleksiyonu 247 noda kayıtlı Mehmed Hıfzî Efendi tarafından tercüme edilen eserin bir yazma nüshası bulunmaktadır. Eserin ilk sayfasına 1292 (1875/1876) tarihi düşülmüş ve Seyyid İsmail Sâdık Kemal Bihil Hâc Muhammed Sâlih tarafından istinsah edilip kütüphaneye bağışlandığı yazılmıştır. Nesih hat ile yazılmış 77 varak olan eserin her

sayfası 13 satırdan oluşmaktadır. Eserin sonunda bazı duâlar eklenmiştir. Bu eser de matbû nüsha ile aynıdır ve eserin transkripsiyonu yapılırken istifade edilmiştir.

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi koleksiyonu 3108 no ile kayıtlı olan bir başka nüsha da 55 varak olup her sayfası 15 satırdan oluşmaktadır. Fasılları kırmızı ile belirtilmiştir. Müstensih hakkında bilgi verilmemiştir. Bir başka yazma nüsha Hacı Mahmud Efendi koleksiyonu 3257 no ile kayıtlıdır. Nesih hat ile yazılmış olup 35 varaktan oluşmakta ve her sayfasında 21 satır bulunmaktadır. Başlıklar ve fasıllar kırmızı kalemle belirtilmiştir. Müstensih ve istinsah tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. İzmir Koleksiyonu 305 no ile kayıtlı olan bir başka nüsha rik'a ile yazılmış olup 40 varaktır ve her sayfasında 15 satır bulundurmaktadır. Müstensih ve tarih bilgisi yer almamaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir diğer nüsha da Yazma Bağışlar Koleksiyonu 841 no ile kayıtlıdır. Rik'a ile yazılmış sayfaları 15 satırlı 63 varaktan oluşmaktadır. Müellif ve tarih bilgisi yer almamaktadır. Kitabın sonuna Ebû Yezîd Bestâmî'nin kıssası eklenmiştir.

Hidâyetü't-Tâlibîn isimli eserin Veliyyüddinzâde Mehmed Hıfzî tarafından yapılan tercümesinin matbû nüshasının bulunduğu kütüphaneler:

1. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, 2002, 297.721 MÜC 1327 R/1911 k.1/1
2. Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Şer'îye, 1195
3. Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Şer'îye, 988
4. İSAM Kütüphanesi, 297.72 MEV.T
5. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2984
6. Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli Hakkı, 1194
7. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, 3346
8. Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, 297.75 MEV 1882

Matbû eserde bab ve fasılları belli edilmiştir. 96 sayfadan oluşmaktadır. 21 satırla basılmış olan eserin yan kaydında *Beyân-ı Âdâbü'l Mürîd* isimli risâle eserin 22. sayfasına kadar devam etmektedir. Eserin 94-95. sayfalarına *Beyân-ı Ma'neyi'l Halvetiyye ve Celvetiyye* teberrüken eklenmiştir. Bu nüsha matbû olması, baskı yeri ve yılının belli olması, diğer istinsah nüshalar ile uyumlu olması ve en güncel tarihli olması sebebiyle tezimizde esas alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

HİDÂYETÜ'T-TÂLİBÎNE GÖRE NAKŞİBENDİYYE'DE USÛL

1.6. SEYR Ü SÛLÛK

1.6.1. İmkân Dâiresi

Ebû Saîd Fârûkî tevazu göstererek kendisi gibi nâkıs istîdâdlılara bile pirlerin birçok kez kolaylıklar sağladığını ve bu tarîkin elbette hedefe ulaştıran bir yol olduğunu söylemiştir. Bunun gerçekleşmesinin şartını da zâhiri Hazret-i Peygamber'in kemâline uygun, bâtını mâsivâdan uzak, devamlı olarak hûzûr-ı Hak ile meşgûl kâmil şeyhe bağlamıştır. Bunların eksikliklerinden kaynaklanan kusurların tarîkatın noksanı sayılamayacağını belirtmiştir.¹³¹

Seyr ü sülûkun özü tevbe, inâbet, zühd, riyâzet, vera', kanâat, tevekkül, teslim, sabır ve rızâ makamlarıdır. Sâlik, seyr ü sülûkta yakaladığı cezbe hâli ile bu on makâmı kolayca geçer. Tarîkata intisâb eden sâlike, sünnete tâbi olması, bid'atlerden sakınması, azîmet ile amel etmesi ve zikir telkîn edilir. Sâlikin seyr ü sülûkta terakkî edebilmesi için üç husus vardır. Bunlar zikir, murâkabe ve râbitadır. Sâlik, bu üç usûl ile âlem-i emr ile irtibatlı olan latîfelerine nûrun gelmesini sağlar. Şeyhi de sâlikin kalb latîfesinden başlayarak diğer latîfelerine de feyz ve nûrun ilkâ olması için teveccüh eder. Şeyhin teveccühü çok olursa sâlikin seyri daha hızlı, teveccüh az olursa seyr de daha yavaş olur. Fârûkî, şeyhin teveccühü olmadan bu yolda gitmeye çalışmayı topal ayakla gitmeye benzetir. Eğer şeyhin teveccühü ile tâlibi cezbe hâli kaplarsa seyri kolaylaşır. Bu kolaylaştırma yürüme ve uçmak arasındaki fark gibidir. Sâlikin istidâdı güzel olursa seyri daha da hızlanır. Seyr esnasında esas olan sâlikin huzûr ve cem'iyet hâlini muhâfaza edebilmesidir. Seyr esnasında ortaya çıkan diğer keşiflere, nûrlara ya da gaybî şekillere itibar edilmez.

Fârûkî, seyr ü sülûkun imkân dâiresinden başladığını söylemiştir. İmkân dâiresi, âlem-i emr ve âlem-i imkândan oluşmaktadır. Âlem-i emr “کن (ol)” emri ile, âlem-i halk tadrîcen zuhûra gelir. İmkân dâiresinde arşın üzerinde kalan kısım âlem-i emr, arşın aşağısından toprağa kadar olan kısım ise âlem-i halk olarak isimlendirilir.

¹³¹ Fârûkî, a.g.e., s. 18.

İnsan bedeninde bulunduğuna inanılan letâifler de âlem-i emr ile irtibatlıdır.¹³² Cezbe, huzûr, cem'iyet, vâridât, keşf-i kevnî (vücûdî), keşf-i ervâh, keşf-i âlem-i misâl, göğün altından ibâret olan âlem-i mülkûn seyri, melâike, ruhlar ve cennetden ibâret olan âlem-i melekût ve semânın üzerinde olan bütün nesneler dâire-i imkânın içindedir. Dâire-i imkânın alt yarısında bu tür şeyler görülür; bu hâle seyr-i afâkî denilir. İmkân dâiresi ikiye ayrılır; ilk yarısında yukarıda zikredilen haller ve makamlar gerçekleşir.¹³³

Ebû Saîd Fârûkî şeyhi Abdullah Dihlevî'den nakil ile seyr-i afâkînin arşın altında, seyr-i enfûsînin arşın fevkinde olduğunu söyler. Seyr-i afâkî hâlinde letâif kalbden çıkıp arştaki asıl makâmına yükselir ve arşa erişir. Letâif arşın üzerine çıkıp cezbe ve urûca yani yükselmeye başladığında seyr-i enfûsîye başlamış olur. Yani seyr-i afâkî âlem-i halkta, seyr-i enfûsî ise âlem-i emrde olur ya da irtibatlıdır. Seyr-i âlem-i halktan başlayıp, âlem-i emre doğru devam eder.¹³⁴

Keşf sâhibi kişi, kendi nûrunu görür ve seyrini idrâk eder. Fârûkî keşf-i ıyânî sâhibinin helâl lokma yiyen kişinin azlığından dolayı çok zor bulunabileceğini söylemiştir. Tâliblerin çoğu keşf-i vicdânî sâhibidir. Keşf-i vicdânî, bir çeşit keşiftir. Keşf-i ıyânî sahibi bir makamdan diğer makâma seyrini ıyânen yani gözleri ile görürmüş gibi görür. Keşf-i vicdânî sahibi her ne kadar ıyânen göremese de hâlindeki değişimi idrâk eder. İki keşf arasındaki farkı istek ve arzunun göz ile görülemeyip, his olunması ile açıklanmıştır. Fârûkî, eğer bir kişi kendi hâlini keşf-i vicdânî ile de bulamıyorsa, o kişiyi yeni bir makâma geçirmenin o kişinin tarîkine olumsuz etki edeceğini söyler.¹³⁵

Kalb latîfesini zikirler ve diğer münâcatlarla âlem-i emrdeki aslına ulaştıran sâlikin kalbi üzere öyle bir hâl gelir ki sâlik bu hâle güç yetiremez olur ve fenâya benzer bir hâl yaşar. Sâlikin bu hâline adem ya da vücûd-ı adem denir. Fârûkî'ye göre vücûd-ı adem, cezbe hâlindeki fenâ ve bekâdan ibarettir.¹³⁶ Sâlik bu hâli yaşarken mâsivâ ile bağlantısı olan herşey hatırandan tamamen kaybolur. Sâlikin kalbi fenâya erince bu hâli tecrübe eder. Mâsivânın fiillerini, Hak Teâlâ'nın

¹³² Fârûkî, **a.g.e.**, s. 7.

¹³³ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 24-25.

¹³⁴ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 12.

¹³⁵ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 12.

¹³⁶ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 18-19.

fiillerinin eseri olarak görmeye başlar; mümkünâtın sıfât ve zâtlarını Cenâb-ı Allâh'ın zâtına mazhar olarak görür. Mümkünâtın vücûdunu, Cenâb-ı Allâh'ın varlık deryâsının bir damlası olarak gördüğü zaman, yani tevhîd-i vücûdî ya da diğer bir tâbir ile vahdet-i vücûdu tecrübe ettiği zaman da kalbi fenâyâ ermiş olur. Tevhîd-i vücûd erbâbı bu hâlde, kendilerini ve âlemi göremeyip Cenâb-ı Allâh'ın varlık deryâsına dalmışlardır. Bu deryâ içine dalan sâlik sadece deryâyı görebilir ve kendisine başka bir şey görünmez olur. Ne tarafa bakarsa ya deryâyı görür ya da deryânın dalgasını. Hatta kendisini de bu deryânın bir damlası zanneder ve kendini deryâyâ batmış olarak görür. Sâlikin bu hâli de fenâfillâh olarak isimlendirilir.¹³⁷ Fenâ hâli kemâle erişince sâlik, kendi hibe edilmiş vücûdunu mevcut kılıp kendisi için bir bekâ bulur. Böyle olunca kendini her nesnede ve her nesneyi kendinde görür ve âlemi kendi cemâli için bir ayna olarak görür.¹³⁸ Tevhîd-i vücûdî, zevk, şevk, esrâr, maiyyetin zuhûru, na'ra, kendinden geçme, istiğrak, semâ, raks, vecd, tevâhid gibi hallerin tamamı latîfe-i kalbin seyrinden olmuştur. Kalbin seyri önce dâire-i imkânda vuku bulur.¹³⁹

1.6.2. Velâyet-i Suğrâ Dâiresi

Dâire-i imkânın arşın üzerinde olan üst kısmı yani ikinci yarısı dâire-i sâni ya da dâire-i velâyet-i suğrâ diye isimlendirilir. Burada huzûrun kemâli, cem'iyet, cezbe gibi haller sâlik tarafından daha kuvvetli hissedilir.¹⁴⁰ Velâyet-i suğrâ dâiresinde seyreden sâlik, bu dâirenin ortasında seyr-i enfûsiye ulaşır ki velâyet-i suğrâ dâiresinin kemâli burada görülür. Eserde, kalbin velâyet-i suğrâ dâiresine ulaşmasının alâmetinin, sâlikin altı cihetini huzûrun kaplaması ve Hak Teâlâ'nın maiyyetini idrâk ederek, kendini ve âlemin tamamını kaplamış olarak görmesi olduğu söylenmiştir.¹⁴¹

Velâyet-i suğrâ dâiresinde bazı sâliklere, ibâdet etmeleri, alışkanlıkları terk etmeleri, zikir ve fikir ile fazla meşgûl olmaları sebebiyle tevhîd-i vücûdî sırları açılır. Cenâb-ı Allâh'ın esmâ ve sıfâtlarının yansımaları ve gölgeleri için kendi bâtını

¹³⁷ Fârûkî, a.g.e., s. 18-25.

¹³⁸ Fârûkî, a.g.e., s. 23.

¹³⁹ Fârûkî, a.g.e., s. 24.

¹⁴⁰ Fârûkî, a.g.e., s. 24-25.

¹⁴¹ Fârûkî, a.g.e., s. 25-26.

adeta bir ayna olana kadar sâlik şerîata uygun olarak mücâhede ve alışkanlıklarını terk etmeye devam eder. Bâtını ayna gibi olan sâlikin kendini ve tüm cihetini huzûr kaplamış ve Allâh’a âşık bir hâlde bulur. Bu haldeki sâlik, yansımaları ve gölgeleri Allah diye tasavvur eder, sevdiğine kavuşmuş olmanın verdiği kendinden geçme hâli ile de kendisinden şathiyyât zuhûra gelir. Çünkü sâlik bu hâldeyken gölge ve asıl arasındaki farkı idrâk edemez ve mecburen ağzından bu tür şeyler çıkar.¹⁴² Bu hâl, sâlikin şahsını ve ta’yinini kendi nazarından kaldıracak kadar gâlib bir hâle gelir ve sâlikten “سبحانى” ve “انا الحق” gibi sözler sâdır olur. Fârûkî bu durum için “Ben kulumun bana olan zannı üzereyim”¹⁴³ hadîs-i şerîfine istinaden sâlikin zannı ile muâmele olunmasını gerektiğini, çünkü bu hâlin sahibinin kendinden fâni olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴

Letâifin velâyeti, velâyet-i suğrâ dâiresinde olur. Fârûkî şeyhi Dihlevî’nin letâifin tamamına birden teveccüh ettiğini, kendisinin de farklı farklı her latîfenin murâkabesiyle emir olunduğunu söylemektedir. Dihlevî kalbini, Rasûlullah’ın (s.a.v.) kalbi mukâbilinde tutup Rasûlullah’ın (s.a.v.) kalbinden hazret-i Âdem aleyhisselâmın kalbine erişmiş olan feyzin Fârûkî’nin kalbine erişmesi için Cenâb-ı İlâhî’ye arz etmiştir. Latîfe-i rûhunu Rasûlullah’ın (s.a.v.) rûhu mukâbilinde tutup Rasûlullah’ın (s.a.v.) rûhundan Hazret-i Nûh ve Hazret-i İbrâhîm’in (a.s.) ruhlarına erişmiş olan sıfât-ı sübûtiyyenin tecelliyâtının feyzinin, Fârûkî’nin latîfe-i rûhuna fâiz olması için Cenâb-ı İlâhî’ye arz eylemiştir. Latîfe-i sırrını Rasûlullah’ın (s.a.v.) sırrı mukâbilinde tutup, Rasûlullah’ın (s.a.v.) sırrından Hazret-i Mûsâ aleyhisselâmın sırrına erişmiş olan feyz-i şuûnât-ı zâtiyye-i İlâhiyye Fârûkî’nin sırrına erişmesi için arz eylemiştir. Latîfe-i hafîyi Rasûlullah’ın (s.a.v.) latîfe-i hafisi mukâbilinde kılıp, Rasûlullah’ın (s.a.v.) hafisinden Hazret-i İsâ aleyhisselâmın hafisine erişmiş olan sıfât-ı selbiyyenin feyzinin Fârûkî’nin hafisine erişmesi için arz etmiştir. Latîfe-i ahfâ, Rasûlullah’ın (s.a.v.) latîfe-i ahfâsı mukâbilinde kılıp, Rasûlullah’ın (s.a.v.) latîfe-i ahfâsına feyizlendirmiş olan İlâhî feyz Fârûkî’nin ahfâsına erişmesi için arz etmiştir.¹⁴⁵

¹⁴² Fârûkî, **a.g.e.**, s. 26.

¹⁴³ Buhari 8/171

¹⁴⁴ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 26-27.

¹⁴⁵ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 38-39.

Fârûkî, tevhîd-i vücûdînin sırları ve maiyyetinin seyri kendisine ulaştığında, arştan toprağa kadar mümkünâtın her bir zerresini kaplayan bir nûr gördüğünü söylemiştir. O nûrun renksiz olduğu için siyaha yakın olduğunu ve “Allah, mahlûkatı yaratmadan önce bir amâda idi”¹⁴⁶ hadîsine ölçü olduğunu ifade etmiştir. O nûr sayesinde istiğrâk hâli ve o makâmın bazı ilim ve sırları apaçık olmuştur. Fârûkî, şeyhinin latîfe-i nefsine teveccüh ettiğinde nefsinin güneş gibi doğduğunu, Hak’ın zâtı zannettiği siyah nûrun hiçbir nâm ve izi kalmayınca kadar döküldüğünü ifade eder. Fârûkî bu hâli tecrübesinde, mümkünâtın vücûdunun güneş ışınlarından doğan yıldızlar gibi ortaya çıktığını görmüştür. Fakat her ne kadar mümkünâtın varlığı anlaşılabilse de kalb, mümkün ile vâcibin varlıkları arasındaki farkı idrâk edecek görme kabiliyetine sahip değildir. Aradaki farkı idrâk edemeyen sâlik, seyir esnasında ittihâdı yaşar; yani mümkün ile vâcibi bir görür.¹⁴⁷

Sâlikten velâyet-i suğrâ dâiresinde bu tür haller sâdir olması Fârûkî tarafından mâzur görülürken; velâyet-i suğrâ dâiresine gelmeden sâlikten tevhîd-i vücûdî ile ilgili sözler duyulması ya da vahdet-i vücûda itikât etmesinin şerîata muhalif olduğu açık bir biçimde belirtilmiştir. Fârûkî’ye göre avâmın tevhîdî düşünmesi, dünya ve âhiret hayatlarında hasardan başka bir şeye sebep olmaz. Müridlerine bunu telkin eden şeyhler dalâlette olduğu gibi müridlerini de dalâlate düşürürler, kendileriyle birlikte müridleri de zâyî olur.¹⁴⁸

Bazı sâliklerde seyirde imkân dâiresini geçmeden önce, tevhîd-i vücûdîye benzer bir hâl görülebilir. Sâlikler tevhîdî murâkabeyi hayal ettikleri için tevhîdin sûreti onların zihinlerine düştüğü için bu böyledir. Bu hâli yaşayan sâlikin kalbinde fazlasıyla hararet ve zevk oluşur. Güzel ses ya da saz nağmesi duyduklarında tesiri altında kalırlar. Bu ahvâli tecrübe edenlerin, âdâb ve şerîata riâyet etmeleri, sünnete tâbi olmaları ve bid’atlerden uzak durmaları gerekir. Ehil olmadan ya da vaktinden önce tevhîd ile alakadar olmak şathiyâta sebep olabilir. Fârûkî kendisine de bu türden şaşırtıcı bazı hallerin vâkı olduğunu ve tevhîd makâmına ulaşmadan önce şathiyyât söylediğini belirtmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁶ كان الله في عماء ما تحته هواء وما فوقه هواء ثم خلق عرثه على الماء (Tirmizî, Tefsir, 12)

¹⁴⁷ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 41-42.

¹⁴⁸ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 28.

¹⁴⁹ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 29-30.

İmkân dâiresinde ahadiyyet murâkabesi, velâyet-i suğrâ dâiresinde ise maiyyet murâkabesi yapılır. Sâlikin kendisi imkân dâiresinin seyrinin tamamlandığını bilir. Eğer sâlikin keşfi varsa kendisi bilir ya da şeyhi keşf sâhibi ise sâlike haber verir. Eğer ikisinin de keşfi yoksa o zaman sâlik kalbini mülâhaza eder. Kalbine gelen fikirler huzûra mâni olmayacak kadar az olana kadar ya da tamamen kalkana kadar kalbine murâkabe eder. Allâh Teâlâ'nın maiyyetini, tüm latîfeler ve anâsırı ile mümkünâtın zerrelerinin her biri ile karıştırır. Bu hâli, Hak Teâlâ'nın maiyyetini idrâk edene ve maiyyet altı cihetini kaplayana kadar devam eder. Velâyet-i suğrâ dâiresinde hâsıl olan teveccüh ve huzûr, yokluk ve fenâyâ yaklaştığı zaman velâyet-i kübrânın seyrine başlar.¹⁵⁰

1.6.3. Velâyet-i Kübrâ Dâiresi

Velâyet-i kübrâ dâiresi üç dâire ile bir yarım dâireyi kapsar. Velâyet-i kübrâ dâiresinin ilk kısmı dâire-i ûlâdır. Bu dâirenin alt yarımı esmâ ve sıfât-ı zâideyi yani esmâ ve sıfâtın asıllarını, üst yarısı şuûnât-ı zâtiyyeyi yani esmâ ve sıfâtların asıllarının asıllarını kapsar. İlk dâirenin yarısından itibaren sâlike seyr-i akrabiyyet ve tevhîd-i şuhûdî görülür. Bu dâireye kadar âlem-i emrdeki beş letâifden yükseliş olur. Bu dâirede feyzin ulaşacağı yer letâif-i hamse ve latîfe-i nefstir. “Biz, ona şah damarından daha yakınız”¹⁵¹ âyet-i şerîfi gereğince bu dâirede murâkabe-i akrabiyyet tahayyül edilir. Sâlike velâyet-i kübrânın ilk dâiresi olan akrabiyyet dâiresinden urûc yani yükseliş vâkı olduğunda sâlik seyrine ikinci dâire olan dâire-i asılda devam eder.¹⁵² Oradan da yükselip yarım dâire olan kavse geçer. Tevhîd-i şuhûdînin hâsıl olduğu velâyet-i kübrâ dâiresinde, sâlik mümkünâtın vücûdu için sübûtu ve istikrârı müşâhede eder.¹⁵³

Fârûkî, velâyet-i kübrâ dâiresinin, velâyet-i enbiyâ ve sahv makâmı olduğunu ve bu dâirenin seyrinde mümkünâtın vücûdu için sübût ve istikrar gördüğünü söyler. Mümkünâtın sıfâtı, sıfât-ı ilâhiyyenin aynı olarak değil de sıfât-ı ilâhiyyeden bir ışıık olarak görülür. Latîfe-i nefste görülen tevhîd-i şuhûdînin mânâsı bu şekildedir. Bu

¹⁵⁰ Fârûkî, a.g.e., s. 40.

¹⁵¹ Kaf, 16. (وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ)

¹⁵² Fârûkî, a.g.e., s. 43.

¹⁵³ Fârûkî, a.g.e., s. 41-42.

makâmda akrabiyyet-i ilâhiyyenin manâsını anlamak gerekir. Maiyyet-i ilâhiyyenin sonu ittihâd, akrabiyyet-i ilâhiyyenin sonu ise ikiliktir, aralarındaki fark budur. Mümkünde sıfât görünse de o Allah'tandır, mümkünün kendinden değildir. Mümkünün hakîkati ademdir, hiçbir işâret işâret edilen olmaya kabil değildir. Aslın vücûdu gölgeye, gölgenin kendi vücûdundan daha yakındır. Gölgenin varlığı asıldandır, kendinden değildir. Gölge kendi vücûduna baksa asıldan bir ışık bulur, kendinden bulamaz. Eğer gölge sıfatlarına baksa, aslın sıfatlarından bir numûne görür. Şüphesiz gölgenin asla akrabiyyetini yani yakınlığını ikrâr etmek gerekmektedir. Asıl, gölgeye gölgeden daha yakın olmuştur.¹⁵⁴

Fârûkî, Dihlevî'nin bu dâirelerden kendisine teveccüh buyurduğunda, pîrin nûrunun oluktan dökülür gibi kendi latîfe-i nefesine döküldüğünü, tuzun suya karıştığında eridiği gibi vücûdunun ve varlığının da hiçbir eser kalmayınca kadar tamamen eridiğini ifade etmiştir. Zevâl hâlinde kendine “ene” diye tâbir edemez hâle gelmiş, yokluk denizine dalıp görünmez olduğunu ve fenânın hakîkatının bu velâyette olduğunu, önceki velâyette hâsıl olanın fenânın ancak fenânın sûreti olduğunu ifade etmiştir. Bu iki buçuk dâirede “Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler”¹⁵⁵ âyet-i kerîmesi mefhûmunca muhabbet murâkabesi yapılır. Bu iki buçuk dâirede feyz nefse ulaşır ve sâlik nefsinin “ene” ile tabir eder.¹⁵⁶ Bu dâirelerin murâkabesinde, sâlik kendini murâd eylediği dâirenin içinde hayâl eder. Asıl esmâ ve sıfât dâiresinde kendisinin ene diye tabîr ettiği latîfe-i nefesine muhabbet feyzinin vârid olduğunu mülâhaza eder.¹⁵⁷

Bu dâirenin bir kısmı ile tamamını kat etmenin alâmeti güneşin yüzeyi gibi sâlike açılıp dâirede ne kadar mesafe alındıysa o kadar parlaklık görülür ve kat olunmayan kısmı kûsûf ve ışıksız görülen güneş gibi malûm olur. Velâyat-i kübrâ dâiresinin tamâm olmasının alâmeti, dimâğa taalluk eden bâtın feyzinin sîneye taalluk etmesiyle sadrın açılması ve sînede açıklanması mümkün olmayan bir genişlik olmasıdır. Fârûkî, kalbî seyirdeki kalb genişliğinin çok fazla olduğunu, öyle ki kalbi içinde birçok gönüller ve kalbler müşâhede ettiğini fakat bu genişliğin

¹⁵⁴ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 42-43.

¹⁵⁵ Mâide sûresi, 54.

¹⁵⁶ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 44.

¹⁵⁷ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 44.

sadece kalbde olduğunu söyler. Velâyet-i kübrânın genişliği, umûmen sadrın tamamı, husûsen latîfe-i ahfâya kadardır.¹⁵⁸ Sadrın açılmasının alâmeti, kazâ (kader) hükümlerinden neden-nasıl gibi soruların kalkmasıdır. Bu makâmda nefs-i mutmainne makâmına ulaşılır ve buradan makâm-ı rızâyâ yükselinir. Bu dâireyi katettikten sonra latîfe-i nefis ve latîfe-i hamseyi feyzin varacağı yer olarak ism-i Zâhir murâkabesinde tahayyül ettiğinde bâtınında bir çeşit kuvvet ve arz oluşur. Pîri, Fârûkî'ye bu murâkabeyi telkîn buyurduğunda, Fârûkî birçok fayda görmüş ve sâliklere bu murâkabeyi telkîn etmiştir.¹⁵⁹

1.6.4. Velâyet-i Ulyâ Dâiresi

İsimlerin ve sıfatların gölgesi, peygamberler ve meleklerin hâricinde diğer yaratılmış olanların ta'yinlerinin başlangıcı ve bu mertebenin seyri velâyet-i suğrâdır. Esmâ, sıfât ve şuûnat, enbiyânın ta'yininin başlangıcı olup bu mertebe de velâyet-i kübrâ olarak isimlendirilmiş, melâikenin ta'yininin başlangıcı olan mertebe de velâyet-i ulyâ olarak isimlendirilmiştir.¹⁶⁰

Dihlevî, Fârûkî'ye velâyet-i kübrâ dâirelerinde sadrının genişlemesi için teveccüh ettiğinde, dimağa taalluk eden muâmele sadra taalluk etmiş Fârûkî'nin sînesinde genişlik oluşturmuştur. Fârûkî'nin anâsırına teveccüh olunduğunda, anâsır-ı selâsesine (yani ateş, su ve hava) cezbenin eriştiğini ve urûcun vâkî olup, anâsıra bir renksizlik hâli ve latîfesine keyfiyet vârid olduğunu görmüştür. Bu anâsır-ı selâsenin fenâları zât-ı müsemmânın bâtınında olmuş daha sonra bu mertebede bekâ bulmuş, melâike-i kirâm ile münâsebetle erişmiştir. Fârûkî burada kendini meleklerin makâmında bulduğunu söyler.¹⁶¹ Velâyet-i suğrâ ve velâyet-i kübrânın seyirleri ism-i Zâhir'dedir. Velâyet-i ulyânın seyri ism-i Bâtın'da olur. İsm-i Zâhir ile ism-i Bâtın arasındaki fark ism-i Zâhir seyrinde zât mülâhaza olunmaksızın sıfatların tecellîsinin

¹⁵⁸ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 44-45.

¹⁵⁹ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 45-46.

¹⁶⁰ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 46.

¹⁶¹ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 46-47.

vârid olması, ism-i Bâtın seyrinde her ne kadar esmâ ve sıfatların tecellîleri olsa da bazen zâtın da meşhûd olmasıdır.¹⁶²

Fârûkî, şeyhi Dihlevî'nin inâyeti ile bu dâirenin sûretinin kendisine münkeşif ve zâhir olduğunu, Hak'ın esmâ ve sıfâtının güneş ışınları gibi bu dâireyi kapladığını; bazen bu dâirenin renksizlik ile görünür olduğu ve o ışınların da yok olduğunu ifade etmiştir. Velâyet-i ulyâ öz, velâyet-i kübrâ kabuk gibidir. Aşağıdaki her dâire, yukarıdaki dâireye nispetle bu münâsebettedir. Bu dâirede murâkabe bâtın olarak isimlendirilen zâtadır, feyzin varacağı yer de anâsır-ı selâsedir.¹⁶³

Bu makamda terakkî için kelime-i tevhîd, nâfile namaz, çokça ibâdet ve tâat, ruhsat ile değil, azîmet ile amel etmek gerektir. Ruhsat ile amel etmenin sırrı insanı beşeriyet tarafına çekmesi, azîmet ile amel etmenin sırrı ise melekîyete münâsebet sağlamasıdır. Ne kadar melekîyete münâsebeti arttırılırsa bu mertebede velâyete o kadar süratli terakkî edilir. Bu velâyette hâsıl olan sırlar, tevhîd-i vücûdî ve tevhîd-i şuhûdî gibi değildir. Bu velâyetin sırları ziyâde gizli olup hiçbir beyân edilmez. Eğer misal olarak onun hakkında bir şey söylenecek olsa herhangi bir ibâre ile bu esrâr ifade edilemez. Bu velâyetin tahkîkine hâiz ve esrârına fâiz olan şeyhin teveccühü olmadan sâlikin bu makâmın esrârına ulaşması muhâldir. Bu velâyette bedeninin tamamında genişlik olur ve latîfenin ahvâlinin tamamı kalbe âşikâr olur.¹⁶⁴

1.6.5. Kemâlât-ı Selâse

Fârûkî, zâtî-dâimî tecellîde üç mertebenin isbât olduğunu söylemiş bu mertebeleri izâh etmiştir. Birinci mertebe nübüvvet kemalleri (kemâlât-ı nübüvvet), ikinci mertebe risâlet kemalleri (kemâlât-ı risâlet), üçüncü mertebe ise ulû'l-azm kemalleridir (kemâlât-ı ulû'l-azm). Bu üç mertebeye kemâlât-ı selâse denilir.

1.6.5.1. Nübüvvet Kemalleri

Dihlevî, Fârûkî'nin toprak unsuruna teveccüh ettiğinde nübüvvet kemallerinin feyzi Fârûkî'nin latîfesine ulaşmıştır. Bu makâmda bâtının genişliği o kadar olur ki

¹⁶² Fârûkî, **a.g.e.**, s. 47-48.

¹⁶³ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁶⁴ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 48-49.

velâyet-i suğra, velâyet-i kübrâ ve velâyet-i ulyânın genişliği bunun yanında çok dar kalır. Bu makâmda sâlik, mârifetleri kaybetmek, bâtın hallerini inkâr, yeis, kusurlarını görme halleri ve kendini kâfirden alçak görerek tüm bu hallerden üryân olarak hakîkate vasil olur. Her ne kadar rü'yet âhirette vâdedilmiş olsa da bu makâm Fârûkî'ye mekşûf olduğunda rü'yete benzer bir muâmele müyesser olduğunu; âhiretin rü'yetinin âlem-i halka mahsûs olduğu gibi bu makâmın muâmelesinin de âlem-i halkın nasîbi olduğunu ifade etmiştir. Bu makâmda âlem-i emr letâifî lâ şey-i mahz, latîfe-i nefis ve anâsır-ı selâse nâçiz olur.¹⁶⁵ Bu makâmda nübüvveti menşe' olan zâta murâkabe olunur.¹⁶⁶

Şer'î hükümler, Cenâb-ı Allâh'ın ve sıfatlarının varlığı gibi gaybdan haberler, kabir muâmelesi, haşr, cennet, cehennem ve Hazret-i Peygamber'in haber verdiği sâir nesnelerin tamamı bu makâmda bedîhî ve ayne'l-yakîn olur. Mesalâ bir kimse Hazret-i Hak mevcûddur dese onda hiçbir şüphe olmaz ve hiçbir delîle muhtaç olmaz, gözle görülen nesne gibi olur. Eğer bir kimse Zeyd mevcûddur dese Zeyd'in mevcûdiyeti için nazar ve fikre ihtiyaç vardır.¹⁶⁷

Bu makâmda Hak'ın vücûdu ayna gibi olur. Aynada görülen sûretlerin varlıkları hayâlîdir ama varlıkları da vâkıdır. Fakat bu sûretler aynaya mahsustur ve asıl görülen ise aynadır. Bu makâmda ilk bakışta aynanın varlığı görülürken daha dikkatli bakılınca eşyanın varlığı da görülür. Onun için Hak'ın vücûdu bedîhî ve mümkinâtın vücûdu ise nazarîdir.¹⁶⁸

Bu makâmın hâsıl olması için sûfiler indinde ma'mûl olan zikirlerin hiç faydası yoktur. Ancak tertîl üzere Kur'ân okumak, âdâb ile namâz kılmak, hadîs-i şerifte sâbit olan ezkâr ile meşgûl olmak bu makâm için terakkî sağlar. Hadîs ilmiyle meşgûl olmak ve Hz. Peygamber'in sünnetine ittibâ bu makâmı takviye ve tenvîr eyler. Sırrın hakîkati ve kâbe kavseyn bu dâirede münkeşîf olur. Daha önceki makâmda bu mârifetin tevehhümü olsa da o makamların muâmelesi gölge ya da sıfatlara taalluk ederken bu makâmda ise muâmele doğrudan Hazret-i Zât iledir.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 54-55.

¹⁶⁶ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 58.

¹⁶⁷ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 55-56.

¹⁶⁸ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 56.

¹⁶⁹ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 57.

1.6.5.2. Risâlet Kemalleri

İkinci mertebe risâlet kemalleridir. Bu makâmda murâkabe risâlet kemallerine menşe' olan zâtadır. Bu makâmın feyzi sâlikin heyet-i vahdâniyesine gelir. Heyet-i vahdâniye âlem-i emr ile âlem-i halkın bütününden ibârettir. Âlem-i emr ve âlem-i halkın tasfiye ve tezkiyesinden sonra onlar için diğer bir heyet meydana gelir. Meselâ bir kimse farklı tesirleri olan ilaçlardan bir macûn yapmak istese o ilaçların her birini ayrı ayrı sınıflandırıp ayırır. Sonra o ilaçları şeker veya bal kıvamında birleştirir, bu ilaca başka bir heyet ve özellik gelir ve onu macun diye isimlendirir. Bu şekilde letâif-i aşeresi da tezhîb edildikten sonra bir heyet ortaya çıkar ve yukarı makamlara birçok urûc vâkı olur.¹⁷⁰

1.6.5.3. Ulü'l-Azm Kemalleri

Dihlevî, Fârûkî'nin heyet-i vahdâniyyesine Müceddidiyye makamlarının sonuna kadar her makamda birer ay teveccüh etmiştir. Bu makâmın daha önceki makâma nisbeti özün kabuğa nisbeti gibidir. Bundan sonra üçüncü mertebe olan kemâlât-ı ulü'l-azma teveccüh olmuştur. Bu makâmda kemâlât-ı ulü'l-azm olan zâta murâkabe olunur. Kurân-ı Kerîm'deki mukattaât ve müteşâbihâtın esrârı bu makâmda münkeşif olur. Fârûkî, Dihlevî'nin kendisine teveccüh ettiğinde hurûf-ı mukattaâtan “ص” harfi ya da başka bir harfin esrârının münkeşif olduğunu ifade eder. Fârûkî o harfin esrârının insanın idrâkine sığmasının mümkün olmadığını, eğer onun hakkında biri konuşacak olsa konuşanın ve dinleyenin tâkatının kalmayacağını ifade eder.¹⁷¹ Bu sebepten olsa gerek “Tahrîr vaktinde bendenin yâdında değil idi” diyerek “ص” harfi ya da başka bir harfin kendisine münkeşif olduğunu söylemiştir.

Bu makamda bâtının terakkîsi için zikir ile bir netîce alınamaz. Meselâ ismi zât ve nefy ü isbât zikri veya tehlîl-i lisân ile meşgûl olunduğunda, o zikrin bu makamlara ulaşmadan yolda kaldığı görülür. O zaman “Muhammedün Rasûlullâh” veya salavât-ı şerîfe, tehlîl-i lisânî ilâve edilerek okunursa elbette makâmât-ı

¹⁷⁰ Fârûkî, a.g.e., s. 58.

¹⁷¹ Fârûkî, a.g.e., s. 58-59.

fevkâniyyede kuvvet elverir. Bu makâmın terakkisi Kur'ân iledir, hangi mertebeye ulaşırsa Kur'ân vâsıtasıyla ulaşır.¹⁷²

Kemâlât-ı ulü'l-azmdan sonra sülûk iki cihette olur. Mürşîd her ne tarafa isterse tâlibi o tarafa sülûk ettirir. Hakâik-i ilâhiyye tarafında hakikat-ı Kâ'be, hakikat-ı Kur'ân ve hakikat-ı salât mevcuttur. Hakâik-i enbiyâ tarafında hakikat-ı İbrâhimiyye, hakikat-ı Mûseviyye, hakikat-ı Muhammediyye ve hakikat-ı Ahmediyye mevcuttur. Fârûkî, Dihlevî'nin kendisine hakâik-i ilâhiyyeden teveccüh ettiği için bu bahsi hakâik-i enbiyâdan önce eserinde açıkladığını ifade etmiştir.¹⁷³

1.6.6. İlâhî Hakikatler

Seyr ü sülûkte ulü'l-azm kemallerinden sonra mânevî yol ilâhî hakikatler ve peygamberlerin hakikatleri olmak üzere ikiye ayrılır. Fârûkî'nin ifadesi ile mürşîd burada sâlikî istediği yolda sülûk ettirir. Bu başlık altında Kâ'be'nin hakikati, Kur'an'ın hakikati, salâtın hakikati beyân edilmektedir.

1.6.6.1. Kâ'be'nin Hakikati

Dihlevî, hakikat-ı Kâ'be'den teveccüh ettiğinde, bu makâmda Fârûkî'ye Hazret-i Hak'ın azîmeti ve kibriyâsı meşhûd olmuştur. Bu makâmda murâkabe mümkün varlıkların kendisine secde ettiği zâatadır. Bir süre sonra bu mertebede fenâ ve bekâ hâli Fârûkî'ye hâsıl olmuş ve Fârûkî, mümkünâtın teveccühünü kendi tarafında görmüştür. Bu makâmın renksizliği kemâlât mertebesindeki renksizlikler kadar değildir. Fakat bu makâmın bâtındaki genişliği daha ziyadedir. Peygamberlerin hakikatlerinde bu genişlik olsa da renksizliği ilâhî hakikatlerden daha parlaktır.¹⁷⁴

¹⁷² Fârûkî, **a.g.e.**, s. 60-61.

¹⁷³ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 61.

¹⁷⁴ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 62-62.

1.6.6.2. Kur'an'ın Hakîkati

Dihlevî, Fârûkî'ye hakîkat-ı Kur'an'dan teveccüh ettiğinde, Fârûkî misâl âleminde kendisini Kâ'be'nin üzerine çıkıp bir merdiven koyduğunu ve o merdivenden yükselip hakîkat-ı Kur'an'a dâhil olduğunu görmüştür.¹⁷⁵

Bu makâm hazret-i zâtın emsalsiz genişliğinin başlangıcından ibarettir ve zâtî genişliğin başlangıcı bu makamda olur. Bu makamda vüs'at yani genişlik lafzını anlatmak için kelimeler kifâyetsiz kalır ve Hakîkî Mahbûb'un gongasının açılma sırrı anlaşılır. Fârûkî, bu makâmda Cenâb-ı Allâh'ın kelâmının bâtınının açığa çıkmasıyla Kur'an harflerinin her birini sonsuz bir deniz olarak bulduğunu ifade eder.¹⁷⁶

Kur'an'da bulunan farklı kıssaları, emir ve nehiyleri okurken bazı nesneler ortaya çıkar ve aralarında bir türlü esrâr oluşur ve Hak Teâlâ'nın kudreti ve hikmeti zâhir olur. İnsanlara nasihat olması ve avâmın anlaması için enbiyânın kıssaları ve hikâyelerini zikredilmiş, Âdemoğlu'nun hidâyeti için şer'î hükümler delâlet ve irşad edilmiştir. Kur'an- Kerîm'in bütün harflerinde çok fazla keyfiyet ve muâmele olduğu için hayret üzerine hayret edilir.¹⁷⁷ Bu makâmda emsalsiz vüs'atin başlangıcı olan hazreti zâta murâkabe edilir. Sonra pîr, hakîkat-ı salât dâiresinden teveccüh eder ve bu dâirede hazret-i zâtın emsalsiz vüs'atinin kemâli görünür hâle gelir. Bu makâmın genişliği ve yüceliğinden beyân olunan şeylerin bir kısmı hakîkat-ı Kur'an ve diğer kısmı hakîkat-ı Ka'bedir.¹⁷⁸

1.6.6.3. Salâtın Hakîkati

Hakîkat-ı salât makâmında hazret-i zâtın emsalsiz vüs'atinin kemâline murâkabe edilir. Sâlik, hakîkat-ı Kur'an makâmından haz alarak namazı edâ ettiğinde dünyevî olandan çıkıp uhrevî olana girer, âhireti görmeye benzer bir hâl hâsıl olur. İftitah tekbirinde ellerini iki cihandan gasl ve pâk edip "Allâhü ekber" diyerek Allah'ın huzûrunda hâzır olur. Allah'ın heybeti ve azametinin yanında hiç olup kendini Mahbûb-ı Hakîkî'ye kurbân eder. Kırâat vaktinde vücûdunu hibe ederek

¹⁷⁵ Fârûkî, a.g.e., s. 64.

¹⁷⁶ Fârûkî, a.g.e., s. 64.

¹⁷⁷ Fârûkî, a.g.e., s. 64-65.

¹⁷⁸ Fârûkî, a.g.e., s. 65-66.

Hak ile mütekellim ve muhâtab olur. Rükû'da huşû ile mümtâz olur, tesbihi kırâatinde başka bir keyfiyet ile müşerref olur. Tahmîd ederek tekrar Hak Teâlâ'nın huzûrunda durur. Musallî secde etmeye kastettiğinde, kıyâmdan secdeye zelîl bir hâlde gider. Bu sebeple rükû'dan secdeye giderken bir yakınlık hâsıl olur, bu yakınlık hâlinde ne beyân olunursa akıl onun idrâkinden âciz ve kâsırdır. O yakınlık hâlinde namâzın hülâsâsının secde olduğu anlaşılır. Sonrasında teşehhüdde oturup Cenâb-ı Hak'a tahiyyât eder. Böyle bir yakınlık ihsân buyurduğu için Allah'a şükreder. Sonrasında da duâ ve salavâtları okur.¹⁷⁹

Kıyam vaktinde secde mahalline, rükû'da iki ayakları üzerine, secdede burnun iki yanına ve kuudda iki dizlerine bakmak ve bunun gibi diğer âdâba dikkat edilirse elbette hakikat-ı salâtın zuhûr edeceği belirtilmiştir.¹⁸⁰ Fârûkî namazın ve kalbin huzûru için kıyâmda gözlerin kapatılabilineceğini fakat namazda göz yummanın her ne kadar huzûr için câiz olsa da mekrûh olan bid'atlerden görüldüğünü söylemiştir. Bunun yanında kalbin huzûrunun sünnete muvâfık olan âdâba riâyet ile olacağını belirtmiştir.¹⁸¹

Kur'ân-ı Mecîd eğer güzel sesli bir okuyucudan dinlenirse velâyet derecesinin zuhûr edeceğini, eğer doğru okuyandan dinlenirse fevkânî hakikatlerin zuhûr edeceği söylenmiştir. Zîrâ güzel sesin kalbe münâsebeti olduğu için güzel ses ile tilâvette kalb derecesinin zuhûr edeceği, eğer tertîl ile tilâvet edilir ama okuyucunun sesi güzel olmazsa fevkânî hakikatlerin zuhûr edeceği söylemiştir.¹⁸²

Bundan sonra Dihlevî, ma'budiyyet-i sırftan teveccüh edince Fârûkî kendini bir makâmda görmüş ve o makâmın üzerinde âlî ve renksiz başka bir makâm görmüştür. Bu gördüğü makâmın ma'budiyyet-i sırf makâmı olduğunun malûm olduğunu ve ancak nazar edilebileneceğini söylemiştir. Kelime-i tayyibedeki "Allah'tan başka ma'bûd yoktur." ifadesinin sırrı burada zâhir olur. ilâhî hakikatlerin seyri burada tamam olup buradan sonra peygamberlerin hakikatlerinin seyri başlar.

183

¹⁷⁹ Fârûkî, a.g.e., s. 66-68.

¹⁸⁰ Fârûkî, a.g.e., s. 68-69.

¹⁸¹ Fârûkî, a.g.e., s. 69.

¹⁸² Fârûkî, a.g.e., s. 69.

¹⁸³ Fârûkî, a.g.e., s. 69-71.

1.6.7. Peygamberlerin Hakikatleri

Peygamberlerin hakikatleri, İbrâhimî hakikat, Mûsevî hakikat, Muhammedî hakikat ve Ahmedî hakikatten ibarettir.

1.6.7.1. İbrâhimî Hakikat

Fârûkî şeyhinin kendine İbrâhimî hakikatten teveccüh edip İbrâhimî hakikatin kaynağı olan zâta murâkabe etmesini söyleyince hemen o teveccühte Hazret'in inâyetinden o makâmın feyzi gelmiş, birkaç teveccühde Hak'ın dostluğundan ibâret olan yüce makâmın nurları ve sırları vârid olmuş ve Hazret-i Zât ile husûsî bir ünsiyet ve halvet ortaya çıkmıştır.¹⁸⁴ Bu makâmda sıfâtî mahubluklar tecellî eder. Muhammedî ve Ahmedî hakikatte zâtî mahubluklar zuhûr eder. Bu demektir ki zât-ı müteâliye kendi zâtını dost tuttuğu gibi sıfatlarını da da dost tutar.¹⁸⁵

1.6.7.2. Mûsevî Hakikat

Fârûkî İbrâhimî hakikatin tafsilatlarından sonra şeyhinin muhibbiyet-i sırfından teveccüh ederek Mûsevî hakikate menşe olan zâta murâkabe etmesini söylediğinde bu makâmın keyfiyyetinin tam bir kuvvet ile vârid olduğunu belirtir.¹⁸⁶ Fârûkî bir gün kendi ashâbından bir şahsa bu makâmdan teveccüh ederken bir keyfiyyet oluşmuş ve kendi ihtiyârı olmadan lisânından “رَبِّ ارْنِي أَنْظُرَ إِلَيْكَ”¹⁸⁷ âyet-i kerîmesi gelmiştir. Bu yüce makamlarda böyle lafızlar az görünse de, bu keyfiyyetin bu makâmın hususiyetlerinden olduğunu söylemiştir.¹⁸⁸

1.6.7.3. Muhammedî Hakikat

Bu makâmdan sonra şeyhi Fârûkî'ye Muhammedî hakikatten ibâret olan hakikatlerin hakikatinden teveccüh buyurmuş ve kendisine Muhammedî hakikate menşe olan zâta murâkabe etmesini işâret edince bu makâmda şeyhinin inayetinden

¹⁸⁴ Fârûkî, a.g.e., s. 71.

¹⁸⁵ Fârûkî, a.g.e., s. 71.

¹⁸⁶ Fârûkî, a.g.e., s. 72-73.

¹⁸⁷ A'râf Suresi, 143. (Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!)

¹⁸⁸ Fârûkî, a.g.e., s. 74.

muhibbiyyet zuhûr etmiştir. Fârûkî bu mertebede sırlara nâil olduğunu ve bu sırların izhârının ehil olmayanlar için fitneye sebep olacağını ifade etmiştir. Bu makâmda Hz. Peygamber'e hususî bir muhabbet peydâ olur ki İmâm-ı Rabbânî'nin "Hak Teâlâ'yı onun için severim ki Muhammed'in Rabb'idir." kelâmının sırrının zâhir olduğu söylenmiştir.¹⁸⁹

1.6.7.4. Ahmedî Hakikat

Şeyhi bir sonraki makâm olan Ahmedî hakikatten Fârûkî'ye teveccüh etmiş ve Ahmedî hakikate menşe olan zâta murâkabe etmesini irşad etmiştir. Fârûkî şeyhinin halkasında bu makâma müteveccih olduğunda kendisini üryân-ı mahz olarak Rahmân'ın elleri arasında bulduğunu söyler. Kâ'be'nin hakikati, Ahmedî hakikatin aynısıdır. Zîrâ Kâ'be'nin hakikati ilâhî hakikatlerdendir. Ahmedî hakikat ise peygamberlerin hakikatindendir. Bu makâmda zâtî mahbûbiyyet keşf olunur.¹⁹⁰

1.6.8. Mutlak Zâtî Sevgi

Fârûkî, peygamberlerin hakikatlerinin makamları arasında zikretmese de Ahmedî hakikatten sonra mutlak zâtî sevgi (hubb-ı sırf-ı zâtî) makâmını anlatmış ve bu makâmın lâ-taayyün mertebesinde önceki son makâm olduğunu söylemiştir.

Şeyhi, Fârûkî'ye mutlak zâtî sevgiden teveccüh buyurmuş ve mutlak zâtî sevgiye murâkabe etmesini irşad ettiğinde bu makâmın yüceliğinin kemâli ve renksizliği zâhir olmuştur. Zîrâ bu mertebenin lâ-taayyün mertebesinde bir önceki mertebe olduğu ve Hz. Peygamber'e hâs olan makamlardan olduğu ifade edilmiştir. Bundan sonra mertebe-i lâ-taayyündür ki şeyhi, Fârûkî'yi o makâma husûsî teveccühleriyle yükseltmiştir. Lâ-taayyün mertebesinde seyr kademî olmasa da nazarî olur. Fârûkî, seyr ü sülûkun burada tamamlandığını ifade etmiştir.¹⁹¹ Fârûkî, seyr ü sülûk esnasında tecrübe ettiği iki dâireden de bahsetmiştir. Bu iki dâire de ilâhî hakikatlerden olmamakla birlikte burada yer almaktadır.

¹⁸⁹ Fârûkî, a.g.e., s. 74-75.

¹⁹⁰ Fârûkî, a.g.e., s. 77.

¹⁹¹ Fârûkî, a.g.e., s. 77-79.

1.6.9. Keskin Kılıç Dâiresi

Keskin kılıç dâiresi (Dâire-i seyf-i kâtı') velâyet-i kübrâ dâiresi ile aynı seviyede vâkı olur. Fârûkî kendisine bu dâireden teveccüh olunmamış ise de şeyhinin huzûrunda bu dâirenin hallerini ve bu isim ile isimlendirilmesinin sebebini sormuş, sâlik bu dâireye ayak bastığında sâlikin varlığını keskin kılıç gibi kesip sâliki adem eylediği için bu dâireye seyf-i kâtı' denildiğini öğrenmiştir.¹⁹²

1.6.10. Kayyûmiyyet Dâiresi

Dâire-i kayyûmiyyet, ulü'l-azm kemalleri dâiresinde ortaya çıkmıştır. Bu dâire her ne kadar sülûk yolunda meydana gelse de Fârûkî, şeyhi Abdullah Dihlevî'nin bu dâireden teveccüh etmediğini ifade etmiştir. Bu makâm, peygamberlerin kayyûmiyyetinin ulü'l-azm makâmıdır. Allah Teâlâ bu makâm ile İmâm-ı Rabbânî, Hâce Muhammed Ma'sûm ve onların bazı evlât ve halîfelerini yüceltmıştır. Bir gün Fârûkî pîrâna Fâtiha okuyup bu dâireye müteveccih olduğunda lisân ile tâbir olunamaz haller ve sırların geldiğini, bundan doldayı bu dâirenin feyzi ile müşerref olsa da beyân edemeyeceğini ifade etmiştir. Bu mânâyı şeyhine arz ettiğinde bu dâireden müteveccih olması söylenmiştir.¹⁹³

1.7. NAKŞİBENDİYYE USÛLÜNDE ÖNE ÇIKAN KAVRAMLAR

1.7.1. Tevfik ve Hizmet

Seyr ü sülûkün başı, sonu, başı ile sonu arasında makamları vardır. Tasavvufun başı tevfihtir.¹⁹⁴ Burada tevfik, ilâhî yardım ve hidâyet anlamında kullanılmıştır.¹⁹⁵ Fârûkî eserinde tevfiği, Hak'ın bendenin hâline şâmil olması olarak tanımlamıştır. Hazret-i Hak bendenin hâline şâmil olduğunda o bendeyi kendi

¹⁹² Fârûkî, **a.g.e.**, s. 79-80.

¹⁹³ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 80-81.

¹⁹⁴ Ebû Abdîrrahmân es-Sülemî, **Menâhicü'l-Arifin**, Çev. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1981, s. 7. Metnin orijinali şu şekildedir: “التصوف له بداية و نهاية و مقامات فأوله التوفيق”

¹⁹⁵ Ahmed Awni Konuk, Haz. Prof. Dr. Mustafa Tahrâli, Yrd. Doç. Dr. Selçuk Eraydın, **Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi**, İnsan Yayınları, İstanbul 2005, s. 358.

dostlarından bir dostu hizmetine vâsıl eyler; yani Allâh'ın yardımı ile bu yola girilir. Burada dosttan maksat Allah dostu, yani velîdir. Velî ile de peygamber vârisi, husûsî velâyet sahibi olanlar kastedilir.¹⁹⁶ Allah'ın yardımı ile bir Allah dostunun, velînin hizmetine vâsıl olmak yani bir diğer ifade ile tarîkat yoluna girmek tasavvuf geleneğinde inâbe, intisap etmek, el almak, biat etmek olarak isimlendirilmiştir.¹⁹⁷

1.7.2. Riyâzet ve Mücâhede

Fârûkî, tasavvuf yoluna tâlip olan kişiye riyazât ve mücâhedât ile emir buyrulup onun bâtınını tezkiye ve tasfiye etmesi gerektiğini söyler. Tasavvuf yoluna giren mürîd şeyhi tarafından telkin edilen riyâzât ve mücâhedât ile bâtınını tezkiye ve tasfiye etmelidir. Nasıl ki namaz kılacak kişi hades ve necâsetten tahâret ile ibâdet için hazırlık yapıyorsa, tasavvuf yoluna girecek kişi de ilk önce manevî kirlerden arındırılarak bu yola başlatılır.

Tevbe ile hazırlanan mürîd zikri ve tefekkürü çoğaltarak letâifini usûlleri cânibine müteveccih kılar. Âlem-i sağîr olarak kabul edilen insanda bulunda beş letâifin kalp, rûh, sır, hafî, ahfâ asıllarının arşın üzerinde olduğu yukarıda belirtilmişti. Arş, bir varlık mertebesi olup âlem-i halkın başlangıcıdır. Mürîd çokça zikir ve tefekkür ile latîfelerini asıllarına yani âlem-i halktan âlem-i emre çevirir. Burada maddî, süflî olan âlem-i halktan, “ol” emri ile yaratılmış olan manevî âleme, âlem-i emre bir yöneliş vardır.¹⁹⁸

Müellif, bu noktada yani tasavvuf yolunun başında tâliblerin istidatları az olduğu için şeyhlerin tâliblere zikir verdiğini, tâliblerin riyazât ve zahmetli mücâhedât yerine ibâdet ve amellerinde orta yollu olmaları gerektiğini söyler. Tâlibler genel hallerinde ölçülü olmaya riâyet eder. Şeyh, tâlibi bu yol üzere yetiştirir ve şeyhin tâlibe olan bu teveccühü birçok erbaînden daha faydalıdır. Aynı şekilde tâlibler sünnete riâyet edip bid'atlerden sakınmalı, mümkün mertebe ruhsat ile amel etmeli ve hafî zikri tercih etmelidirler. Şeyh, sâlik ile her gün bu şekilde ilgilenir ve onu terakkî ettirir.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁹⁷ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁹⁸ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁹⁹ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 9.

Müellif zikr-i hafinin zikr-i cehrîden yetmiş derece daha faziletli olduğunu “Rabbimize dua edin, yalvararak ve gizli olarak”²⁰⁰ ve “Bir zamanlar o Rabbine gizlice yalvarmıştı.”²⁰¹ ayet-i kerîmelerini delil göstererek izâh eder.

1.7.3. Letâif-i Aşere

Fârûkî, seyr ü sülûkun vukû bulduğu letâifî ve onlara taalluk eden bazı diğer hususları ele alır. Letâif kelimesi, latîfe kelimesinin çoğuludur. Sûfiler tarafından “ince bir mâna ifade eden, kelimelerle açıkça anlatılamayan, işâret yoluyla ehline söylenilebilen, tadılarak ve yaşanarak öğrenilen bilgiler” anlamında kullanılır.²⁰² Fârûkî, insanın on letâiften oluştuğunu, bunların beş tanesinin âlem-i emrden diğer beşinin ise âlem-i halktan olduğunu yineler. Âlem-i emrden olan beş letâif: kalb, rûh, sır, hafî ve ahfâdır. Âlem-i halktan olan beş letâif: nefis ve anâsır-ı erbaadır (hava, su, toprak, ateş).²⁰³

Fârûkî, âlem-i emrin “كن (ol)” emri ile oluştuğunu, âlem-i halkın ise tedricen zuhûra geldiğini söyler. Ona göre imkân dâiresi bu iki âlemde oluşmaktadır. İmkân dâiresinde arşın üzerinde kalan kısım âlem-i emr, arşın aşağısından toprağa kadar olan kısım ise âlem-i halktır. Âlem-i emr ile irtibatlı letâiften olan kalp sol memeden, rûh sağ memeden iki parmak aşağı; sır sol memeden, hafî sağ memeden iki parmak fâsıla ile göğüs tarafına meyilli ve ahfâ göğsün ortasında asılıdır.²⁰⁴

Eserde her latîfe için farklı renkte nûrlar belirtilmiştir. Kalbin nûru sarı, rûhun nûru kırmızı, sırrın nûru beyaz, hafînin nûru siyah ve ahfânın nûru yeşildir.²⁰⁵ Bu nûrlar önce bâtının haricinde görülür. Nûrun bâtının haricinde görülmesi hâline seyr-i âfâkî denir. Sonra bu nûrlar bâtının içinde, derûnunda hissedilir. Bu hâle seyr-i enfûsî denir.²⁰⁶

Fârûkî letâifin fenâsı ile alakalı bilgiye de eserinde yer vermiştir. Kalp latîfesinin fenâsı, fiilin tecellîsinde olur; yani sâlik, hakîkî fâilin fiilinden başka kendi fiillerini ve mahlûkâtın fiillerini göremez. Bu latîfenin velâyetine, Hz. Âdem’in

²⁰⁰ Kur’an Kerîm, A’raf Suresi, ayet 55.

²⁰¹ Kur’an Kerîm, Meryem Suresi, ayet 3.

²⁰² Osman Tümer, “Latîfe”, *DİA*, İstanbul 2003, c. 27, s. 110.

²⁰³ Fârûkî, *a.g.e.*, s. 7.

²⁰⁴ Fârûkî, *a.g.e.*, s. 7.

²⁰⁵ Fârûkî, *a.g.e.*, s. 12.

²⁰⁶ Fârûkî, *a.g.e.*, s. 12.

velâyeti denir. Eğer sâlik bu velâyetin yolundan maksûda vâsıl olursa ona Âdemî meşreb derler.²⁰⁷

Ruh latîfesinin fenâsı Hak Teâlâ'nın subûtî sıfatlarıdır.²⁰⁸ O zaman sâlik, sıfatlarını kendinden ve tüm mahlûkattan soyulmuş, sadece Hak'a mensûb görür. Vücûdu kendinden ve tüm mümkünâtdan nefyeder. Onu Hak'tan başkasına isbât edemediği için mecbûren vücûdî tevhîde kail olur. Bu latîfenin velâyetine Nûh ve İbrâhim aleyhisselâmın velâyetleri denir. Sâlik, bu velâyetten maksûda vâsıl olursa ona İbrâhimî meşreb derler.²⁰⁹

Sır latîfesinin fenâsı zâtî-ilâhî şe'nlerde olur. Bu makâmda sâlik kendi zâtını, Hakk'ın zâtında yok olmuş bulur. Bu latîfenin velâyetine hazret-i Mûsâ aleyhisselâmın velâyeti, bu yoldan vâsıl olan sâlike Mûsevî meşreb denir.²¹⁰

Hafî latîfesinin fenâsı Hak Teâlâ'nın selbî sıfatlarında²¹¹ olur. Bu makâmda sâlik Cenâb-ı Kibriyâyı tüm görünen şeylerden ayırır. Bu latîfenin velâyeti Hazret-i Îsâ aleyhisselâmın velâyetidir, bu yoldan vâsıl olana Îsevî meşreb denir.²¹²

Ahfâ latîfesinin fenâsı ilâhî şe'n mertebesinde olur ki daha önce zikredilen bütün mertebeleri kapsar. Bu makâmda sâlik ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallik olur. Eserde İmâm-ı Rabbânî'nin letâifin tehzîbini, temizliğini farklı farklı ifade ettiği, Hâce Muhammed Ma'sûm ve halîfelerinin ise yolu kısaltıp kalb latîfesi ile nefis latîfesinin ıslah edilmesinin öne alındığı ifade edilmektedir. Kalp latîfesi ve nefsin ıslah edilmesi zımında dört latîfe de ıslah edilmiş olur.²¹³

1.7.4. Zikir

Müellif zikir kısmında tâlibe önce ism-i zât zikri (Allah) veya nefy ü isbât zikri (lâ ilâhe illallah) emir buyurulmasını söyler. Zikir esnasında her türlü havâtırdan yani zihnine gelen veya kalpte hissedilen duygu ve düşüncelerden,

²⁰⁷ Fârûkî, a.g.e., s. 34.

²⁰⁸ Allah'ın sübûtî sıfatları sekizdir. Hayat, ilim, semî, basar, irâde, kudret, kelâm ve tekvin.

²⁰⁹ Fârûkî, a.g.e., s. 34.

²¹⁰ Fârûkî, a.g.e., s. 37-38.

²¹¹ Sıfât-ı Selbiyye, Allah'ın zâtına ve varlığına yakışmayan vasıfları "selbetmek" kaldırmak, uzaklaştırmak, tenzih etmek sebebiyle Allah'ın zâtî ve sübûtî sıfatlarının zıdlarına "sıfât-ı selbiyye" denmiştir.

²¹² Fârûkî, a.g.e., s. 37-38.

²¹³ Fârûkî, a.g.e., s. 38.

nefisten gelen sözlerden kendini muhafaza etmelidir. Geçmiş ve gelecek endişelerini kalbinden çıkarmalıdır. Aklına ve kalbine doğan şeyler için Allah’a sığınmalıdır.²¹⁴

Nefy ve isbât zikrinde tâlib nefesini göbeğin altında hapsedip “lâ” lafzını göbekten kaldırıp alnına iletir. Eğer nefesini hapsetmek zikrin ahengine zarar verirse nefesini hapsetmeden de zikre devam edebilir. “Îlâhe” lafzını alnından sağ omuzuna indirir, “İllallâh” lafzını kalb üzerinde bir tur ile döndürerek kalbine geçirir. Böylelikle “İllallâh” lafzını bütün letâifine ve vücûduna iletir. Tâlib kelime-i tayyibenin mânâsını “Hiçbir maksûdum yoktur Zât-ı pâk-ı ilâhîden gayrı” diye mülâhaza eder. Tarîkatta bu zikri yaparken vücûd hareketsizdir. Tâlib bu zikri birkaç defa tekrar ettikten sonra “Ey Allah’ım maksûdum sensin ve senin rızandır, muhabbet ve marifetini bana ihsan eyle” bu mânâyı kalbine götürür. Bu götürme hâline “bâz geşt” denir.²¹⁵

Sâlik nefesini hapsettikten sonra, nefesini bu tek adet üzere tutar ve vâkıf-ı adet olur. Nefesini tek adette tutarken kelime-i tayyibeye “Muhammedün Rasûlullâh” ibaresini ekler. Sâlik otururken, ayaktayken, yerken, içerken, tüm halinde def-i havâtır ile vukuf-ı kalbî ile meşgûl olur. Buna bâtınını temizleyip, kalbinde Cenâb-ı Hak için teveccüh ve huzûr oluncaya kadar devam eder. Bâtınının temizlenmesinin yani tasfiye olmasının alâmeti, ehl-i keşf için nûrların görünür olmasıdır.

Mürîdin, zikir esnasında vukûf-i kalbîye riâyet etmesi tembih olunmaktadır. Zira havâtır defedilmeden ve vukûf-i kalbîsiz zikir fayda vermez. Vukûf-i kalbî mürîdin kalbini Allah’tan gayrı her şeyden sıyrıp, sürekli Allâh’ı tefekkür ederek, O’nun üzerine yoğunlaşmasıdır. Kalbin her durumda Hak Teâlâ ile huzûr bulmasıdır. Mürîd kalbini devamlı Allâh’a yönelterek gaflet ve havâtırdan korumalıdır.²¹⁶ Eserde vukûf-i adedînin, Şâh-ı Nakşibend tarafından lâzım addedilmediği fakat vukûf-ı kalbînin tarîkat yolunda şart ve vâcib kılındığı söylenmektedir. Şâh-ı Nakşibend’e göre yeni müridler için vukûf-ı adedî ilm-i ledünnînin ilk merhalesidir. İleri

²¹⁴ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 10.

²¹⁵ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 11.

²¹⁶ Halil İbrahim Şimşek, **a.g.e.**, s. 254.

derecedeki sūfîler için bir olan Allâh'ın çok olan kâinat nesnelerinde tecellî ettiğinin bilincinde olmaktır.²¹⁷

Tâlib havâtır kalbinden defedip vukûf-ı kalbî ile meşgûl olur, tâlib bu halde öyle bir noktaya gelir ki zikrin hareketini kalbinde hisseder. Bu kıvamı yakalayan tâlib rûh latîfesi ile de bu şekilde zikre devam eder. Daha sonra sırasıyla sır, hafî, ahfâ, nefis latîfeleri ile zikre devam eder. Tüm latîfelerini aynı anda zikre koyan tâlib, tüm bedeni ile zikre başlar. Bedenin tamamına latîfe-i kâleb denir. Onunla da zikre devam eden tâlib öyle bir kıvam yakalar ki her damarı, uzuvları ve her kıl dibinden zikrin sesini işitir hale gelir. Bu zikre sultânu'l-ezkâr denilir.²¹⁸

Tâlib, mürşîd-i kâmilin sohbetine girdiğinde, şeyh ona tevbe verip tarîkat zikrini telkîn ettikten sonra, tâlibin faydası için teveccüh eder. Bu teveccühün bereketiyle tâlibin kalbinde zikrin nûru meydana gelir. Eserde zikrin nûru ile tâlibin kalbinin tamamını aydınlanması hâli feth-i bâb olarak isimlendirilmiştir.²¹⁹

1.7.5. Murâkabe

Sözlükte “denetlemek, gözaltında tutmak, kontrol etmek” gibi mânalara gelen murâkabe tasavvufta sâlikin içine yönelmesi, dikkatini nefis ve kalb üzerine yoğunlaştırması, gönlünden ve zihninden geçen her şeyi kontrol altına alıp, kendini tamamen Hak’a vererek O’ndan başka şeyi düşünemez olması anlamındadır.²²⁰ Nakşibendiyye’nin onbir esâsından biri olan nigâh dâşt, sâlikin zikir yaparken Hak’tan başka herşeyden zihnini ve kalbini korumasıdır. Murâkabe, nigâh dâşt ile irtibatlı olması sebebiyle Nakşibendiyye esâslarındandır. Bunun yanında murâkabenin tasavvufî tanımı, Cibril hadîsindeki ihsan tanımı ile benzerlik arz etmektedir. Fârûkî ise murâkabeyi, sâlikin Hazret-i Hak’tan gelen feyzin kendi latîfesine vardığını mülâhaza etmesi olarak tanımlanmıştır.²²¹

Fârûkî, her makâm için farklı bir murâkabenin ta’yin olunduğunu belirtir. Dâire-i imkânın murâkabesi murâkabe-i ahadiyyettir. Murâkabe-i ahadiyyet, kemâl sıfatlara sahip ve noksan sıfatlardan münezze olan zâtadır. Sâlik, bu zâttan kalbine

²¹⁷ Necdet Tosun, **Bahâeddin Nakşibend Hayat, Görüşleri, Tarîkatı**, s. 338.

²¹⁸ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 10.

²¹⁹ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 16.

²²⁰ Süleyman Uludağ, “Murakabe”, **DİA**, İstanbul 2006, c. 31, s. 204.

²²¹ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 13.

feyzin vârid olduğunu mülâhaza eder. Feyzin vârid olduğu latîfeye de mevrîd denilmiştir. Eserde farklı makamların bahisleri geçtikçe o makâmın murâkabeti hakkında da bilgi verilmektedir.²²²

Fârûkî, murâkabenin bazen zikirsiz olabileceğini ama murâkabetiz zikrin faydası olmadığını ifade eder. Kişi her hâlinde Allah'ı görüyormuş gibi davranabilir fakat zikir hâlinde Allâh'ı görüyor gibi zikretmezse zikrinin faydasını göremez. Kendisinden istifâde edilebilecek bir zikir yapmak için murâkabe şarttır.²²³

1.7.6. Râbîta

Mürîdin zikir esnasında şeyhinin sûretini kalbinin karşısında veya içinde tutması havâtır defetmekte tam etki sağlar ve bu şekilde şeyhin sûretini tasavvur etmeye zikir-i râbîta denilir.²²⁴ Sâlik, şeyhinin sûretini râbîta kendine gâlip gelene kadar aklında ve kalbinde tutup, kendi sûretini aynı şeyhinin sûreti düşünür. Bu hâle erişen sâlik her şeyde şeyhinin sûretini görür ki, sâlikin bu hâli fenâ fi'ş-şeyh olarak isimlendirilmiştir. Fenâ fi'ş-şeyh, fenâfillâhın mukaddimesidir. Seyr ü sülûkta mürîd önce şeyhinde sonra rasûlde sonra da Allah'ta fenâ bulur.²²⁵

Fârûkî fenâ fi'ş-şeyh tecrübesinde şeyhinin sûretini arştan toprağa kadar kapladığını, bütün harekât ve sekenâtını şeyhinin harekât ve sekenâtı olarak gördüğünü söyler.²²⁶

Fârûkî, râbîtasız ve fenâ fi'ş-şeyh olmadan yapılan zikrin maksada ulaştırıcı olmadığı, fakat sohbet âdâbına riâyet ile yalnız râbîtanın maksada ulaşmada kâfi olduğunu söyler. Buradan târikât ehlinin zikirden istifâde edebilmesi için râbîta ve fenâ fi'ş-şeyhin şart olduğunu anlamaktayız.²²⁷

²²² Fârûkî, **a.g.e.**, s. 13.

²²³ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 13.

²²⁴ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 10.

²²⁵ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 13.

²²⁶ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 14.

²²⁷ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 14.

1.7.7. Teveccüh

Fârûkî, teveccühü şeyhin kendi kalbini tâlibin kalbi mukâbilinde tutup pîrân-ı kibârdan kendi kalbine vâsıl olan zikrin nurlarının tâlibin kalbine erişmesi için Cenâb-ı Allâh'a ilticâ ve meşâyih-i kirâmdan istimdâd etmesi olarak tanımlamıştır. Pîr, kendi rûhunu tâlibin rûhu mukâbilinde tutup zikrin nûrunu tâlibin rûhuna yerleştirmek için teveccüh eder, bu şekilde tâlibin letâifine zikri ilkâ etmiş olur. Tâlibin tüm letâifi zikri icrâ eder hale geldiği zaman ona zikr-i nefy ü isbâtı telkin edilir.²²⁸

1.7.8. Cem'iyet-Huzûr, Vâridât-Cezebât

Pîr, tâlibin cem'iyet ile alakayı kesmesi ve huzûru için teveccüh eder. Huzûr ise kalbde Allah'a teveccühün meydana gelmesidir. Fârûkî cem'iyeti kalbi meşgûl eden fikirlerden (hatre) tamamen ya da kısmın arınmış olması olarak tarif eder. Eğer tâlibin hatresi az ise o zaman pîr kendi himmetiyle tâlibin kalbini cânib-i fevka yani arşın üzerindeki âlem-i emre cezbeder. Fârûkî, tâliblerin çoğunun ibtidâ-i cezbe için teveccüh edildiğini belirtir. Mürşîd kendini her makâmın rengiyle kaplayıp o makâmın feyzini tâlibin kalbine ilkâ eder ve o feyzin ulaştığı latîfeyi düşünür. İnsanın kalbi dünyevî meşgaleler ve bazı mânevî engeller sebebi ile nûrsuz ve kendi aslını unutmuştur.²²⁹

Fârûkî, cezbe, letâifin fevk cânibine yani âlem-i emre çekilmesi; vâridâtı ise fevk cânibinden kalbe tahammül edebileceği bir hâlin gelmesi olarak tanımlar. Vâridâta bu tarîkate adem ve vücûd-ı adem denir. Başlarda bu hâl sâlik için az olsa da daha sonra artacağı hatta ileride bir gün içinde arkası kesilmeden gelmeye devam edeceği ifade edilmiştir.²³⁰

²²⁸ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 14-15.

²²⁹ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 15.

²³⁰ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 18-19.

1.7.9. Hazarât-ı Hams

Vücûd için beş mertebe vardır ve bunlar hazarât-ı hams diye isimlendirilir. Fârûkî hazarât-ı hamsı şöyle tasnif etmiştir:

1. Vahdet (Taayyün-i evvel, Hakikatü'l-hakâik, Hakikat-ı Muhammediyye, Mertebe-i lâhut)
2. Vâhidiyyet (Taayyün-i sâni, Tefâsıl-ı esmâ ve sıfât, Hakâik-i mümkünât, Mertebe-i ceberût)
3. Âlem-i ervâh (Âlem-i melekût)
4. Âlem-i misâl
5. Âlem-i ecsâm

Son üç mertebe merâtib-i imkâniyye olarak isimlendirilmiştir.²³¹ Fârûkî, bir mertebenin ahkâmını diğer bir mertebe üzerine isbât etmenin zıddı olduğunu söylemektedir. Yani bir mertebenin ismini ve ahkâmını diğer mertebenin üzerine koymak ve câri eylemek açıkça küfürdür. Mesela mertebe-i nâsûtun ismi insândır. Onun hükmü acz, çaresizlik ve âbidiyettir. Mertebe-i vahdetin ismi Allah, hükmü ise istiğnâ ve ma'bûdiyettir. Bu iki ismi ve hükmü bir eylemek muhakkık sûfiler nazarında küfür ve irtidâddır.²³²

Bu beş mertebenin derinleşmesi velâyet-i suğrâ dâiresinde görülür. Letâif-i hamseye tafsîlatlı bir seyir vâkı olunca bu mertebelerin geçişleri önce dâire-i imkânda olur. Bu dâirede olan âlem-i ecsâm, âlem-i ervâh, âlem-i melekût, âlem-i misâlin tamamı sâlik tarafından görülebilir olur. Sonra bu dâireyi geçip urûc vâkı olduğunda kademini velâyet-i suğrâ dâiresine koyar. Bu dâirede esmâ ve sıfâtın gölgelerinin seyri vâkı olup, bu gölgeler sâlikin nazarında esmâ ve sıfâtın aynı olarak görülür.²³³

Esmâ ve sıfâtın gölgesinin dâiresi, peygamberler ve meleklerin dışında bütün mümkünâtın başlangıcıdır. Âlemdeki her bir ferde Cenâb-ı İlâhî'den ardı ardına aralıksız yeni feyizler gelmektedir. Mahlûkâtın feyizleri ile Hak'ın zâtı arasında vasıta olan gölge, sıfatlar aracılığıyla. Eğer isimler ve sıfatlar olmasaydı sırf yokluk olan âlem, vücûd ve bekâ bulmazdı. Zîrâ Hazret-i Zât kemâl-i istiğnâ ile

²³¹ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 30-31.

²³² Fârûkî, **a.g.e.**, s. 31-32.

²³³ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 32.

mevsûfdur, “Allah, kesinlikle hiç kimseye, hiçbir şeye muhtaç değildir.” (Ankebût, 6)²³⁴ Âlemdeki her bir şahsa Allâh’ın sıfatlarının gölgesinden feyiz ve kemâlât erişir. O gölge, şahsın ta’yîninin başlangıcı ve hakîkatıdır. Buna o şahsın âyân-ı sâbitesi de derler. Çünkü latîfe, velâyet-i suğrâ dâiresine dâhil olduğu zaman kendi aslında ve hakîkatından fânî olur ve o hakîkat ile bekâ bulur.²³⁵

²³⁴ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

²³⁵ Fârûkî, **a.g.e.**, s. 33-34.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİDÂYETÜ'T-TÂLİBİN TRANSKRİPSİYONU

Bismillâhirrahmânirrahim

Hamd nâ-mütenâhî ol Zât-ı ilâhî'ye olsun ki sıfât-ı kemâl ile mevsuf, sıfât-ı noksândan tenzîh ile ma'rûf olup maiyyet sırrın beyân, akrabiyyet remzin²³⁶ ayân eyledi. Ve in'ikâs-ı envâr-ı يحبهم [O onları sever] teşrifîyle يحبونه [onlar da onu severler] muzâhirîn ihsân kıldı. Dürûd-ı nâ-mahdûd ol seyyid-i kâinât ve hülâsa-i mevcûdât olan fahr-i âlem ve âlemiyan Efendimiz'e olsun ki şems-i ifâzalarında tamâm-ı âlem, vücûd-ı zerre sân ve havan-ı ni'metlerinde kâffe-i mahlûk rûz-i hâverandır. Ve âli ve ashâbına dahi olsun ki her biri râh-ı yakîninde necm-i hüdâ, delîl-i şekde recm-i adâdır. (و من تبعهم باحسان الى يوم الدين و علينا معهم اجمعين) [Kıyâmete kadar ihsân ile onlara tâbi' olanlara ve hep birlikte bizim üzerimize olsun.]

Ammâ ba'd bu fakîr-i pür taksîr cürm ve isyânda [3] bî-nazîr Mehmed Hıfzî, (عامله الله) Cenâb-ı Allâh ona mağfireti ile muâmele eylesin ve seyyiâtını ihsâna çevirsin] bundan akdem Mevlânâ²³⁷ Ebû Saîd hazretlerinin tarîkat-i Nakşibendiyye ve makâmât-ı Ahmedîyye'de te'lîf buyurdıkları *Hidâyet'üt-Tâlibîn* nâm risâle-i Fârisiyyelerin lisân-ı Arabî'ye tercüme edip Fârisîye olmayan nice yârân ve ashâb onunla nef'-yâb olmuşlardı. Vaktâki sâhib-i risâle Mevlânâ kuddise sırruhû hazretleri hacc-ı şerîf kastıyla Mekke-i Mükerreme'ye vürûdlarında kirâren mirâren gâh Harem-ı Şerîf'de gâh hâne-i saâdetlerinde şeref-i sohbetleriyle şeref-yâb olunup ol tercüme-i Arabî Cenâb-ı feyz-meâblarına arz olunduğunda ziyâde mahzûz olup lisân-ı Türkî'ye dahi tercüme olunmasını işâret buyurmuşlardı. Ve nice yârân dahi bu ümniyeyi iltimâs eylerdi. Ve fakîr dahi bu nâ-ehliyetim ve bu misilli nesneye cür'et etmekle nâ-kâbiliyetim ile bu kasd her ne kadar zamîrimde merkûz ise de hevâ ve heves ile bu ümniyeye dest-res olunmayıp te'hîr olunurdu. Tâ ol vakitten ki Sivâsî Lütfullah Pâşâ (جعل الله ممن يختص برحمته و يشاء) [Cenâb-ı Allâh onu rahmetine mazhar

²³⁶ DB: Remzin

Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, 247 numarada kayıtlı olan eser bundan sonra “DB” olarak ifade edilecektir. Ali Emîri Efendi Kütüphanesi 883 numarada kayıtlı olan eser de bundan sonra “AE” olarak ifade edilecektir.

²³⁷ AE: Mevlânâ

kıldığı ve rahmetini dileyenlerden kılın] hazretlerine bu tâife-i aliyye-i Nakşibendiyyeye muhib ve şeyh Efendimize muhlis ve müntesib olmakla muvâfık kasd-ı sâbık irsâl-i mektûb ile fakîrden tercüme-i Türkî'yî iltimâs buyurduklarında fakîr dahi tefâül ve ehl-i imdâda [4] tevessül edip bu tercümeye dahi cür'et olundu. (وما توفيقى الا بالله) [Muvaffâkiyet yalnız Cenâb-ı Allâh'ın yardımı ile dir.]

İbtidâ-i Tercüme-i Risâle

(بعد الحمد والصلوة) [Hamd ve salâttan sonra] kemîne-i dervîşân belki neng ü âr-ı dil-rişân Ebû Saîd Müceddidî neseben ve tarîkaten (عفى الله عنه و كان الله له عوضا عن كل [Cenâb-ı Allâh onu affetsin ve onun için söylediği herşeyin izhârı ve kalbindeki herşeyin ibrâzından karşılık ihsân olunsun.] eydür ki lillâhi fillâhi fakîrin sohbetine hâzır olan ba'zı yârân-ı tarîka tasdi' ettiler ki râh-ı sülûkda sana vârid olan esrâr ve vâridâtı ve meşâyih-i kirâmın teveccühleriyle bu râhda keşfen ve vicdânen bulduğun ahvâl ve keyfiyyâtı ve her makâmda amele getirdiğin ezkâr ve murâkabâtı bizler için kayd-ı kitâbete getir ki onu kendimize sened bilip muvâfıgınca amel edelim. Fakîr dedim ki İmâm-ı Rabbânî müceddid-i elf-i sâni Şeyh Ahmed Fârûkî Serhindî hazretlerinin mektûbât-ı kudsi âyâtı ve ferzendân-ı kirâmının²³⁸ kelimâtı mesâil ve esrârdan cemî-i aksâm-ı bâ-tafsîl tamâm-ı mübeyyin olmakla müstağnî-i fermâ-yı her hâs ve âmdır. Ve kezâlik bâ-vücûd-i ihtisâr ve îcâz-ı kutbü'l-aktâb Hazret-i Pîr-i destgîrimizin nesâyihde ve beyân-ı tarîkatta tahrîr buyurdıkları resâil tâlibân-ı râh-ı yakîn için kâfidir. Ve bende ki hâsıl-ı ömrü adem-i liyakattir, bu râhda bir şeyi kayda getirmek tahsîl-i hâsıldır. Çünkü ol muhlislerin bu kemterine hüsn-i zanları [5] olmakla herkes suâllerinden rücû' etmeyip dediler ki vakt-i ruhsatta herkese kendi şeyhinden bir teberrük inâyet olur, bizler ki kendi vatanlarımıza rücû' ederiz. Bizim hâcetimizi revâ et ki senin bu tahrîrini kendimize teberrük edelim. Fakîr her ne kadar adem-i fırsat sebebiyle (ليت) [keşke] ve (لعل) [belki] ettim ise de lâkin bu muhlisânın suâllerin vermekten gayrı bir çâre olmadı. Çünkü ittifâkât-ı zamânedan belde-i Leknehur'a vârid olup fi'l-cümle bir fırsat elvermekle nâ-ehliyetim ile bu muhlisânın suâllerine icâbetten gayrı çâre görmedim. Pes bu râhda pîrân-ı kibârın teveccühleriyle bu hâk-sâra vürûd eyleyen

²³⁸ AE: Kirâmının

ahvâl ve keyfiyyât (اظهارا للشكر المأمور به) [Emrolunduğu şükrü izhâr için] tahrîr olunur. Lâkin malûm ola ki bu risâlede tahrîr olunan nesne şu vâridât-ı küşûfâtır ki fazl-ı İlâhî'den ve Hazret-i Pîr-i destgîr ki an karîb ism-i şerîfleri zikrolunur; onların teveccühünden bu zerre-i bî-miktâra inâyet olandır. Ki meğer ba'zı mahallerde tafsîl ve tatvîl ederek ba'zı mesmuât ve malûmât dahi tahrîr olundu. Mücerred taklîd-i sırf ve deryâft-ı ilm-i mahzdan nâşî fehmetmeyeler. (و كفى بالله شهيدا وهو حسبي و نعم الوكيل) [Şâhit olarak Allâh yeter. O, bana yeter O ne güzel vekildir.] Çünkü inâyet-i ezeli bu fakîrin şâmil-i hâli olup hazret-i risâlet penâhî sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'in hicretlerinden sene bin ikiyüz yirmi beşin [6] ibtidâsı Muharremü'l-harâmın yedisi târîhinde Hazret Delhi'de (قطب الاقطاب غوث الشيخ و الشاب مجدد مائة) [Kutbü'l-aktâb gavsü's-şeyh ve's-şâb 113'ün müceddidi] nâib-i hazret-i hayrû'l beşer halîfe-i Hüdâ mürevvic-i şeriat-ı Mustafâ ki hazret-i hâtimiyyeden lakab-ı²³⁹ şerîfleri "Abdullah" ve Hazret-i Emîrû'l-mü'minîn Ali Mürtezâ'dan ism-i sâmileri "Ali"dir. Ve âfakta şöhretleri "Hazret-i Şâh-ı Gulâm Ali Dihlevî Ahmedî" demekle ma'rûfdur. (افاض الله افادته على مفارق الطالبين) [Cenâb-ı Allâh ifadesini tâliblerine akıtsın] ol hazretin bûs-i kademiyle müşerref olup bu fakîr-i nûvâzişi birle kabûl buyurdular. Ve şuğl-ı ism-i zât ve nefy ve isbât ve mürâkabe-i ahâdiyyet ve maiyyetle emir kıldılar. Ve letâif-i hamse-i emriyyeye teveccühler edip kaç teveccühde letâife cezebât-ı ilâhiyye yetiştî. Ve bu letâif için usûllerine seyr vâkı oldu. Usûlleri arş-ı mecîdin fevkinde olup âlem-i lâ mekânîye taalluk tutarlar. Fenâ-i cezbe ki ademîyetden ibârettir, onlara hâsıl oldu. Ve dâire-i imkânın seyri tamâm olup dâire-i velâyet-i suğrâda olan usûl-i usullerine urûc ederler. Ve yine ol yerde fenâ ve bekâ hâsıl kıldılar. Ve isti'dâdları muvâfıkınca bu iki dâirenin nûr u esrârı kendilerine fâyiz oldu. (فالحمد لله على ذلك) [Cenâb-ı Allâh'a bunun için hamd olsun.] Çünkü bu iki dâirenin seyirleri merkûm olacak lâzım geldi ki letâif-i aşerenin beyânında bir miktâr tafsîl oluna. [7]

Letâif-i Aşere

Fasl-ı letâif-i aşere ve onlar ile meşğûlînin beyânıdır. Ma'lûm ola ki Hazret-i İmâm-ı Rabbânî müceddid-i elf-i sâni radiyallâhu anh ve ol hazretin etbâi tahkîk

²³⁹ AE: Lakab

buyurdular ki insan on letâifeden mürekkebtir. Beş letâif âlem-i emrden ve beş letâif âlem-i halktan. O beş letâif ki âlem-i emrdendir onlar: Kalb, rûh, sır, hafî ve ahfâdır. Ve beş letâif ki âlem-i halkdandır onlar: Letâif-i nefis ve anâsır-ı erbaadır. Âlem-i emr ona derler ki mücerred emr-i kün ile zuhûra gelmiştir. Ve âlem-i halk oldur ki tedric ile mahlûk olmuştur. Dâire-i imkân bu iki âlemi mütezammındır. Ve dâire-i imkânın nısf-ı sâfili ki arştan toprağa kadardır, ona âlem-i halk derler. Ve nısf-ı âlîsi ki arşın fevkidir, ona âlem-i emr derler. Çünkü Allâhu Teâlâ heykel-i cismânî-i insânîyi halk ettiğinde âlem-i emr letâifine cesed-i insandan mevâzı'-ı müteaddideye taalluk ve taaşşuk bahş eyleyip kalbi sol memeden iki parmak aşağı sol cânibe meyyâl ve rûhu sağ memeden iki parmak aşağı ve sırrı sol meme berâberinde iki parmak fâsıla ile göğsün tarafına meyyâl ve hafîyi sağ meme berâberinde iki parmak fâsıla göğsün cânibine meyyâl ve ahfâyı göğsün ortasına ta'lîk eyledi. Hattâ ki bu letâif [8] kendilerini ve envâr-ı mücerrede olan usûllerini ferâmûş edip bu peyker-i cismânî-i zulmânî ile meşgûl ve bu zulmet-gedenin²⁴⁰ taaşukkuyla melûl oldular. Ârif Rûmî kuddise sirruhû buyururlar:

پایه اخراج مست ادمی

گشت محروم از مقامی محرمی

گر نگرده ناز مسکین زین سفر

نیست از وی هیچکس محروم تر

Tercüme

Pâye-i âhir durur çün âdemî

Oldu mahrûm makâm-ı mahremî

Bu seferden dönmese miskîn eğer

Vâdi-yi hırmân olur ona makar

Çünkü inâyet-i bî-gâyet Hazret-i Hak hâl-i bendeye şâmil olduğunda ol bendeyi kendi dostlarından bir dostu hizmetine vâsıl eyler; ol ulu dahi ona riyâzât ve mücahedât ile emir buyurup onun bâtını tezkiye ve tasfiye eyler. Ve kesret-i ezkâr

²⁴⁰ DB: Zulmet-gede

u efkâr ile letâifini usûlleri cânibine müteveccih kılar. Çünkü bu vakitte tâliblerin himmetleri kâsır olduğundan pîrân-ı Nakşibendiyye kaddesallâhu ervâhahum evvelâ tâlibe tarîk-i [9] zikr ile emir buyururlar. Ve riyâzât ve mücahedât-ı şâkka yerine ibâdât ve a'mâlde tavassut ile hükm eylerler. Ve cemî'-i ahvâlde hadd-i i'tidâle riâyet ederler. Ve teveccühleri ki nice erbaînler onun yerine berâber olmaz. Onu her gün alâ tarîkı's-sâbık tâlibîn hakkında kâra götürürler.

آنکه تیریز یافت یک نظر شمس الدین

سخره کند برده ها طعنه زند بر چله

Ol ki Tebrîz'de buldu Şemsüddîn'den bir nazar

Halvete ta'ne eder ol çileye suhre eder

Ve tâliblere ittibâ'-ı sünnet ve ictinâb-ı bid'at ile emir buyururlar ve mehmâemken ruhsat ile ameli tâlibe câiz görmezler. Onun için tarîkatlarında zikr-i hafıyyeyi ihtiyâr buyurmuşlardır. Zîrâ hadîs-i şerîfde zikr-i hafıyyenin zikr-i cehr üzerine yetmiş derece fazlı sâbit olmuştur. Bu tarîkate üç şugul ma'mûldür.

Şuğl-ı Evvel

Şuğl-ı evvel zikirdir.²⁴¹ İsm-i Zât olsun yâhûd nefy ü isbât evvelâ tâlibe İsm-i Zât zikri ile emir buyururlar. Onun tarîki oldur ki ibtidâ tâlib kalbini cemî'-i hatarâtan ve hadîs-i nefsten hâlî eyleye ve geçmiş ve gelecek endişelerini kalbinden nefy eyleye ve [10] def-i havâtır için Cenâb-ı Hak'a ilticâ ve tazarru' eyleye ve şol ulu ki ondan zikri almıştır, onun sûretini kalbi mukâbilinde yâhûd kalbi içinde hıfz eylemekte def-i havâtır için eser-i tâm vardır. Ve bu gûnâ şeyhin sûretini tasavvur eylemeye zikr-i râbîta derler. Bunlardan sonra zikir ile meşgûl ola. Lâkin vukûf-ı kalbîye riâyet eyleye ki def-i havâtır ve vukûf-ı kalbîsiz yalnız zikir fâide vermez. Belki ol hadîs-i nefste dâhildir.

²⁴¹ AE: Zikirdir

İmâmü't-tarîka Şâh-ı Nakşibendî hazretleri radiyallâhu anh vukûf-ı adedîyi lâzım addetmediler, vukûf-ı kalbîyi şerâit ve vacibâtından buyurdular. Vukûf-ı kalbî ondan ibârettir ki tâlib cânib-i kalbe müteveccih ola ve kalbde şol bir²⁴² zât-ı ilâhiyyeye müteveccih ola ki ism-i mübârek Allâh'ın müsemmasıdır. Pes tâlibe gerektir ki bu zikir ve bu def'-i havâtır ve bu vukûf-ı kalbî ile meşgûl ola tâ ki hareket-i zikri kalbinde sem'-i hayâline erişe.

Ba'dehû latîfe-i rûh ile dahi böylece zikrede. Ba'dehû latîfe-i sır ba'dehû latîfe-i hafî ba'dehû latîfe-i ahfâ ba'dehû latîfe-i nefis ki mahalli cebhenin ortasıdır, bunların cemîsiyle zikrede. Ba'dehû tamâm-ı beden ki ona latîfe-i kâleb derler onunla dahi zikrede ol miktâr ki her bir damardan ve uzuvdan ve her kıl dibinden zikir âvazesi sem'-i hayâle erişe. Bu zikre bu tarîkatta sultânü'l-ezkâr [11] derler. Ba'de zâlik tâlibe zikir-i nefy ü isbâtı ta'lîm buyururlar. Onun tarîki oldur ki nefisini sürre altında habs edip “lâ” lafzını sürreden kaldırıp ta cebheye ilete. “İlâhe” lafzını cebheden sağ²⁴³ omuzuna götüre, “İllallâh” lafzını kalb üzere bir tavr ile evire ki onun mürûrû cemî-i letâifin üzerine düşe, zikir eseri bütün cevârihe erişe. Bu zikri bu tarîkatta a'zâ ve cevârih hareket etmeksizin ederler. Eğer habs-i nefes nev'e zarar verir ise habissiz ede ki habs şart değildir. Ve kelime-i tayyibenin ma'nâsı şöyle mülâhaza ede ki hiç maksûdum yoktur zât-ı pâk-i İlâhî'den gayrı. Bu zikri böylece birkaç kere ettikten sonra gönlüne götüre ki “Ey Hüdâ maksûdum sensin ve senin rızandır, muhabbet ve ma'rifetini bana ihsân eyle”. Bunu esnâ-i zikirde gönlüne götürmeye “bâz geşt” derler. Lâkin habs-i nefes ettiğinde gerektir ki nefisini tek aded üzere bıraka. Onun için bu zikre “vukûf-ı adedî” derler. Zîrâ ki sâlik bunda vâkıf-ı aded olur ve ol vakit ki nefsi bıraka gerektir ki kelime-i tayyibeye مُحَمَّد رسول الله (Muhammedün Rasûlullâh) zammedip ba'dehû bıraka. Gerektir ki sâlik cemî-i ahvâlde kuûdda ve kıyâmda ve taâmda ve şürbde ve her vakitte ve her ânda zikir ile ve def'-i havâtır ile ve vukûf-ı kalbî ile meşgûl ola. Tâ ki tasfiyye-i bâtın hüveydâ ve kalbi için Cenâb-ı Hak'a teveccüh ve huzûr peydâ [12] ola. Ve alâmeti tasfiye ehl-i keşf için envârın zuhûrudur. Ve her latîfe için müstakil nûr-ı mukarrer buyurdular.

²⁴² DB: Bir

²⁴³ AE: Sağ

Nûr-ı kalb sarı ve nûr-ı rûh kırmızı ve nûr-ı sır beyaz ve nûr-ı hafî siyah ve nûr-ı ahfâ yeşildir. Ve bu envâr evvelâ hâric-i bâtında müşâhede olunur. Bu hâlete seyr-i afâkî demişlerdir. Sonra bu envâr derûn-i bâtında ihsâs olunur. Ve bu hâlete seyr-i enfûsî derler. Hazret-i Pîr-i destegîrimin lisân-ı mübâreğinden mesmûum oldu ki seyr-i afâkî tâ arşın altına varıncadır. Ve seyr-i enfûsî arşın fevkinde olur. Ya'ni ol vakitteki letâif kâlebdan çıkıp asıllarına urûc ede şol vakte kadar ki arşa erişe, ol seyr-i afâkîdir. Ve çünkü bu letâife arşın fevkinden cezb ve urûc peydâ ola. Ol zamânda seyr-i enfûsîye şurû' etmiş olur. Ki bir kimse ki sâhib-i keşftir, kendi envârını rû'yet ve seyrini idrâk eder. Sâhib-i keşf-i ıyânî bu zamânede ekl-i helâlin fıkdanı sebebiyle az bulunur. Ekser-i tüllâb bu vakitte keşf-i vicdânî sâhibleridir. Bu keşf-i vicdânî dahi keşifden bir nev'dir. Keşf-i ıyânî ile keşf-i vicdânî beyinlerinde fark oldur ki keşf-i ıyânî sâhibi bir makâmdan makâm-ı âhire seyrini ıyânen görür. Ve keşf-i vicdânî sâhibi her ne kadar ıyânen görmez ise de lâkin ahvâl ve vâridâtın tebeddül ve tegayyürünü [13] kendi idrâkinde bulur. Meselâ ki hava nazara gelmeyip idrâk ile his olduğu gibi ve eğer bir kimse ki kendi hâlâtını idrâk-i vicdânî ile dahi bulmaya ona makâmat ile beşâret vermek tarîkini bednâm etmektir.

Şuğl-ı Sâni

Şuğl-ı sâni murâkabedir. Murâkabe ondan ibârettir ki sâlik mebd-i feyyâzdan intizâr-ı feyz edip ol feyzin mevrîdine vurûdunu mülâhaza eyleye; ya'ni letâif-i sâlikten bir latîfe ki ona Hazret-i Hak'tan feyz vârid ola; ol latîfeye mevrîd derler. Onun için her makâmda murâkabâttan bir murâkabe ta'yin buyurdular. Dâire-i imkânda murâkabe-i ahadiyyet ta'yin etmişlerdir. Murâkabe-i ahadiyyet bir zâta murâkabeden ibârettir ki sıfât-ı kemâli câmi' ve noksan sıfatlardan münezzehtir. Ancılayın zât-ı ism-i mübârek Allâh'ın müsemmasıdır. Pes sâlik mülâhaza eyleye ki feyz böyle olan zât-ı pâktan latîfe-i kalbe vârid olur. Bu murâkabât ba'zı vakitte zikirsiz dahi olunur. Murâkibesiz zikir müfid değildir.

Şuğl-ı Sâlis

Şuğl-ı sâlis zikr-i râbitadır. Ve o ondan ibârettir ki sâlik şeyhin sûretini kuvve-i müdrikesinde yâhut kalbin içinde hıfz yâhut kendi sûretini aynı şeyhin sûreti tasavvur eyleye; çünkü sâlike râbita gâlib gele. Ol zamanda her şeyde şeyhin sûreti

nazara gelir. Ve bu hâline fenâ fi’ş-şeyh derler. İbtidâda bu ahvâl bu tebâh²⁴⁴ hâlde vurûd [14] etmişti. Tâ ki arştan toprağa kadar hazret-i şeyhin sûretini muhît olur idim. Ve bütün harekât ve sekenâtımı ol hazretin harekâtı ve sekenâtı görür idim.

در و دیوار چو آینه²⁴⁵ شد از کثرت شوق

هر کجا می‌نگرم روی ترا می‌بینم

Çünkü şevkinden der ü dîvâr oldu âyine

Her yana baksam senin rü’yan temâşâ eylerim

Ma’lûm ola ki tarîk-i râbîta akreb tarîktir. Ve menşe-i zuhûr-ı acâib ve garâibdir. Urve-i vüskâ havâce-i Muhammed Ma’sûm radiyallâhu anh hazretleri buyurmuşlar ki: “Râbitasız ve fenâ fi’ş-şeyhsiz yalnız zikir mûsil değildir. Ammâ âdâb-ı sohbeta riâyet ile yalnız râbîta kâfidir”.

Fasl-ı Erbâb-ı Kulûbun Seyir ve Sülûkları

Fasl-ı erbâb-ı kulûbun seyir ve sülûkları ki dâire-i imkân ve dâire-i velâyet-i suğrâda olur onu beyan eder. Hazret-i Pîr-i destgîrimizin ve hulefâ-ı birâderlerimizin ma’mûlleri oldur ki evvelâ tâlibin letâifine ilkâ-i zikir için teveccüh ederler. Tarîk-i teveccüh oldur ki şeyh kendi kalbini tâlibin kalbi mukâbilinde tutup Cenâb-ı [15] İlâhî’ye ilticâ ve meşâyih-i kirâmdan istimdâd ede ki pîrân-ı kibârdan benim kalbime vâsıl olan envâr-ı zikir şu tâlibin kalbine erişe diye mülâhaza birle ol tâlibin kalbi cânibine teveccüh ve himmet buyura. Pes Allâh’ın inâyetiyle birkaç teveccühte tâlibin kalbinde hareket-i zikir peydâ olur. Ve kezâlik kendi rûhunu onun rûhu mukâbilinde tutup nûr-ı zikir ki ervâh-ı pîrândan benim latîfe-i rûhuma erişmiştir, onu şu tâlibin rûhuna ilkâ ederim diye teveccüh eyleye. Ve kezâlik tâlibin sâir-i letâifi ki sır ve hafî ve ahfâ ve latîfe-i nefis ve latîfe-i kalbdır²⁴⁶, bunların her birlerine müteveccih olup ilkâ-i zikir buyura. Çünkü tâlibin cemî’-i letâifinde zikri cârî ola²⁴⁷.

²⁴⁴ DB: Tebâh

²⁴⁵ DB: آینه

²⁴⁶ DB: Kalb

²⁴⁷ AE: Ola

Ol zaman ona zikr-i nefy ü isbâtı telkîn buyurup ilkâ-ı nisbet-i cem'iyet ve huzûr için teveccüh eyleye. Cem'iyet kalbin hatarasızlığından yâhud az hataralığından ibârettir. Ve huzûr ondan ibârettir ki kalbde Cenâb-ı Hak Teâlâ'ya teveccüh peydâ ola. Çünkü tâlibin kalbinde cem'iyet ve huzûr peydâ ola. Ol zamanda pîr kendi himmetiyle tâlibin kalbini cânib-i fevka cezb buyura.

Fakîr gördüm ki ekser-i tullâb ibtidâ-i cezbeyi idrâk ederler. Kâlebd²⁴⁸ latîfe çıktığı zamanda nisbet-i huzûru idrâk edemezler. Bu tarîk ile her makâmın feyzi için teveccüh eder. Şöyle ki kendini ol makâmın rengiyle munsabığ kılıp ol makâmın feyzini tâlibin bâtınına **[16]** ilkâ buyura. Ve ol feyzin mevrîdini dahi melhûz ede. Ma'lûm ola ki insanın kalbi kesret-i alâyık ve avâik sebebiyle siyah et pâresi gibi bî-nûr ve kendini ve aslını ferâmuş edip makâm-ı vuslattan devr olmuştur. Çünkü tâlib-i sâdık mürşîd-i kâmil sohbetine vâsıl olduğunda şeyh ona tevbe verip tarîk-i zikri telkîn ve onun hakkında teveccühünü kâra götürüp her gün alâ tarîkı's-sâbık ta'yîn buyurur. Ve teveccüh berekâtıyla tâlibin kalbinde nûr-ı zikir peydâ olup ol siyah et pâresi rûşen olmakla yüz tutar çün nûr-ı zikirden²⁴⁹ tamâm-ı kalbi munevver olduğunda onda şuğle-i envâr bülend olur. Bu hâlete tarîkat-ı mazhariyye de feth-i bâb tesmiye ederler. Ve ol beşâret ki tâlibe atâ' buyururlar. Feth-i bâb beşâretidir bu vakitteki kalb kendi aslından gâfil ve zâhil olmuş idi. Yine aslı yâdına gelip fevk cânibine müteveccih olur. Ve ol şuğle-i nûr bülend oldukça tâlibin kalbinden latîfe hurûc eder. Hemen bu ma'nâdır ol dedikleri nesne ki latîfe-i kâlebd²⁵⁰ çıktı. Böylece âheste âheste latîfe kendi aslı cânibineki arşın fevkindedir, seyr eyler ve şeyhin bereket-i sohbeti ile tâlibin letâifine cezebât-ı kaviyye nâzil olur. Ve seyirde sür'at ve butû' benim fehmime göre şeyhin teveccühâtının kesret ve kılletine mevkûftur. Eğer şeyh tâlibin hakkında kesret-i **[17]** teveccühâtı kâra götürürse tâlibin seyri serî' olur. Eğer şeyhin teveccühü kalîl olursa seyri dahi ol kadar olur. Ve tâliblerin istî'dâtları dahi muhtelif vâkı olmuştur. Ba'zıların güzel istî'dâtları olup ondan teveccüh ile havâî fişek gibi bâlâyâ tayerân ederler. Ol mertebe ki onların sür'at-ı seyirlerine her kimsenin nazarı kâr etmez. Ve ba'zıları but'ül-istî'dâd olup

²⁴⁸ DB: Kâleb

²⁴⁹ DB: Zikirden

²⁵⁰ DB: Kâleb

düşe kalka menzil-i maksûda erişirler. Arz²⁵¹ oldur ki şeyhin sohbeti bâhusus bu tarîkatta tâliblere ziyâde zarûrî düşmüştür. Şeyhin teveccühü olmaksızın bu yolda pâ-yı sa'y topaldır. Ve kendi yanından riyazât ve mücâhedât etmekle bir iş açılmaz²⁵², mekrullâhı Teâlâ'nın irâde-i aliyyesi ola. Nitekim şeyhimiz ve imâmımız ki kalbim ve rûhum ona fedâ olsun onların sohbetlerinden bu hâl müşâhede olunup kerrât ile tecrübe kılınmıştır. Teveccüh bereketindendir ki cezbe bu râhda mukaddem düşüp râhı âsân eylemişlerdir. Zîrâ ki yürümek ile uçmak beyinde fark zâhirdir. Ve hulâsa-i sülûk ki meşhûr olan makâmât-ı aşere ki tevbe ve inâbet ve zühd ve riyâzet ve vera' ve kanâat ve tevekkül ve teslîm ve sabr ve rızâdır. Onları kat' eylemekten ibârettir. Cezbenin zımnında onlar tayy olunurlar. Pirlerime kurbân olayım ki bizim gibi denîyyü'l-fıtrat ve nâkısü'l-istî'dâdlar için ne aceb **[18]** sehl ve âsân-ı tarîk mukarrer²⁵³ eylemişler. Hemen ancak²⁵⁴ bu revîş Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin ihsânlarıdır ki on beş gün mübârek re'slerini secdeye koyup tazarru' ve duâ ve Cenâb-ı İlâhî'ye ilticâ edip arz kıldılar ki "İlâhî bana bir tarîkat ver ki elbette mûsıl ola". Allâh Teâlâ hazretleri onların duâlarını müstecâb buyurup onlara bir tarîkat inâyet buyurdu ki cümle tarîklerin akrebidir ve elbette mûsıldır. Lâkin şeyh-i kâmil-i mükemmil gerektir ki zâhir-i Risâlet Penâhi sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerine kemâl-i mutâbaat ile âreste ve bâtını mâsivâdan pîraste olup Hazret-i Hak Teâlâ'ya devam-ı huzûr ile ma'mûr ola. Yoksa tarîkatın günâhı nedir!

Ma'lûm ola ki ekâbir-i Nakşibendiyye kaddesallâhu esrârahum asıl kârı cem'iyyet ve huzûr üzere tutup her ratb ve yâbise el etmezler ve suver ve eşkâl-ı gaybiyyeye müteveccih olmazlar. Ve küşûf ve envâra aslâ itibâr etmezler. Hemen tâlibi üç nesnenin husûlüne terğîb ederler ki onlar cem'iyyet ve huzûr ve cezebât ve vâridâtdır. Letâifin cânib-i fevka çekilmesine cezebât derler. Vâridât ondan ibârettir ki cânib-i fevkten kalb üzerine bir hâl vârid ola ki onun tahammülüne tâkat müteassir ola. Ve cihet-i fevk kalbin ol cihete mümâreseti sebebiyledir, yoksa Hak Teâlâ'yı dâire-i cihâtın verâsında taleb²⁵⁵ **[19]** eylemek gerektir. Bu vâridâta bu tarîkatta adem ve vücûd-ı adem derler. İbtidâ bu vâridât sâlike kâh kâh belki bir mâhdan sonra

²⁵¹ AE: Arz.

²⁵² DB: Açılmaz

²⁵³ DB: Mukarrer

²⁵⁴ DB: Ancak

²⁵⁵ DB: Taleb

vürûd eder. Gide gide kesret peydâ edip her haftadan sonra ve her günde belki bir günde nice kerre vukû' bulup tâ ol vakte kadar ki tevâtürden tevâlîye encâm ve ittisâl-ı vâridâtı kıyâm bulur. Ol nesne ki bu tarîkat uluları buyurmuşlardır ki

وصل اعدام گر توانی کرد

کار مردان مرد توانی کرد

Vasl-ı îdâma kim olur kâdir

Kâr-ı merdâna oldurur mâhir

Bu hâlete işâret eylemişlerdir. Ve adem ve vücûd-ı adem cihet-i cezbede olan fenâ ve bekâdan ibârettir. Lâkin fenâ-i kalb ol vakit mütehakkık olur ki mâsivâyâ olan taalluk-ı²⁵⁶ ilmî ve hubbî sâhat-ı sîneden devr olup kalbe aslâ hatara-ı mâsivâ hutûr eylemeye.

خیال ما سوی از دل برون کن

گذار از چون و حب بیچگون کن

Gönülden mâsivâ fikrin revân et

Güzâr kıl çûnı hubb bıçkûn [?] et

[20] Kalbin fenâsı tecelliyât-ı efâl-i ilâhiyyede olur, yani mâsivâ-yı ef'âlin Hazret-i Hak Teâlâ ef'âlinin âsârı görmek. Çünkü bu müşâhede gâlib gele ol zaman mümkinâtın sıfâtı ve zevâtını Hazret-i Hak zâtına mazhâr görüp tevhîd-i vücûdî ki mümkinâtın vücûdunu Hak Teâlâ'nın deryâ-yı vücûd-ı emvâcı görmekten ibârettir. Onunla müterennim olur.

غیرت‌اش غیر در جهان نگذاشت

لاجرم عین جمله اشیا شد

²⁵⁶ DB: Taalluk

Gayreti koymadı cihânda gayr

Lâcerem aynı oldu eşyânın

Ve erbâb-ı tevhîd-i vücûdî kendilerini ve âlemi nâbedîd kılıp hazret-i Hak'ın deryâ-yı vücûduna dalmışlardır.

ز ساز مطرب پر سوز این رسید به گوش

که چوب و تار و صدا تنن تنن همه اوست

Mutribin pür-sûz sâzından erişti gûşe kim

Çub u târ ve tın tın eden hep sedâ-yı heme ost

Ve bu hâline fenâfillâh demişlerdir. Çünkü sâlik bu bahr-ı zehâra dala. Bahrdan gayrı basîreti için bir nesne meşhûdu olmaya ve ne tarafa nazar kılsa deryâ ve emvâc-ı deryâdan gayrı bir şey [21] görmeye. Belki kendini bu deryâdan bir katre bulup kemâl-i istiğrâkıdan imtiyâz-ı katre dahi nazarından mürtefi' olur.

جوی این دریا تویی نیکو بجوی

انفکاکي نيست در دریای وجوی

Bu deryâya sen ey cân oldun ırmak

Denizle ırmağı olmaz ayırmak

Hazret-i Şeyh-i Ekber kuddise sırruhû ki bu tâife-i aliyye-i vücûdiyyenin senedleridir. Buyururlar;

البحر بحر على ماكان من قدم
ان الحوادث امواج و انهيار
لا بحجبتك اشكال تشا كلها
عمن تشكل فيها فهي استار

Yine deryâ o deryâ oldu ey yâr
Havâdis denilen emvâc u enhâr
Teşekkül eyleyenden olma mahcûb
Görüp eşkâlî anda oldur estâr

Ve yine buyururlar;

لا آدم فى الكون ولا ابليس
لاملك سليمان و لا بلقيس
[22] فالكل عبارة و انت الغنى
يا من هو للقلوب مقناطيس

Ne cihânda Âdem ve ne İblîs
Ne Süleymân mülkü ve ne Belkîs
Hep ibâredir hemân ma'nâsı sen
Ey olan diller için mıknaţıs

Mağribî kuddise sırruhû buyururlar;

ز دریا موج گوناگون بر آمد
ز نی جو نی به رنگ چون بر آمد
گهی در کسوت لیلی فروشد
گهی بر صورت مجنون بر آمد
چو یار آمد ز خلوتخانه بیرون

همان نقش درون بیرون بر آمد

Bahrdan emvâc geldi gûnâgûn
Oldu bîçundan nümâyân reng-i çûn
Kâh leylî kisvetinden cilveger
Kâh mecnûn sûretinde rû-nûmun
Çünkü çıktı yâr halvethânen
[23] Zâhir kıldı hücûm-ı nakş-ı derûn

Çünkü bu mertebede fenâ kemâle erişe. Sâlik vücûd-ı mevhûb ile mevcûd kılıp kendi yanından bir bekâ atâ' ederler. Ol zaman kendini her nesnede ve her nesneyi kendinde müşâhede eyleyip âlemi kendi cemâli için mir'ât görür ve gâyet şevkinden bu işârı buyurur.

چون بنگرم در آینه عکس جمال خویش
گردد همه جهان به حقیقت مصورم
خورشید آسمان ظهورم عجب مدار
ذرات کائنات اگر گشت مظهرم

Kaçan âyinede görsem cemâl-i bâ herem aksin
Bana olur musavver cümle âlem bil kemâlâtı
Ben eflâk-ı zuhûrun âftâbıyım aceb etme
Bana ger mazhar olsa kâinâtın cümle zerrâtı

Âhar

عشقم که درد کون مکانم پدید نیست
عنقای مگر بمکه نشانم پدید نیست

ز ابرو و غمزه هر دو جهان صید کرده‌ام

بنگر بدان که تیر و کمانم پدید نیست

[24] گویم به هر زبان و به هر گوش بشنوم

این طرفه تر که گوش و زبانم پدید نیست

Ben ol şahbâz-ı aşkım ki dü âlemde mekânım yok

Ben ol ankâ-yı sırrım ki o zamandan hiç nişânım yok

Lihâz u hâcib ile dü cihânı eyledim hoş sayd

Temâşa ile bil anı tîrim yok kemânım yok

Ben oldum her lisân u gûşla gûyâ vü hem sâmi

Acebdır bundan artık kim kulağım yok nişânım yok

Ma'lûm ola ki tevhîd-i vücûdî ve zevk ve şevk ve esrâr-ı muînün zuhûru ve nâra ve beyhûdluk ve istiğrâk ve semâ' ve raks ve vecd ve tevâcid bu ahvâlin küllîsi latîfe-i kalbin seyrinden olur. Ve kalb evvelâ dâire-i imkânda seyir eyler ve ol dâirenin ahvâlindendir; cezbe ve huzûr ve cemi'yyet ve vâridât ve keşf-i kevnî ve keşf-i ervâh ve keşf-i âlem-i misâl ve seyr-i âlem-i mülk ki taht-ı eflâktan ibârettir. Ve seyr-i âlem-i melekût ki melâike ve ervâh ve cennetten ibârettir ve ol nesneler ki semânın fevkindedir. Bütün bunlar dâire-i imkânda dâhildir; belki dâire-i imkânın nısf-ı sâfilinde bu gûnâ şu'bedeler nazara gelir. Bu hâlete seyr-i afâkî derler. Belki kemâl-i huzûr ve cemi'yyet [25] ve cezebât-ı kaviyye dâire-i sâniyede hâsıl olur ki ol tecelliyât ef'âlî ve zılâlî esmâ ve sıfâtın seyirlerinden ibârettir. Ve dâire-i velâyet-i suğrâ ile müsemmâdır. Dâire-i imkânın nısf-ı âlîsi ki arşın fevkidir, ondan izhâr oluna ki sûfiyye-i nâresîdeden çok kimseler ol makâmın²⁵⁷ nezâhet ve lâmekâniyyetinden nâşî onu sıfât ve zât mertebesi fehmi ettiler. Hattâ ba'zıları eder ki ser istivâ fevka'l-arş esrâr-ı gâmizadandır. Bu sûfiyyenin ağızındandır. Ve arşın

²⁵⁷ AE: Ol makâmın

fevkinde olan nısf-ı dâirede seyr-i enfûsiye karâr verdiler. Belki seyr-i enfûsînin kemâl-i velâyet-i suğrâ dâiresine zuhûr-ı tevhîd ve esrâr-ı mai'yyetin mahallidir, onda vâzih olur. İmâmü't-tarîk Şâh-ı Nakşibend radiyallâhu anh hazretleri buyurmuşlar ki; evliyâullâh fenâ ve bekâdan sonra her ne ki görürler kendilerde görürler ve her ne ki bilirler kendilerde bilirler²⁵⁸. Ve bunların hayretleri kendi nefislerindedir. ²⁵⁹ كما قال الله تعالى وفي انفسكم افلاتبصرون [Allâhü Teâlâ'nın buyurduğu gibi: "Hattâ kendinizde de. Hiç görmüyor musunuz?"]

همچو نابینا مبر هر سوی دست

با تو در زیر گلیم است هر چه هست

Kör gibi her tarafa atma elin

Ara bul sende nihândır emelin

[26] Kalbin velâyet-i suğrâ dâiresinde vuslatının alâmeti oldur ki onun cânib-i fevka olan teveccühü muzmahil olup huzûr cihât-ı sitteyi ihâta²⁶⁰ eyleye ve Hak Teâlâ'nın maiyyet-i bîcûnunu idrâk eyleye. Kendini ve tamâm-ı âlemi muhît göre. Ba'zı sâliklere tevhîd-i vücûdî esrârı el verir. Tevhîd-i vücûdî esrârının menşei oldur ki kesret-i ibâdât ve mücâhedât ve terk-i me'lûfât ve mergûbât ve mülâzemet-i zikir ve müdâvemet-i fikir sebebiyle mahbûb-ı hakîkî cânibine sâlikte galebe-i aşk ve muhabbet peydâ ve kalb için ol Cenâb-ı kudse cezbe ve teveccüh hüveydâ olur. Ve bu mücâhedât ve terk-i me'lûfât ki ittibâ'-ı Habîb-i Hüdâ'ya muvâfık ve âdâb-ı şerî'ate mutâbık ola. Sâlikin bâtınını mâsivâ alâyıkından musaffâ, âyine-i kalbini gaflet ve hevâ pasından pâk ve mücellâ eyler. Tâ ol hadde kadar ki bâtın-ı sâlik esmâ ve sıfât-ı vâcibiyyenin zılâl ve ukûsuna mirât eyler. Çünkü sâlik-i üftâde ve âşık-ı dildâde ki nâdîde mahbûbûna taaşşuk eylemişti. Ukûs ve zılâli ayn-ı mahbûb-ı lâyezâl tasavvur edip şathiyyât ile tekellüm ve tevhîdâmiz kelimât ile terennüm eyler. Ve sûret-i mahbubu, âyine-i bâtınında görüp bîhud ve medhûş olarak hayâl-i visâl başına düşer.

[27] Hâfız-ı Şirâzî buyururlar:

²⁵⁸ AE: Bilirler

²⁵⁹ Zâriyât, 21.

²⁶⁰ AE: İhâta

عكس روی تو چو در آئینه جام افتاد

عارف از خنده می در طمع خام افتاد

Aks-ı rûyun çü senin âyine-i câma düşer

Meyde hande görüp ârif tama' hâma düşer

Çünkü sâlik gâyet ateşinden zıl ile asıl beyinlerini farka kâdir olmaya lâcerem na're-i ittihâd ve ayniyyet onun dehânından sâdır olur.

چون عکس رخ دوست در آئینه عیان شد

برعکس رخ خویش نگارم نگران شد

Aks-i rûy1 çü secencelde nümâyân oldu

Dilberim baka kalıp hasta hayrân oldu

Ve bu şuhûdun galebesi ol rûtbeye varır ki sâlikin ta'yîn ve teşahhusu dahi nazarından mürtefi' olup انا الحق [Ben Hak'ım] [Kendimi tesbih ederim] سبحانی nidâsı bâtınından bülend olur. Çünkü hadîs-i kudsîde انا عند ظنّ عبدي بي [Ben kulumun bana olan zannı üzereyim.²⁶¹] gelmiştir. Ona zannına muvâfık muâmele olunur. Çünkü bu hâletin sâhibi kendinden ve mahfûzâtından fânî olmakla ta'n [28] ve melâmetten uzak ve zümre-i evliyâ ve mecâzîb-i Hüdâ'ya mülhaktır. Ma'lûm ola ki makâm-ı inkişâf-ı tevhîd olan dâire-i sâniyeye kalb vâsıl olmazdan evvel kelimât-ı tevhîdi irâd ve vahdet-i vücûdu i'tikât hilâf-ı şerîattır. Görmez misin Enbiyâ-i izâm aleyhimüsselâm tevhîd-i vücûdî ile da'vet etmişlerdir belki ahkâm-ı şeriat ikilik üzere mevkûf ve kitâb ve sünnet ma'bûdât-ı bâtılayı nefy ile nâtık ve ma'rûf ve ma'bûd-ı hakîkiyi ibâdet ile birlemeye masrûftur. Ve avâm-ı nâsın murâkabe-i tevhîd tahayyül etmeleri dünyâ ve âhiret hasâratından gayrı bir nesne ziyâde etmez. Meşâyih vaktellâhü Teâlâ insâf vere ki bu gûnâ mülhidler i'tikâdını kendi

²⁶¹ Buhari 8/171, Müslim 4 /2061

müridlerine telkîn edip bu bîcâreleri sırât-ı müstakîmden münharif kılarlar. Kendileri dalâlette kalmışlar, onları dahi dalâlete korlar. Ve kendileri zâyî' olmuşlar onları dahi zâyî' ederler.

بی‌خرد چند ز خود بی‌خبر

عیب پسندند بزعم هنر

باده شو ندار به چراغی رسند

دود شو ندار به دماغی رسند

Kendiden gâfil göre bîhaber

Özlerine aybı kıldılar hüner

Bâd olurlar ger çerâğa erseler

[29] Dûd olurlar ger dimağa erseler

Ma'lûm ola ki ba'zı sâliklerde dâire-i imkân-ı kâtı'dan evvel belki latîfe-i kâlebdan hurûç etmeden o tevhîd-i vücûdiye müşâbih bir hâlet ve همه اوست [Hepsi O'dur.] nisbetine muvâfık bir keyfiyyet zâhir olur. Vechi oldur ki bunlar murâkabe-i tevhîdî tahayyülleri sebebiyle sûret-i tevhîd bunların mütehayyilelerinde mutasavver olup bu tahayyül kendilere galebe eylediğinde bî-tehâşâ kelimât-ı tevhîdî söylerler. Husûsan kalbe harâret ve zevk götürür. Hoş âvaz ve târ nağme-i saz işittiklerinde ziyâde bî-bâk olurlar. Ve eş'âr-ı tevhîdî istimâ'larında kendilerini ol eş'ârın sâhiblerine hemhâl bilirler. Bilmezler ki bu ahvâlin erbâbı için âdâb ve şerâit vardır ki bunlarda ol âdâb ve şerâit yoktur. Şerâitin ziyâde büyüğü ittibâ-ı sünnet-i seniyye ve ictinâb-ı bid'at-ı nâ-merziyyedir. Meşâyih-i mütekaddimîn kaddesnallâhu biesrârihim hazerâtın hikâyâtı vera' ve takvâda ma'rûfdur. Ve bir gürûha unsur-ı hevâ seyri el verip bu unsurun letâfeti ve zerrâtı kâinatta sirâyeti sebebiyle onu vücûd-ı Hak tasavvur ederek kelimât-ı tevhîdî lisânlarına aldılar. Ve bu seyir dâire-i imkânda dâhil ve makâm-ı tevhîd bu dâireye inkıtâından sonra hâsıl olduğun bilmediler. Ve bir gürûha dahi âlem-i ervâh [30] münkeşif olup ol âlemin âlem-i ecsâma nisbet ile bîçün olması

ve onun âlem-i ecsâmı ihâta kılması sebebiyle onu kayyûm-i âlem tasavvur eylediler. Ve ona Hudâ deyip taptılar. Bu makâmda ba'zı ekâbire iştibâh vâkı olmuştur. Sultânü'l-ârifin kuddise sırruhû buyururlar ki: "Otuz sene rûha Hudâ i'tikâdıyla taptım, çünkü inâyet-i îzdî bu uluların hallerine şâmil olduğunda bunlar için ol makâmdan terakkî vâkı olup ol zamân bu iştibâha âgâh oldular."

Ma'lûm ola ki rûh âlem-i imkândan olup her ne kadar lâ-mekâniyyete ve bîçunluğa taalluku olsa da, lâkin bîçun-ı hakîkîye nisbetle çûn kısmından ve Hak'ın mahlûkâtındandır. Nitekim hadîs-i şerifde gelmiştir. Ve bu iştibâhanın tahkîk ve tafsîli İmâm-ı Rabbânî müceddidi elf-i sâni radiyallâhu anh hazretlerinin Mektûbât-ı şerîflerinde inkişâf-ı tamâm ile mevcûddur.

Râkımdır ki nice seneler bendeye bu gûnâ mağlatalar vâkı olup makâm-ı tevhîde vuslattan evvel şer'a muhâlif sözler lisânında sâdır olur idi. استغفر الله ربی و اتوب اليه [Cenâb-ı Allâh'a istiğfâr eder ve ona tevbe ederim.] Ma'lûm ola ki sûfiyye-i aliyye ki ahvâl-i tevhidî hâmil ve vahdet-i vücûda kâillerdir. Vücûd için beş mertebe ta'yin eyleyip onlara hazerât-ı hamse tesmiye etmişlerdir. Mertebe-i ûlâya vahdet derler. Bu mertebede ta'yîn-i [31] ilmi icmâlî olan ta'yîn-i ûlâya isbât eylemişlerdir. Ya'ni şol bir ta'yîn ki ibtidâ ahadiyyet-i mücerrede üzerine müteayyin olan şu ta'yîn-i evveldir. Bu mertebeye taayyün-i evvel ve hakikatü'l-hakâik ve hakikat-ı Muhammediyye derler. Ve mertebe-i lâhût dahi tesmiye ederler.

Ve mertebe-i sâniye ki ona vâhidiyyet ve taayyün-i sâni derler. Bu mertebeye tefâsıl-ı esmâ ve sıfât ve hakâik-ı mümkünât mertebesidir derler. Ve bu iki ta'yini merâtib-i vücûbda isbât ederler. Ve bu mertebeye mertebe-i ceberût dahi derler. Mertebe-i sâliseye âlem-i ervâh ve âlem-i melekût mertebesi ve mertebe-i râbiaya âlem-i misâl mertebesi ve mertebe-i hâmiseye âlem-i ecsâm mertebesi diye karâr verdiler. Ve bu üç merâtib-i ahîreye merâtib-i imkâniyye demişlerdir. Ve her bir mertebenin ahkâmını mertebe-i uhrâ üzerine isbât eylemek bunların yanlarında zendekadır.

هر مرتبه از وجود حکمی دارد

گر حفظ مراتب نکنی زندیقی

Vücûdda var merâtib her birinde hükm-i diğêr var

Olur hıfz-ı merâtib itmeyen zındık sakın ey yâr

Ya'ni her mertebenin ismini ve ahkâmını âhar mertebenin üzerine ıtlâk ve cârî eylemek küfr-i sarîhtir. Meselâ meritebe-i nâsûtun [32] ismi insândır. Ve onun hükmü acz ve bîçarelik ve âbidiyyettir. Ve meritebe-i vahdetin ismi Allâh'tır. Ve onun hükmü istiğnâ ve bî-niyâzlık ve ma'bûdiyyettir. Pes bu iki ismi ve hükmü bir eylemek sûfiyye-i muhakkıkîn yanlarında küfr-i mahz ve irtidâd-ı sırftır. İşt ve istimâ' eyle ki çün bu merâtib-i hamse taammuk-ı nazar ile fıkır olunsa bunların küllîsi velâyet-i suğrâ dâiresinde dâhil olarak meşhûd olur. [İlim her türlü eksikten münezze olan Cenâb-ı Allâh'ın katındadır.] Zîrâ ki letâif-i hamseye seyr-i tafsîlî vâkı oldukta evvelâ bunların mürûru dâire-i imkânda vâkı olur. Bu dâirede dâhil olan âlem-i ecsâm ve âlem-i ervâh ve âlem-i melekût ve âlem-i misal cümlesi sâlikin meşhûdu olur. Sonra bu dâireyi kat' eyleyip urûc vâkî' olduğunda kademini velâyet-i suğrâ dâiresine vaz' eyler. Ve bu dâirede esmâ ve sıfât zılâlinin seyri vâkî' olup bu zılâli sâlikin nazarında esmâ ve sıfâtın aynı olmak üzere meşhûd olurlar. Çünkü bu dâireden her bir nokta kendi mebdinden nâşî olmakla sâlikin kat'-ı tafsîlîden sonra ol nokta-i icmâle erişmek lâbüddür. Pes ol noktayı Hakikat-ı Muhammediyye ve ta'yîn-i ilmî olan ta'yîn-i evvel kemân eylediler. Ol noktanın fevkini zât-ı baht ve ahadiyyet-i mücerrede hayâl eylediler. تعالى الله عن ذلك علوا كبيرا [Cenâb-ı Allâh bundan yüce ve büyüktür.]

[33] عنقا شكار كس نشود دام بازچين

كاینجا همیشه باد به دست است دام را

Şikâr olur mu ankâ dâmını ko olma sen câhil

Ki ol yerde hemîşe bâd be desttir dâma hâsıl

Ma'lûm ola ki bu zılâl-i esmâ ve sıfât dâiresi cemî'-i mümkünâtın mebdeiyâtıdır. Enbiyâ-i ızâm ve melâike-i kirâmdan gayrı aleyhimüsselâm pes efrâd-ı âlemden her bir ferde Cenâb-ı İlâhî'den ale't-tevâtür ve't-tevâlî füyûzât tâze erişir. Vücûd ve

hayât ve sâir niam gibi ki onları ta'dâd ihâta-i beşeriyyeden hâriçtir; ol füyûzât mahlûkât ile Zât-ı Hak'ın beyinlerinde vesâiti olan sıfât ve zılâl sıfâtın tavassutlarıyladır. Eğer bu esmâ ve sıfât olmayalar idi ma'dûm-ı mahz olan âlem vücûd ve bekâ bulmaz idi. Zîrâ Hazret-i Zât kemâl-i istiğnâ ile mevsûftur. Hiç âleme münâsebet tutmaz. ان الله لغنى عن العالمين [Muhakkak Cenâb-ı Allâh âlemlerden ganîdir.]

Pes eşhâs-ı âlemden her bir şahsa zılâl-ı sıfâtın bir zıllinden ki ol zılâle nihâyet yoktur, füyûz ve kemâlât erişir ve o zille o şahsın mebd-i ta'yîni ve hakîkati derler. Ve ayn-ı sâbitesi dahi derler. Çünkü latîfe velâyet-i suğrâ dâiresine dâhil ola [34] ol zamân kendi aslı aslında ve hakîkatinde fânî ve müstehlek olmak ve ol hakîkat ile bekâ bulmak gerektir. Pes latîfe-i kalbin fenâsı tecellî-i fi'lîde olur. Ol zamân sâlikin kendi ef'âli ve cemî'-i mahlûkâtın ef'âli nazarından muhtefî olup bir fâil-i hakîkînin fi'linden gayrı bir nesne manzûru olmaz. Ve bu latîfenin velâyetine hazret-i ebû'l-beşer²⁶² Âdem aleyhisselâm velâyeti derler.

Pes bir sâlik ki bu velâyetin yolundan maksûda vâsıl ola ona Âdemiyyü'l-meşreb derler. Ve latîfe-i rûhun fenâsı Hak Teâlâ hazretlerinin sıfât-ı sübûtiyyesinde olur, ol zamân sâlik sıfâtını kendiden ve cemî'-i mahlûkâttan meslûb ve Hak Teâlâ hazretlerine mensûb görür; çünkü vücûd cemî'-i sıfâtın aslı olmakla vücûdu kendiden ve cemî'-i mümkünâttan nefy eyler. Anı Hazret-i Hak'tan gayrıya isbât edemez. Lâcerem tevhîd-i vücûdîye kâil olur. Ve bu latîfenin velâyetine Hazret-i Nûh ve Hazret-i İbrâhim aleyhimüsselâm velâyetleri derler. Pes sâlik ki bu velâyetten vâsıl ola ona İbrâhimü'l-meşreb derler.

Eğer bir sâil bu suâli etse ki tevhîd-i vücûdîyi velâyet-i İbrâhimiyye'ye taalluk eyleyen latîfe-i rûhda tahrîr eyledik; hâlbuki hazret-i Halîl aleyhisselâm dâire-i nefyi bi't-tamâm ve'l-kemal [35] tayy buyurup ve dakâyık-ı şirkten hiçbir dakîki terk etmeyip لا احب الاقلين [Batanları sevmem²⁶³] diyerek Hazret-i Zât-ı mücerrede ki انى وجهت وجهى للذى فطر السماوت و الارض حنيفا وما انا من المشركين [Şüphesiz ki ben yüzümü bir muvahhit olarak o yerleri ve

²⁶² DB: Beşer

²⁶³ En'am, 76.

gökleri yaratmış olan Cenâb-ı Allâh'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim. ²⁶⁴] ona cevap nice vücûh ile olur?

Cevâb

Cevâb evvel oldur ki latîfe-i rûhta her ne kadar tevhîd-i vücûdî münkeşif olsa da lâkin bu tevhîd latîfe-i kalbde vâzıh olan tevhîd gibi değildir. Zîrâ ol makâmda galebe-i muhabbetten nâşî sâlik vücûd-ı mümkünâtı ayn-ı vücûd-ı İlâhî bulur idi. Ve bu makâmda vücûd, ki hayr-ı mahz ve bereket-i sırftır, onu Hak Teâlâ'dan gayrıya isbât etmeyip mümkünât-ı adem ve nâçiz-i sırf görür. Ve adem-i vücûd itlâk eylemek ve vücûdu adem üzerine mahmûl kılmak kemâl-i galebe-i sekr ve şuûrsuzluktan nâşîdir.

نه آن این گردد و نه این شود آن

همه اشکال گردد بر تو آسان

Ne mümkün ol bu ola bu dahi ol

Pes eşkâlin sana hep oldu mahlûl

Cevâb-ı Sâni

Cevâb-ı sâni oldur ki üns havâss-ı rûhtan olmakla [36] bu makâmda sâlik için Cenâb-ı Hak ile üns-i hâs peydâ olup ve bi'z-zarûre her nesneden yüzünü döndürüp kendi mahbûbu olan Hazret-i Zât'a müteveccih olur.

Cevâb-ı Sâlis

Cevâb-ı sâlis oldur ki enbiyâ-ı kirâm aleyhimüsselâm velâyetleri velâyet-i kübrâdır ki ol makâmda esmâ ve sıfât ve şuûnât kurbîdir. Ve ol velâyetin mevridi ahvâl-i latîfe-i nefstir ve ol velâyetinde münkeşif olan tevhîd-i şuhûdî ve başka gûnâ maârifidir. Yoksa tevhîd-i vücûdî değildir ki inkişâf-ı esmâ ve sıfât zıllâlinin kurbunda olur. Aynının kurbunda olmaz. Ol nesne ki âlem-i emr letâifinin velâyet-i Hazret-i

²⁶⁴ En'âm, 79.

Enbiyâ'ya عَلَيْهِمُ التَّحِيَا [Selâm onların üzerine olsun.] mensûb buyururlar, onun ma'nâsı âlem-i emr letâifine hâsıl olan kurb makâm-ı asılda enbiyâ aleyhimüsselâma hâsıl olan kurbun zıllidir demek olur. Meselâ latîfe-i rûhda hâsıl olan kurb velâyet-i Halîliyye'de vâkı olan kurbun zıllidir. Sâirlerini dahi ona kıyâs eyle.

Cevâb-ı Râbî

Cevâb-ı râbî oldur ki her ne kadar latîfe-i rûhun velâyeti, velâyet-i Halîliyye olsa da lâkin ol hazret için makâm-ı nübüvvette bir şân vardır; Hazret-i Hâtemü'r-rusûl sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'den sonra sâir enbiyâdan efdal olmuşlardır. Ve makâm-ı nübüvvet maârifî makâm-ı velâyet maârifî ile münâsebet tutmaz. Belki makâm-ı nübüvvet sâhibine tevhîd-i vücûdî maârifinden [37] hezârân neng ve âr vardır. Asıl kelâmın başına gelip deriz ki latîfe-i sırrın fenâsı şuûnat-ı Zâtîyye-i İlâhiyyede olur. Bu makâmda sâlik kendi zâtını zât-ı Hak'ta muzmahil bulur. Ve bu latîfenin velâyetine Hazret-i Mûsâ aleyhisselâmın velâyeti derler. Pes bir sâlik ki bu velâyetin yolundan vâsıl ola ona Mûseviyyü'l meşreb derler. Ve latîfe-i hafîyyenin fenâsı Hak Teâlâ'nın sıfât-ı selbiyyesinde olur. Bu makâmda sâlik Cenâb-ı Kibriyâ'yı cemî'-i mezâhirden tefrîd eder. Ve bu latîfenin velâyeti Hazret-i Îsâ aleyhisselâmın velâyetidir. Pes bir sâlik ki bu velâyetin yolunda vâsıl ola, ona Îseviyyü'l-meşreb derler. Râkım afâ anhü der ki; ibtidâda kendi münâsebetimi Îsâ aleyhisselâma bulup mebde-i ta'yînim ismü'l-Muhyî olduğunu ma'lûm edindim idi. Müddet-i kesîreden sonra Hazret-i Pîr-i destgîrimin hizmet-i mübârekelerine arz eyledim ki kendi münâsebetimi Hazret-i Îsâ alâ nebiyyinâ ve aleyhisselâma buluyorum. Ol hazret teveccüh buyurdular ki velâyet-i Îseviyye'den velâyet-i Muhammediyye'ye fâiz olam. Ve irşad buyurdular ki bizler teveccüh ederiz, sen dahi müteveccih ol! Şimdi ol hazretin bereket-i teveccühlerinden ümîd eylerim ki terakkî olmuş ola. Ve latîfe-i ahfânın fenâsı şân-ı İlâhî mertebesinde olur ki bütün [38] meratib-i mezkûreyi câmî'dir. Bu makâmda sâlik ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallık olur.

Ma'lûm ola ki hazret-i İmâm-ı Rabbânî radiyallâhu anh letâifin tehzîblerini başka başka buyururlarmış. Lâkin ol hazretin evlâd-ı kirâmı ya'ni hazret-i Hâce Ma'sûm radiyallâhu anh ve onların hulefâsı râhı kûtah edip latîfe-i kalb ile latîfe-i nefsin tehzîblerini mukaddem buyururlarmış. Zîrâ bu iki latîfenin tehzîpleri zımnında latîfe-i erbaaya dahi tehzîb erişir. Lâkin Hazret-i Pîr-i destgîrimiz ki kalbim onlara fedâ

olsun, onlar letâifin cümlesine birden teveccüh buyururlar. Ve bendeye başka başka her latîfenin murâkabesiyle emir buyurdular. Nitekim kalbin murâkabesini bu gûnâ emir buyurdular ki bende kendi kalbimi Hazret-i Risâletpenâhi sallallâhu aleyhi ve sellem mübârek kalbleri mukâbilinde tutup Cenâb-ı İlâhiye'ye arz eyleye ki feyz-i tecellî-i ef'âlî ki Habîb-i Hudâ sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin mübârek kalbinden Hazret-i Âdem aleyhisselâmın kalbine erişmiştir, ol feyiz benim kalbime erişe. Ve meşâyih-i kirâmın kulûbu, ki Hazret-i Peygamber'e varıncaya kadar vesâit-i feyzdirler, onları gözlük farz eylemek gerekdir. Kezâlik kendi latîfe-i rûhunu ol Hazret-i sallallâhu aleyhi ve sellem mübârek [39] rûh-ı pür-fütûhu mukâbilinde tutup Cenâb-ı İlâhî'ye arz eyleye ki feyz-i tecelliyât-ı sıfât-ı sübûtiyye ki Habîb-i Hudâ sallallâhu aleyhi ve sellem mübârek rûhundan Hazret-i Nûh ve Hazret-i İbrâhîm aleyhisselâmın rûhlarına erişmiştir, benim latîfe-i rûhuma fâiz ola. Kezâlik kendi latîfe-i sırrını ol Hazret-i sallallâhu aleyhi ve sellem mübârek sırrı mukâbilinde tutup arz eyleye ki feyz-i şuûnât-ı Zâtiyye-i İlâhiyye ki Peygamber-i Hudâ sallallâhu aleyhi ve sellem mübârek sırrından Hazret-i Mûsâ aleyhisselâmın sırrına erişmiştir, benim sırrıma erişe.

Ve kezâlik latîfe-i hafî dahi Hazret-i Risâletipenâhî sallallâhu aleyhi ve sellem latîfe-i hafisi mukâbilinde kılınıp arz oluna ki feyz-i tecelliyât-ı sıfât-ı selbiyye ki ol Hazret'in hafiyi mübâreklerinden Hazret-i İsâ aleyhisselâmın hafisine erişmiştir benim latîfe-i hafime erişe. Ba'dehû latîfe-i ahfâ dahi Hazret-i Rasûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem latîfe-i ahfâları mukâbilinde kılınıp arz oluna ki ilâhî feyz-i tecelliyât-ı şân-ı câmi' ki ol Hazret-i sallallâhu aleyhi ve sellem latîfe-i ahfâlarına ifâza eylemiş, Sen onu benim latîfe-i ahfâma eriştir.

Ma'lûm ola ki bu letâifin velâyeti hep velâyet-i suğrâ dâiresinde husûle gelir. Belki bu letâife velâyet-i kübrânın [40] dâire-i ûlâsına kadar urûc olur. Ma'lûm ola ki dâire-i imkânda murâkabe-i ahadiyyet eylerler. Nitekim velâyet-i suğrâ dâiresinde ayet-i şerîfe وهو معكم أينما كنتم [Her nerede olur iseniz, Allâh sizinle berâberdir.²⁶⁵] mef'hûmunca murâkabe-i maiyyet eyledikleri gibi ve dâire-i imkân seyrinin tamâm olmasını sâlik kendi bilir. Eğer keşfi var ise yâhut şeyhi sâhib-i keşf ise haber verir. Ve eğer ikisinin dahi keşifleri yoksa gerektir ki sâlik kendi cem'iyyet-i kalbini

²⁶⁵ Hadîd,4.

mülâhaza edip eğer hatarasızlık yâhut mâni’-i huzûr olmayan az hataralık tamâm iki saate erişirse murâkabe-i maiyyete şurû’ eylemek gerektir. Ve Allâhü Teâlâ’nın maiyyet-i biçûnunu kendi ile ve cemî’-i letâîfî ve anâsırı ile belki zerrât-ı mümkünâtan her bir zerre ile mahlût eyleye. Tâ ki Hak Teâlâ’nın maiyyet-i biçûnunu idrâk-ı biçûn ile müdrîk olup nisbet-i maiyyet cihâtı sitteyi ihâta ede. Ve hâsıl olan teveccüh ve huzûr izmihlâl ve fenâya yüz gösterdiğinde ol zamân velâyet-i kübrâ ki esmâ ve sıfât ve şuûnât-ı Hak dâiresidir, onun seyrine şurû’ olunur.

Fasl-ı Velâyet-i Kübrâ ve Fenâ-ı Nefsin Beyânıdır

Ma’lûm ola ki çûn esrâr-ı tevhîd-i vücûdî ve seyr-i mai’yyet bu zerre-i bî miktâra vârid olduğunda şöyle buldum ki arş-ı [41] mecîdden belki onun fevkinden tâ topraktır, bir nûr gördüm ki kendimi ve mümkünâtan her bir zerreyi muhîttir. Ve ol nûrun rengi renksizlik sebebiyle siyâha münâsebet tutup كانالله في عماء [Cenâb-ı Allâh amâda idi.] hadîsine mısâdâk idi. Ve ol nûrda istiğrâk hâsıl ve ol makâmın ba’zı ulûm ve esrârı vâzih olmuş idi. Bu hâletin zuhûru Hazret-i Pîr-i destgîrin huzûruna bendenin hâzır olduğu senenin şehr-i Rebîulevvel’in on beşi gâyetinde idi. Ve teveccühün ibtidâsından bu arsanın hengâmına kadar iki mâh beş gün geçmiş idi ki Hazret-i Pîr-i destgîr مد الله ظله العالى [Cenâb-ı Allâh onun gölgesini uzattı.] bendenin²⁶⁶ latîfe-i nefesine teveccüh buyurdular. Hemen ol teveccûhte gördüm ki matlândan güneş tulû’ eder gibi nefis tulû’ gösterdi. Ve ol nûr-ı siyâh ki onu Zât-ı Hak fehmeder idim. Bütün dökülüp hattâ ki ol nûrdan nâm ve nişân kalmadı. Ve vücûd-ı mümkünât ki nûr-ı siyâhta onu ma’dûm ve muzmahil bulur idim, envâr-ı şemsin şuâında nücûm zâhir olur gibi yine zuhûr²⁶⁷ gösterdi. Lâkin kalbin seyrinde hiddet-i basar ol kadar değil idi ki vücûd-ı mümkün ile vücûd-ı vâcib beynlerin temyîze²⁶⁸ kudret ola. Onun için ol seyirde ittihâda kâil olunur idi. Çünkü velâyet-i kübrâ ki velâyet-i enbiyâ ve makâm-ı sahv ve intibâhdır, onun seyrinde hiddet-i nazar-ı inâyetleri olmakla gördüm ki vücûd-ı mümkünât [42] için bir sübût ve istikrâr vardır. Velâkin vücûd-ı zillî²⁶⁹ olarak bulunur ki vücûd-ı ilâhîden bir pertevdir ki

²⁶⁶ AE: Bendenin

²⁶⁷ AE: Zuhûr

²⁶⁸ AE: Temyîz

²⁶⁹ AE: Zillî

i'dâm üzerine parlayıp i'dâmı mevcûd kılmıştır²⁷⁰. Ve kezâlik sıfât-ı mümkünât dahi sıfât- İlâhiyyeden bir pertev olmak üzere meşhûd olur. Yoksa sıfât-ı ilâhiyyenin aynı olarak meşhûd olmaz; tevhîd-i şuhûdî ki latîfe-i nefste meşhûd olur ma'nâsı budur. Bu makâmda akrebiyyet-i ilâhiyyenin ma'nâsını fehm eylemek gerektir. Maiyyet-i ilâhiyye ile akrebiyyet-i ilâhiyye beynlerinde fark oldur ki maiyyette gayet-i ittihâd ve akrebiyyetin kemâli ikiliktir. Velâkin mümkinden her ne kadar mümkün görünür ise de Hazret-i Hak'tan müstefâd olarak görünür, yoksa mümkünâtın kendiden değil. Ve eğer mümkinden sıfât dahi zâhir ise de hem ol Cenâb-ı Akdes'ten görünür. Ve mümkünün hakikatı ademdir ki hiçbir işâret ile müşârün ileyh olmaya kâbil değildir. Ve ene ve ente işâretleri ancak vücûda olur ademe olmaz. Pes bu tahkîkten²⁷¹ ma'lûm oldu ki aslın vücûdu zıllın vücûduna nisbet ile zılla kendi vücûdundan akrebdir. Zîrâ ki zıll her ne tutar ise asıldan tutar kendiden değil. Ve eğer zıll kendi vücûduna nazar eylese asıldan onu bir pertev bulur, kendiden bulmaz. Ve eğer zıll sıfâtına nazar eylese kezâlik aslın sıfâtından onu bir numûne görür. Lâcerem zıll [43] aslın akrebiyyetine ikrâr göstermek gerektir. Ve ne gûnâ ikrâr etmeye ki zıllın kendüye olan kurbuna bâis aslın vücûdudur. Pes asıl akreb gelmiştir zılla. Zıllın kendi vücûdundan akrebiyyetin beyânı takrîre sığmaz ve tahrîre dürüst gelmez. Zîrâ ki akl-ı nâkıs kendüye kendinden akrebi idrâk eylemekte âcizdir. Bu muâmele tavr-ı aklın verâsında olup inkişâf-ı tâmma mevkûftur.

Velâyet-i Kübrâ Dâiresi

Ma'lûm ola ki velâyet-i kübrâ dâiresi üç dâire ile bir kavsi mütezammandır. Ya'ni velâyet-i kübrânın devâir-i selâsesinden dâire-i ûlânın nısfından seyr-i akrebiyyet ve tevhîd-i şuhûdî münkeşif olur. Ve bu dâire-i ûlânın nısf-ı sâfili esmâ ve sıfât-ı zâideyi mütezammandır. Ve nısf-ı âlîsi şuûnât-ı Zâtîyye'yi müştemildir. Tâ bu dâire-i ûlâya kadar âlem-i emrin letâif-i hamsesine urûc vâkı olur. Bu dâirede mevrîd-i feyz letâif-i hamse-i mezkûra ile latîfe-i nefsdur. Ve bu dâirede âyet-i şerîfe وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ [Biz ona şah damarından daha yakınız.²⁷²] fehvâsınca murâkabe-i akrebiyyet hayâl ederler; çûn dâire-i akrebiyyetten urûc vâkı oldukça seyr

²⁷⁰ AE: Kılmıştır

²⁷¹ AE: Tahkîk

²⁷² Kâf, 16.

dâire-i asılda olur. Ve dâire-i asıldan dâire-i asla terakkî eyler vâsıl. Asıldan asl-ı sâlis ki kavisten ibârettir, ona terakkî eyler. Ve bu iki buçuk dâirede kemâl-i istihlâk ve izmihlâl hâsıl [44] olur. Çün Hazret-i Pîr-i destgîr bu dâirelerden bu bendeye teveccüh buyurduklarında gördüm ki bu dâireden nûr-ı pîrin oluktan dökülür gibi benim latîfe-i nefsimde şiddet-i tamâm ile döküldü ki tuz suya düştüğünde eridiği gibi benim dahi vücûdum ve varlığım bi't-tamâm eriyip hattâ ki kendi vücûdumdan nâm ve nişân kalmadı. Ve zevâl-i ayn ve eser müyesser olup kendime ene lafzın itlâk eylemeyi müteazzir bildim. Ve ene lafzı için bir mevrîd bulmadım. Tâ ol mertebe ki kenârı ve nihâyeti yok, deryâ-ı ademe dalıp nâbedîd oldum. Ve yakînî ma'lûmum oldu ki hakikat-ı fenâ bu velâyette müyesser olur imiş. Velâyet-i sâbıkada hâsıl olan sûret-i fenâ imiş. Bu iki buçuk dâire âyet-i kerîme يحبونه [O onları sever] ve يحبهم [Onlar da O'nu severler] mefhûmunca murâkabe-i muhabbet ederler. Ve bu iki buçuk dâirede mevrîd-i feyz fıkîd-ı nefsdîr ki sâlik ondan ene ile tabîr eder.

Ma'lûm ola ki bu dâirelerde murâkabe bu tarîk ile ederler ki sâlik kendini murâd eylediği dâirenin içinde hayâl eyleyip şu gûnâ mülâhaza eder ki asıl esmâ ve sıfât dâiresinde feyz-i muhabbet benim ene ile tabîr eylediğim latîfeme vârid ola. Ve kezâlik kavs asl-ı sâlistir; ondan feyz-i muhabbet bu latîfeme gele bu dâirede ma'nâyı mülâhaza ile tehlîl-i [45] lisanî dahi müfîd düşer. Râkım afâ anhu der ki; Pîr-i destgîrim جعلنى الله فداه [Beni ona fedâ kılsın.] hazretlerinin teveccühüyle bu devâir dahi bendeye münkeşif olup mâ bihi'l-imtiyâzların ve envârlarının killet ve kesretin ve zaaf ve kuvvetin ve arz ve tûlun ve fevkinin mâ-tahtına nisbet ile bî-renkliğin buldum. Ve bu devâirede teveccüh eylediğim dervişlerin ekserine bu devâirle keşfi hâsıl olmuştur.

Ve dâirenin ba'zın kat' eylemek ile tamâmını kat' etmenin alâmetleri oldur ki dâire-i güneş-i kurs gibi sâlike mekşûf olup dâireden ne miktâr kat' olunduysa ol miktâr kemâl-i şa'şâât ile nûranî olarak zâhir olur ve kat' olunmayan miktârı kûsûf ve katında nûrsuz görülen güneş gibi ma'lûm olur. Ve velâyet-i kübrâ dâiresinin tamâm olmasının alâmeti oldur ki dimâğa taalluk eyleyen feyz-i bâtın sîneye müteallık olup ol vakitte şerh-i sadr hâsıl olur. Ve sînede ol miktâr vûs'at olur ki beyânı mümkün olmaz. Ve seyr-i kalbîde her ne kadar vûs'at-ı kalbî ol miktâr olmuş idi ki kalbim içinde müteaddid gönüller ve çok kalbler müşâhede eylemiş idim. Velâkin bu vûs'at

fikd-ı kalbde idi ve velâyet-i kübrâda olan vüs'at-i sadr umûmen tamâm-ı sîneye şâmil ve husûsan latîfe-i ahfâ mahallinde hâsıl olur. Ve şerhullâh-ı sadrın [46] alâmeti bi-tarîki'l-vicdân oldur ki ahkâm-ı kazâdan çün ve çerâ mürtefi olur. Ve bu makâmda nefs-i mutmainne olup makâm-ı rızâya irtikâ eyler. Ve cemî'-i ahvâlde kazâya rızâ gösterir. Bu dâireyi kat' eyledikten sonra ismü'z-Zâhir murâkabesin hayâl eylese ki mevrîd-i feyzi latîfe-i nefis ve latîfe-i hamsedir, nisbet-i bâtında bir gûnâ kuvvet ve arz peydâ olur. Nitekim Hazret-i Pîr-i destgîr bu kendi bendesine bu murâkabeyi telkîn buyurdıklarında fevâidden bulup yârâna dahi bu murâkabeyi telkîn eyledim.

Ma'lûm ola ki nitekim zılâl-ı esmâ ve sıfât enbiyâ-i kirâm ve melâike-i izâm aleyhimüsselâmın gayrı sâir halâıkın mebâdî-i taayünâtı olup bu mertebenin seyrine velâyet-i suğrâ ve kezâlik esmâ ve sıfât ve şuûnat dahi enbiyâ-i kirâmın mebâdî-i taayünâtı olup ol mertebeye de velâyet-i kübrâ tesmiye ettikleri gibi melâike-i kirâmın dahi mebâdî-i taayünâtı olup ol mertebeye velâyet-i ulyâ tesmiye etmişlerdir ki onun seyri henüz ileridedir.

Fasl-ı velâyet-i ulyâ ve unsur-ı türâbın gayrı anâsır-ı selâsenin seyirlerini ve fenâ ve bekâların beyân eder.

Çünkü Hazret-i Pîr-i destgîr velâyet-i kübrâ dâirelerinde bu kemîne-i gulâmânlarına teveccühât buyurup ol dâirelerin [47] ahvâli ve keyfiyyâtı bu bendeye fâiz olup şerh-i sadr için dahi teveccüh buyurdıklarında gördüm ki dimağa müteallık olan muâmele sadra taalluk edip sîne vüs'at buldum. Ve sîne-i mastûreden Cemâziyessânîye'nin²⁷³ on beşinde kendi gulâmlarının anâsırına teveccüh buyurup gördüm ki anâsır-ı selâseye cezabât-ı ilâhiye²⁷⁴ erişip ve urûc vâkı olup anâsıra renksiz ahvâl ve keyfiyyât-ı latîfe vârid oldu. Ve bu anâsır-ı selâsenin fenâları ki Zât-ı müsemma'l-bâtında olur. Ol dahi müyesser olup ol mertebe-i mukaddesede izmihlâl ve istihlâk hâsıl kıldılar. Ve ol mertebe-i müteâliye ile bekâ buldular. Ve melâike-i kirâm ile dahi münâsebet erişip ol uluları dahi ziyâret müyesser oldu. Ve kendimi onların makamlarında dâhil buldum.

²⁷³ DB: Cemâziyessânî

²⁷⁴ AE: İlâhiye

Ma'lûm ola ki velâyet-i suğrâ ve velâyet-i kübrânın seyirleri ismü'z-Zâhir'de idi. Ve velâyet-i ulyâda olan seyir ism-i Bâtın'da olur. İsmü'z-Zâhir ile ism-i Bâtın beyinlerinde fark oldur ki ismü'z-Zâhir seyirinde tecelliyât-ı sıfât vârid olur Zât mülâhaza olunmaksızın²⁷⁵. Ve ismü'l-Bâtın seyirlerinde her ne kadar tecelliyât-ı esmâ ve sıfât olsa da, lâkin ahyânen Zât dahi meşhûd olur. Bu dâirenin sûret-i misâliyyesi Hazret-i Pîr-i destgîrin inâyetinden bu fakîre münkeşif olup [48] gördüm ki velâyet-i ulyâ dâiresi zâhir oldu. Lâkin şemsin hudûd-ı şuaîyyesi gibi esmâ ve sıfât-ı Hak bu dâireyi ihâta eyleyip ahyânen hudûd olmaksızın dahi bu dâire-i kemâl renksizlik ile meşhûd ve yine ol hudûd-ı şuaîyye mefkûd olur.

Ma'lûm ola ki velâyet-i ulyâ lübb gibidir. Velâyet-i kübrâ kısr gibidir. Belki her dâire-i tahtâniyye dâire-i fevkâniyyeye nisbet ile bu münâsebeti tutar. Mekk-i kemâlât-ı nübüvvet ki velâyete nisbet ile onda bu münâsebeti dahi mutasavver değildir, bu dâirede müsemma'l-Bâtın olan Zât'a murâkabe ederler. Bu dâirede mevrîd-i feyz anâsır-ı selâsedir unsur-ı Hâk'tan gayrı. Ve tehlîl-i lisânî ve salavât-ı tatavvu' tûl-ı kunût ile bu makâma terakkî verir. Bu makâmda ruhsat-ı şer'iyyeyi irtikâb gelmez belki azîmet ile amel bu makâmda terakkî verir. Bunda sır oldur ki ruhsat ile amel eylemek insanı beşeriyyet tarafına çeker. Ve azîmet ile amel eylemek melekîyyete münâsebet peydâ eder. Pes ne miktâr melekîyyete münâsebeti ziyâde olsa ol mertebe bu velâyete sü'rat ile terakkî peydâ olur. Bu velâyette hâsıl olan esrâr-ı tevhîd-i vücûdî ve tevhîd-i şuhûdî gibi değildir ki ondan bir nesne beyâna gele. Belki bu velâyetin esrârı ziyâde lâıku'l-istitâr olup hiçbir vecihle kâbil-i izhâr değildir. Hoş demiştir:

[49] مصلحت نیست که از پرده برون افتد راز

ورنه در محفل رندان خبری نیست که نیست

Değildir maslahattan ki çıka sır perdeden bîrun

Ve illâ meclis-i rindânda yoktur ki haber yok

²⁷⁵ AE: Olunmaksızın

Ve eğer fi'l-misâl ondan bir nesne söylenecek olsa ne yerden ibâre peydâ oluna ki bu esrârı edâ eyleye. Ve bu velâyetin tahkîkini hâiz ve esrârını fâiz olan şeyhin teveccühü olmaksızın bu esrârı bulmak muhâldir. Bu kadar izhâr ederim ki bu vakitte sâlikin bâtını müsemma'l-Bâtın'a mazhar olur, anlayan anlar. Bu velâyette tamâm-ı bedende vüs'at peydâ ve ahvâl-ı latîfe tamâm-ı kalbe hüveydâ olur.

Çünkü Hazret-i Pîr-i destgîr tâ bu makâma kadar kendisi gulâmlarına teveccüh buyurduklarında bendeye Rampûr'a gitmek zarûreti vâkı olup Cenâb-ı mübâreklerinden ruhsat talep eyledim. Bendeye mecmu'-ı ashâbında hil'at-ı hilâfet-i merhamet ve melbûs-ı hâss-ı külâh ve kamîs ve asâ ve seccâde inâyet buyurdular. Ve külâh-ı mübâreki kendi yed-i mübârekleri ile bendenin başına koydular. Ve kamîsi giydirdiler. Ve bu lafzı lisân-ı şerîflerine götürdüler.

[50] چنان چه حضرت میرزا صاحب قبله مرا

بخلافت خویش ممتاز فرمودند

ما همچنان ترا اجازت طریقه عطا کردیم

Ya'ni nitekim Hazret-i Mirzâ Sâhib kable beni kendi hilâfetleri ile mümtâz buyurdukları gibi biz dahi sana icâzet-i tarîkat atâ' eyledik. Sonra irşad eyleyip buyurdular ki: “Sana nisbet-i hânedân-ı Kâdiriyye ve Çiştîyye'den teveccüh eyleyelim.” Ve bendeyi kendi mübârek dizleri berâberinde iclâs eylediler. و عالمين [İki âlim-i Rabbânî ve ârif-i Subhânî] ya'ni Hazret-i Mevlânâ Hâlid-i Rûmî ve Hazret-i Mevlevî Beşâretullâh Bahrîcî ki Hazret-i Pîr-i destgîrin kıdve-i ashâb ve hıls ahabâblarındandır. Onları dahi bendeye karîb iclâs eylediler. Evvelâ Gavsü's-sekaleyn radiyallâhu anha Fâtiha okuyup nisbet-i Kâdiriyye'den teveccüh buyurdular. Murâkabede gördüm ki Hazret-i Gavsü's-sekaleyn teşrîf buyurdular. Bir tavr ile kendi gulâmlarının gerdânına oturdular. Ve iki mübârek kademlerini sînem berâberine koydular ve ol Hazret'in mübârek başlarında tâc-ı mükellel ve üzerlerinde libâs-ı fâhir var idi. Ve ol Hazret'in envâr-ı mübârekeleri beni ihâta eyledi nisbetlerinin rengiyle rengin oldum. Sonra Hazret-i Pîr-i destgîr mübârek elleri ile bendenin dizine vurup buyurdular ki: “Sana nisbet-i Çiştîyye'den

dahi teveccüh edelim âgâh [51] ol!” Pes Hazret-i Çiştî’nin ervâh-ı mübârekelerine Fâtiha okuyup müteveccih oldular. Gördüm ki hâce-i hâcegân Hazret-i Hâce Muînüddîn Çiştî ve Hazret-i Hâce Kutbuddîn ve Hazret-i Hâce Ferîdüddîn Genceşker ve Hazret-i Sultânü’l-meşâyih Nizâmüddîn Evliyâ ve Hazret-i Mahdûm Alâeddîn Ali Sâbır kaddesallâhu ervâhahum bütün bu ekâbir-i ızâm teşrîf buyurup başka başka envâr-ı nisbetlerini muâyene eyledim. Ve bu ekâbirin nisbetlerin kendimde buldum. Ve gördüm ki Hazret-i Nizâmeddîn kendilerinde olan kemâl-i mahbûbiyyet ile zuhûr buyurdular. Ve ol Hazret’in mübârek kademlerinde renk-i hınnâ gördüm. Bu muâmelenin mürûrunda sonra Hazret-i Pîr-i destgîr buyurdular ki: “Bu ekâbirin nisbetlerin başka başka buldum, kimi bendeye arz eyledi ki belî buldum. Eğer hazretiniz tasdikinden irşad buyurdular ise başka başka arz eyleyeyim.” Buyurdular ki sükût ile. Ve bu esrâr-ı nâsdan setr ile ve icâzetnâme-yi hâss-ı hattı ile kendi mührü ile müzeyyen buyurup bendeye inâyet kıldılar. Ve ol icâzetnâme budur ki bi-tarîki’l ihtisâr sâbit olunmuştur.

Bismillâhirrahmânirrahîm

Ba’de’l-hamdi ve’s-sâlât Gulâm Alî demekle marûf fakîr Abdullah [52] güzâriş gösterir ki sâhib-i fedâil ve kemâlât-ı sâhib-zâde ve’l-enseb²⁷⁶ âlî-semân Hâfız Muhammed Ebû Saîd es’adellâhu Teâlâ fi’d-dâreyn hazretleri kendi âbâ-ı kirâmının nisbet-i bâtinîyyelerin kesbine iştîyâk edip fakîre rücû’ eylediler. Fakîr de onların âbâ-ı kirâmın hukûklarına riâyet bu adem-i liyâkatim ile suâllerine icâbetten gayrı çâre görmeyip onların letâifine teveccühât eyledim. Allâh Teâlâ’nın inâyeti ve pîrân-ı kirâmın vesâtetiyle kaç teveccühde onların letâifine cezebât-ı ilâhiyye erişti. Zîrâ benim ma’mûlumdür ki letâif-i hamseye birden teveccühât eylerim. Ve teveccüh ve huzûr ve keyfiyyât ve ba’zı ulûm ve esrâr onlara elverdi. Ve ol teveccühde istihlâk bulup fenâdan bir renk onların bâtinlarına târî oldu. Ve onlarda tevhid-i hâlîden bir pertev zuhûr ve ef’âl-i ibâdî onların nazarlarından mestûr olup efâl-i ibâdî Hazret-i Hak’a mensûb buldular. Sonra onların latîfe-i nefislerine teveccüh eyledim. Ol makâmda urûc ve nüzûl müyesser olup ol hâlâtta müstehlik oldular. Ve kendi sıfatların Hak’a mensûb buldular. Ve eneliğe şikestlik erişip kendilere ene lafzın itlâkını müteazzir bildiler. Ve vahdet-i şuhûddan bir nûr onların bâtinlarına lemeân

²⁷⁶ AE: Enseb

eyleyip mümkünât-ı merâyâyı vücûd-ı ilâhî ve tevâbi'-i vücûd-i rabbânî bildiler. Ba'dehû onların anâsırına teveccüh ve envâr-ı nisbeti [53] ilkâ eyledim. Anâsırlarında dahi cezbe ve teveccüh buldular. فالحمد لله على ذلك [Cenâb-ı Allâh'a bunun için hamd olsun] Ve ol nesne ki bu yerde yazılmıştır onların izhârı ve ikrârı ile mestûr olmuştur. Ve onların bu hâlâtı ve vâridâtını ben dahi bulmuşumdur. Ve benim ashâbım dahi onların hakkında bu inâyet-i İlâhiyye ile şehâdet vermişlerdir فالحمد لله على ذلك [Cenâb-ı Allâh'a bunun için hamd olsun]. Ve kerîm-i kârsâz olan Hak Teâlâ'nın kereminden meşâyih-i kirâmın vesâdetleriyle ümîd ederim ki ilzâm-ı sohbet şartıyla onlara terakkiyât-ı kesîre inâyet buyura وما ذلك على الله بعزيز [Bu Allâh'a hiç de güç gelmez.²⁷⁷]

Pes bu sûrette onlara Tarîkat-ı Nakşibendiyye-i Ahmediyye'yi telkîn için icâzet verildi ki sâlikâna talîm-i ezkâr ve murâkabât ve kalblerine ilkâ-i sekîne ve füyûzât eyleyeler bi-inâyetillâhi Teâlâ. Ve meşâyih-i Kâdiriyye ve Çiştîyye ervâhı tayyiblerine dahi Fâtiha okunup ol ekâbir-i izâm ile tevessülleri hâsıl olsun için ol ekâbirin füyûzları onların bâtınlarına ifâza olundu. Tâ her kim bu iki tarîkat-ı aliyyeyi onlardan tevessül eder ondan bey'at olsunlar. Ve bu hazerât-ı aliyyenin şecerâtını ona inâyet buyursunlar. Ve Tarîkat-ı Nakşibendiyye-i Ahmediyye üzere telkîn ve tertîb buyursunlar. اللهم اجعله للمتقين اماما [Allâh'ım sen onu muttakilere imâm kıl.²⁷⁸] Temme kelâmehu'ş-şerîf

Ve sülûk tamâm olduktan sonra bu icâzetnâmeye başka ibârât dahi ziyâde eylediler. İnşâallâhü Teâlâ [54] bu risâleden bir mahalde ol icâzetnâme dahi teberrük cihetiyle îrâd olunur ve beyân kılınır.

Kemâlât-ı Selâse

Fasl-ı kemâlât-ı selâse ki kemâlât-ı nübüvvet ve kemâlât-ı risâlet ve kemâlât-ı ülü'l-azmdır onları beyân eder. Çünkü kaç mâhdan sonra Rampur'dan mürâcaat edip Hazret-i Pîr-i destgîrin şeref-i pâ-yı bûsiyle²⁷⁹ müşerref olduğumda Hazret-i Pîr-i destgîr sene-i mestûrenin mâh-ı Zilkade'sinde kendi gulâmlarının unsur-ı türâbına teveccüh buyurdular. Ve kemâlât-ı nübüvvetin feyzi ki tecellî-i Zâtî-i dâimiyyeden

²⁷⁷ İbrahim, 20.

²⁷⁸ Furkan, 25/74.

²⁷⁹ AE: Bûsiyle

ibârettir, bu latîfeye vürûd eyledi. Bu makâmın maârifî cemî'-i maârifin fikdânı olup nekâret-ı hâlât-ı bâtînî ve renksizlik ve keyfiyetsizlik nakd-ı vakt olur²⁸⁰. Ve îmâniyât ve akâyid-i Hak'a kuvvet ve istidlâl bedîhi olur. Ve bu makâmın maârif-i şerâyi'-i enbiyâ aleyhimüsselâmdır. Bu makâmda vüs'at-ı bâtın ol kadar olur ki cemî'-i velâyâtın vüs'atları gerek velâyet-i suğra ve gerek velâyet-i kübrâ ve gerek velâyet-i ulyâ nisbetin yanında lâ şey'-i mahz ve dıyk-ı sırfdır. Ve velâyette elbette her birinin âhara nisbeti bulunur. Gerek münâsebet-i sûriyye olsun ve gerek münâsebet-i ma'neviyye olsun bu makâmda ol münâsebet dahi yoktur. Ve fikdân ve nekârât-ı hâlât-ı bâtın ve ye's ve rü'yet kusûr olup [55] kendüyü kâfir-i firenkten alçak görmesiyle bile hakikat, vasl-ı uryân bu makâmda hâsıldır. Ve bundan evvel olan visâller bütün dâire-i vehm-i hayâlde dâhil olup su sûretinde serâb gibi teşne-i âb-ı visâl onu mâ-ı zülâl hayâl edip ol makâmda hasret ve nedâmetten gayrı elde bir nesne yok idi. Çünkü Hazret-i Pîr-i destgîrin teveccühâtından bendeye bu makâm mekşûf olduğunda rü'yete şebîh bir muâmele müyesser oldu. Her ne kadar rü'yet âhirette mev'ûd olup ve ona îmânımız olsa da lâkin bu makâmda bir muâmele müyesser olur ki velâyette olan müşâhedâta nisbet ile rü'yet gibidir. Nitekim rü'yet-i âhiret âlem-i halka mahsûs olduğu gibi bu makâmın muâmelesi dahi âlem-i halkın nasîbidir. Bu makâmda âlem-i emr letâif-i lâ şey'-i mahz olur. Ve kezâlik latîfe-i nefis ve anâsır-ı selâse bu yerde nâçiz olur. Ancak bu muâmele unsur-ı türâba mahsûs olmakla her ne kadar sâir anâsır için bu devletten bir nasîb olsa da bu unsur-ı latîfe tab'ıyyet ile olur. Ahkâm-ı şerâyi' ve ahbâr-ı ani'l-gayb ki Hak'ın vücûdu ve sıfâtın vücûdu ve muâmele-i kabr ve huşûr ve mâfihimâ ve cennet ve cehennem ve Muhbir-i sâdik sallallâhu aleyhi vesellem haber verdi ki sâir nesneler cümlesi bu makâmda bedîhi ve ayne'l-yakîn olur. Mesalâ bir kimse [56] Hazret-i Hak mevcûddur dese onda hiçbir rayb bulmaz ve hiçbir delîle muhtâç olmaz; mer'î olan nesne gibi olur. Ve eğer bir kimse Zeyd mevcûddur dese Zeyd'in mevcûdiyetinden nazar ve fikre muhtâç olur. Bu makâmda vücûd-ı Hak mir'ât gibi olup vücûd-ı eşyâ olmaz. Onda mer'î olan suver gibi olur ki bu suverin vücûdları vehmî ve hayâlî ve mir'âtta vücûdu vâkıdır. Lâkin mir'ât-ı suveriyyede olan suver-i mahsûsa olup ondan sonra mir'ât meşhûd olur. Ammâ bu makâmda onun hilâfinadır ki ibtidâ-ı nazarda vücûd mir'ât-ı

²⁸⁰ AE: Olur

mer'î ve ba'de dikkati'n-nazar vücûd eşyâ-ı mer'î olur. Onun için vücûd-ı Hak bedîhî ve vücûd-ı mümkünât nazarî olur.

Ve dahi ziyâde acîb bir muâmele mesmû' ola ki bu makâmda ulüvv ve besâtet ve renksizlikler olmakla bile onda inkişâf-ı tâm hâsıl olduğu vakitte ma'lûm olur ki mukâbil nazar bu makâm imiş. Ve hayret ziyâde olur ki bu makâmın mücâzâtı maksûdun akrebiyyeti ile niçin bu müddette maksûd nazara gelmez. Ve niçün dâdelerimizi bend edip âlem-i emr letâifini zükâklarında maksûdu talep eyledik. Ve bundan dahi a'ceb oldur ki bu makâmın husûlü için inde's-sûfiyye ma'lûm olan ezkârın hiç fâidesi yoktur. Ammâ tertîl üzere [57] Kur'ân okumak ve âdâb ile namaz kılmak ve hadîs-i şerîfte sâbit olan ezkâr ile meşgûl olmak bu makâm için terakkîdir. İlm-i hadîse iştigâl ve sünen-i nebeviyyeye ittibâ' dahi bu makâmı takviye ve tenvîr eyler. Ve hakikat-ı sır قَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ [İki yay kadar veya daha yakın oldu.²⁸¹] bu dâire münkeşîf olur. Her ne kadar makâm-ı sâbıkada bu marifetin tevehhümü nâşî olsa da lâkin ol makâmda muâmele zılâle yâhud sıfâta taalluk eder idi. Ammâ bu makâmda muâmele Hazret-i Zât ile dir. Bu muâmelenin tafsîlinde bu nâ-fehmin fehm-i kâsırîne lâyh olan nesne tahrîr olunur. Gûş-i hûş ile istimâ' buyuralar. Çünkü sâlik için sıfât-ı vâcibe ile kemâ yenbeğî fenâ ve bekâ müyesser olup ve sıfâtın dahi Zât-ı Hak'a bir kurbiyyeti vardır ki ondan لا هو ولا غيره [O değildir, O'nun gayrı da değildir.] ile tâbîr eylemişlerdir.

Pes sâlik mertebe-i sıfâtta fenâ hâsıl kılması cihetiyle ol kurbdan nasîb bulup kurb-ı kâbe kavseyn ile kâil olur. Ve mertebe-i Hazret-i Zât'ta fenâ olup ol mertebede bekâ bulsa lâ cerem kurbu ol ednâ ile tekellüm eyler bu muâmelenin hakîkati keşfe mevkûf olmakla tahrîr ve takrîre gelmez. Ve eğer bu muâmeleden bir nesne söyleyem Hudâ bilir ki bir kimesne ne fehm eyleye. Ve bu makâmda mekşûf olan sır فَتَدْنَىٰ [58] [Sonra yaklaştı, (yere doğru) sarktı.²⁸²] ondan dahi eltafdır. Onun için inân-ı kalem meydân-ı beyândan çekildi. Zîrâ fehm-i avâm belki fehm-i havâs dahi ol esrârdan kâsırdır.

Ma'lûm ola ki tecellî-i Zâtî-i dâimîde üç mertebe isbât eylediler. Mertebe-i ulâya kemâlât-ı nübüvvet karâr verdiler. Nitekim beyân oldu. Bu makâmda kemâlât-ı

²⁸¹ Necm, 9.

²⁸² Necm, 8.

nübüvvete menşe' olan zâta murâkabe olunur. Mertebe-i sâniyye kemâlât-ı risâlettir. Bu makâmda kemâlât-ı risâlete menşe' olan zâta murâkabe olunur. Bu makâmın feyzi sâlikin hey'et-i vahdâniyyesine gelir. Hey'et-i vahdâniye âlem-i emr ile âlem-i halkın mecmûundan ibârettir ki onların her birerleri tasfiye ve tezkiye bulduktan sonra onlar için hey'et-i uhrâ peydâ olur.

Meselâ bir şahıs muhtelifü't-te'sîr olan edviyeden bir ma'cûn yapmak murâd etse evvelâ ol edviyenin her birini başka başka sahk edip birbirinden ayrı kor. Ba'dehû ol edviyeyi kand yahut asel kıvamında cem' edip edviyye-i mezkûreye başka bir hey'et ve hâsiyyet peydâ olmakla ona ma'cûn tesmiyye eder. Kezâlik letâif-i aşeresi dahi ba'de't-tezhîb bir hey'et peydâ edip bu makâmda ve makâmât-ı fevkâniyede urûcât-ı kesîre hâsıl eyler. Âm-ı mezkûrun mâh-ı Zilhicce'sinde Hazret-i Pîr-i destgîr kendi gulâmlarının hey'et-i vahdâniyyesine [59] teveccüh buyurdular. Nitekim makâmât-ı Müceddidiyye'nin âhirine dek her makâm-ı fevkânîde birer mâh teveccüh buyurdular. Ve kemâlât-ı risâletten feyz vürûd eyleyip makâm-ı sâbıktan artık bu makâmda kesret-i envâr ve vüs'at ve bî-renklik meşhûd oldu. Bu makâmın makâm-ı sâbıka nisbeti lübbün kışra nisbeti gibidir. Bundan sonra kemâlât-ı ulü'l-azmdan ibâret olan mertebe-i sâlise teveccüh buyurdular. Bu makâmın feyzi kemâl-i ulüvv ve kesret-i envâr ile hey'et-i vahdâniyeye vârid oldu. Bu makâmda menşe-i kemâlât-ı ulü'l-azm olan zâta murâkabe ederler. Bu makâmâtta mukattaât-ı Kur'âniyye ve müteşâbihât-ı furkâniyye esrârı münkeşif olur. Ve ba'zı ekâbir-i muhib ve mahbûb mâ-beyninde cereyân eyleyen esrâra mahrem kılarlar. Ve Habîb-i Hudâ sallallâhü aleyhi ve selleme ittibâi vâsıtasıyla ol Cenâbın üleş-i hâsından nasîb atâ buyururlar. Bir vakit ki bu makâmda Hazret-i Destgîr teveccüh-i hâsları ile bu gulâmların serfirâz eylediler, ol eyyâmda bu bednâma hurûf-ı mukattaâtta galibâ harf-i sâd ola yâhud gayrısı ola, tahrîr vaktinde bendenin yâdında değil idi. Ol harfîn esrârı münkeşif oldu idi ki beyânı havsala-i beşere sığmak mümkün değildir. Eğer ondan bir şeyi dinlenecek olsa mütekellimde tâb ve tâkat kalmayıp müstemi' dahi hûşdan gider. Ve eğer teslîm-i takdîr ile bir nesne beyân olacak olsa ol esrârı beyân eder. [60] İbâre ne yerden peydâ oluna ki onu takrîr ve beyân eyleye. Eğer ol esrâr mümkünetü'l-izhâr oldu elbette İmâmu't-tarîkat Hazret-i Müceddid-i elfi sâni radiyallâhu anh ondan bir nesne irşad buyururlar idi. Bu miskîn dervîşe ne erişir ki

bu nesneleri lisânına ala. Lâkin Hazret-i Hak'ın şükrünü izhâr ve Hazret-i Pîr-i destgîrin ihsânlarını aşikâr kılmak için bu gûnâ güft ü gû tahrîre gelmiştir.

Ma'lûm ola ki muâmele-i bâtın hey'et-i vahdâniyyeye düşdüğünde ya'ni kemâlât-ı risâletten berü terakkî-i bâtın-ı mahz tefaddul ile olur ki hiç amelin onda medhali kalmaz. Her ne kadar cemî'-i makâmâtta fazl-ı ilâhî olmaksızın hiçbir amel ile terakkî mümkün değil ise de lâkin a'mâl esbâb gibidir, bu makâmâtta ol esbâbın dahli dahi olmaz. Her ne kadar küdürât-ı beşeriyyeyi izâlede zikrin eser-i tâmmı olsa da lâkin bu makâmda terakkî-i bâtın için netîce vermez. Meselâ her ne vakit zikr-i ism-i Zât ve nefy ü isbât yâhud tehlîl-i lisân ile iştiğâl olursa görülür ki ol zikri bu makâmâta erişmeyip yolda kalır.

Meğer ol vakit ki “Muhammedün Rasûlullâh” yâhud Salavât-ı Şerîfe tehlîl-i lisâniyye zamm olunarak okunsa elbette makâmât-ı fevkâniyyede kuvvet elverir. Belki “Muhammedün Rasûlullâh” lafzında vüs'at-i tehlîlden ziyâde mefhûm olur. Bu makâmâtın terakkiyatı Kur'ân-ı Mecîd [61] vâsıtasıyla olur. Ve ne mertebeye vuslat olsa kelâm-ı Mecîd vâsıtasıyla olur.

Ma'lûm ola ki kemâlât-ı ulü'l-azmdan sonra sülûk iki cânibe vâkı olur. Bu emr mürşidin ihtiyârında olup her ne tarafı irâde ederse tâlibi o tarafa teslîk buyurur. Bir râh²⁸³ hakâyık-ı ilâhiyye tarafına gider ki ol hakikat-ı Ka'be hakikat-ı Kur'ân ve hakikat-ı salâttan ibârettir. Ve bu râh dahi hakâik-ı enbiyâ tarafına gider; ol hakikat-ı İbrâhimiyye ve hakikat-ı Müseviyye ve hakikat-ı Muhammediyye ve hakikat-ı Ahmediyye'den ibârettir. Alâ ashâbihi's-salavât ve't-tahiyyât ve'l-berekât ve İbtidâ-ı Hazret-i Pîr-i destgîrin bendelerine teveccüh buyurdıkları hakâyık-ı İlâhiyyedir. Onun için hakâyık-ı İlâhiyyeyi hakâyık-ı enbiyâ üzerine takdîm ve onun zikrin tanzîm eyledim.

Fasl-ı hakâyık-ı İlâhiyye ki onlar hakikat-ı Ka'be ve hakikat-ı Kur'ân ve hakikat-ı salâttan ibârettir onları beyân eder.

İttifâkât-ı zamânedden bin iki yüz yirmi altıncı senesinde Muharremü'l-harâmın âhirinde râkıma kemâlât-ı ulü'l-azma kadar teveccüh olunduğunda

²⁸³ DB: Râh

Râmpûr'a azîmet ihtiyâr eyleyip sene-i mestûrenin Cemâziye's-sâniye'sinde²⁸⁴ yine huzûr-ı pür-nûra hâzır oldum. Ve mâh-ı Receb'in ibtidâsında hakikat-ı Ka'be'den teveccüh buyurdular. Bu makâmda Hazret-i Hak'ın azîmeti ve kibriyâsı meşhûd [62] oldu. Bâtınım üzere bir heybet istîlâ buldu.

Bu makâmda mescûd-ı mümkünât olan zâta murâkabe ederler. Ve kaç günden sonra bu mertebe-i mukaddesede fenâ bekâ hâsıl olup kendimi ol şân ile muttasıf buldum. Ve mümkünâtın teveccühünü kendi cânibime bildim. Her ne kadar kemâlât mertebesinde renksizlikleri çok hâsıl olup bu makâmâtta ol miktâr değil ise de lâkin nisbet-i bâtında ulüvv vüs'at-i ziyâdeden ziyâdedir. Ve hakâyık-ı enbiyâda bu ulüvv ve vüs'at olsada renksizlikleri dahi hakâyık-ı ilâhiyyeden ezraktır. Onun sırrı bendenin hâtır-ı fâtırına gelen oldur ki çün sâlik Zât-ı baht mertebesinde fenâ ve bekâ ile mütehakkık ve ol mertebe-i mukaddesenin ahlâkı ile mütehallik olmakla lâ cerem sâlikin kuvve-i müdrikesinde dahi bir kuvvet erişir ki onunla nisbet-i fevkâniyyeyi idrâk eyler. Bu sebepten ol makâmâtın²⁸⁵ bîrenkliğın bulmaz.

Mısra

که رستم کشد هم رخس رستم

Tercüme

Rüstemi hem rahş-ı Rüstem'dir çeken

Zîrâ niseb-i kemâlât niseb-i fevkâniyye cins-i vâhid ma'lûm olmakla beynlerinde münâsebet vardır. Velez münâsebet sûriyye [63] olsun ve niseb-i kemâlâtta bîrenklik bulunmaklığın²⁸⁶ menşei oldur ki velâyette olan fenâ ve bekâ sıfât ve şuûnât mertebesinde olmakla sâlikin kuvve-i müdrikesinde dahi ol miktâr kuvvet hâsıl olmuş idi. Onun için Hazret-i Zât mertebesin derk sâlike hayli güçrek idi. Zîrâ kemâlât-ı velâyet âhar mertebeden hâsıl ve kemâlât-ı nübüvvet başka bâbdan vasıldır ki ehadühümânın âhara hiç münâsebeti yoktur velev münâsebeti sûriyye olsun.

²⁸⁴ DB: Cemâziye's-sâniye

²⁸⁵ DB: Makâmâtın

²⁸⁶ DB: Bulunmaklığın

Ve ba'zı ekâbir ki mertebe-i velâyeti mertebe-i nübüvvetin zıllıdır buyurmuşlardır; fakîrin yanında bu kelâm sâbit değildir. Benim bulduğum nesne oldur ki bunların mâbeyinlerinde hiçbir murâda nisbet yoktur. Ammâ kemâlât mertebesinin hakâyık nisbeti sâbittir. Belki muhakkıklar buyurmuşlardır ki hakâyıkın kemâlâta nisbeti emvâc gibidir. Bu kelâmın ma'nâsı oldur ki çünkü kemâlâtta zuhûr tecellî-i Zâtî-i dâimî olmakla lâ cerem her nisbet ki fevkânî ola mertebe-i Zât'tan hâriç değildir. Pes lafz-ı emvâc dürüst gelir ve bu nâkısü'l-aklın idrâkına gelen oldur ki nisbet-i hakâyıkta bir nesneler zuhûr eder ki nisbet-i kemâlâtta ol zuhûr yoktur. Meselâ hakikat-ı Ka'be-i Muazzama'da bir tavr-ı azamet ve kibriyâ ve onun mümkünâta mescûdiyyeti bir gûna zuhûr eder ki onun idrâkinde akıl lenk ve âciz kalır. Ve böyle bulurum ki ol makâmât-ı âliyâtta mürşidin [64] teveccühü olmaksızın bu merâtib-i müteâliyenin husûlü müteazzirdir; mekr-i irâde-i aliyye-i İlâhiyye ola. Hazret-i Pîr-i destgîr hakikat-ı Kur'ân-ı Mecîd'den teveccüh buyurdıklarında muâmelede gördüm ki ol sürâdikât-ı azamet ve kibriyâ derûnunda bir yeri buldum. Ve âlem-i misâlde gördüm ki gûyâ kendim Ka'be'nin sathı üzerine çıkıp ol yere zîne koydular ki ol zînenen urûc eyleyip hakikat-ı Kur'ân'a dâhil oldum.

Hakikat-ı Kur'ân

Hazret-i Zât'ın mebd-i vüs'ati biçûnluğundan ibârettir. Vüs'at-i Zâtîyye'nin şurûu bu makâmda olup vüs'ate şebîh ahvâl zâhir olur. Bu makâmâtta vüs'at lafzını ıtlâk meydân-ı ibâre dıyk olduğundan bu makâmda mahbûb-ı hakîkînin gonca dehânın açılma sırrı derk olunur, iyice anla! Kâsırûndan olma! Bu makâmda bevâtın-ı kelâmulâh zâhir olmakla hurûf-ı Kur'âniyeden her harfi deryâ-yı bî-nihâye buldum ki Ka'be-i maksûda mûsıldır.

Bir acîb nokta mesmû' ola ki bu kısas-ı muhtelif ve o emr-i mütegâyire ve nevâhî-yi mütebâyine ile vakt-i kırâatta bir nesneler zuhûr ve mâbeyinde bir gûna esrâr mürûr eyler. Ve Hak Teâlâ'nın kudret-i kâmile ve hikmet-i bâliğası zâhir olur ki nush-ı enâm ve tefhîm-i avâm için Enbiyâ aleyhimüsselâmın kısası ve hikâyetlerin zikir ve yâd ve benî [65] âdemi hidâyet için ahkâm-ı şer'îye delâlet ve irşad eylemişlerdir. Ve bu hurûfun butûnunda ne keyfiyyât ve ne muâmelât vardır ki hayret üzere hayret

ziyâde eyler ve her bir harfde bir şân-ı hâs ile zuhûr buyurur ki canbâzların gönüllerini sayde götürür, hoş demiştir:

نه حسنش غایتی دارد نه سعدی را سخن پایان

بمیرد تشنه مستسقی و دریا همچنان باقی

Ne hüsnüne olur gâyet ne sa'dîye sahn-ı pâyân

Susuzluktan ölür müsteskî kalır deryâ kemâ kad kâne

Ve Kur'ân-ı Mecîd'i kırâat vaktinde lisân-ı kârîyi şecere-i Mûseviyye hükmün peydâ kılıp kırâat-ı Kur'ân için bütün kalp lisân olur. Ve ulüvv-i nisbet bu makâmda bir mesâbededir ki nisbet-i kemâlât bu ulüvv ü vüs'at belki hakikat-ı Ka'be-i Muazzama bu kibriyâ vü azamet ile aşağıda meşhûd olur. Bu makâmda vüs'at-i bîçûnun mebde-i olan Hazret-i Zât'a murâkabe ederler. Bu makâmâtın mevrîd-i feyizleri sâlikin hey'et-i vicdâniyyesidir. Bundan sonra Hazret-i Pîr-i destgîr hakikat-ı salât dâiresinden teveccüh buyurup bu dâirede Hazret-i Zât'ın kemâl-i vüs'at-i bîçûnu meşhûd oldu. [66] Bu makâmın vüs'ati ve ulüvvünden ne beyân oluna ki onun bir cüzü hakikat-ı Kur'ân ve cüz-i âhiri hakikat-ı Ka'be'dir. Bu makâmın keyfiyyâtı ve varidâtından ne söylenir ve eğer söylene kim fehmedebilir.

بطراز دامن ناز او چه ز خاکساری ما رسد

نزد آن مژده به بلندی که ذکر د سر مه دعا رسد

Nigeh-i hâksârılığımızdan ere tırâz-ı dâmen-i dilbere

Müjesi eyüceye urundu ki gubâr-ı kühl-i duâvâre

Bu makâmda Hazret-i Zât'ın kemâl-i vüs'at-i bîçûnunu murâkabe ederler. Sâlik bu hakikati mukadesseden haz ve nasîb buldukta namazı edâ eylediği vakit gûyâ bu neşet-i dünyeviyyeden hurûc edip neşet-i uhreviyyeye dâhil ve rü'yeti uhreviyye

mânend ona bir hâlet hâsıl olur. Tahrîme vaktinde ellerin dü-cihândan gasl ve pâk edip iki cihânı verâ-ı zahîrine bend-i fitrâk edip “Allâhü Ekber” diyerek Sultân-ı Zî-şân’ın huzûruna hâzır olur. Ve ol Hazret-i Celle Celâluhû’nun heybeti ve azametinin yanında mütebezzil ve lâ-şey’-i mahz ekal olup kendini mahbûb-ı hakîkîye kurbân eder. Ve kırâat vaktinde ol mertebeye lâıyk vücûd-ı mevhûb ile [67] mevcûd ve Hazret-i Hak Sübhânehû ve Teâlâ ile mütekellim ve ol Cenâb-ı Akdes’ten muhâtab olup gûyâ lisânı şecereye hükmün peydâ eyler. Nitekim ânifen hakîkat-ı Kur’âniyye’de geçti. Vaktâ ki rûkû’ edip gâyet huşû’ kıldığında mezîd-i kurb ile mümtâz olur. Ve tesbîhi kırâatında bir keyfiyyet-i uhrâ ile müşerref olmakla lâ cerem ni’met için tahmîd ederek kavme gösterip yine Hak Teâlâ’nın huzûrunda doğru durur. Ve kavmeyi edânın sırrı bendenin fehmi-kâsırına lâıyh olan oldur ki musallî edâ-ı sücûd kast eylediğinde kıyâmdan sücûda gitmek ziyâde tezellül ve inkisârı mûcibdir. Ol nesneden ki rûkû’dan sücûda gide. Ve bir kurb ki edâ-ı sücûd vaktinde hâsıldır, ondan ne beyâna gele ki akıl onun idrâkinden âciz ve kâsırdır. Ancılayın kurbda mefhûm olur ki namâzın hülâsası sücûd imiş. Nitekim hadîs-i şerifte الساجد والاسجد [Secde eden Allâh’ın ayağına secde eder.²⁸⁷] ve âyet-i kerimede واسجد واقترب [Rabbine secde et, O’na yaklaş!²⁸⁸] vescüd vakterib gelmiştir ki bu ma’nâya işâret buyururlar.

سر در قدمش بردن هر بار چه خوش باشد

زار دل خود گفتن با یار چه خوش باشد

Baş komak pâyine her bâr ne hoş

[68] Söylemek râz-ı dili yâre ne hoş

Ve çünkü bu kurbda ankânın dama düşmek tevehhümü olmakla yine tekrâr ederek celseye varır. Tekbîrin ma’nâsı demek olur ki Hak Teâlâ büyüktür ondan ki kendüye Hak-ı ibâdet eyleyem ve Hak-ı kurb ile ona karîb olam ve celsede bu mütevehhem

²⁸⁷ Kenzû’l-ummâl, c. 7, s. 289, 18924.

²⁸⁸ Alak, 19.

olan cerîmeden nâşî mağfiret taleb eyleyip yine mezîd-i kurb taleb ederek secdeye gider. Ve teşehhüdde oturup Cenâb-ı Bârî'ye tahiyyât eyler. Böyle bir kurb ihsân buyurduğuna şükür kılar. Kelimeteyn-i şehâdeteyn ol cihettendir ki bu devlet kurb-ı tevhîd ve risâlete tasdik ve ikrâr olmaksızın muhâldir. Ve yine dürûd okur ol cihetten ki bu ni'met ol Hazret-i sallallâhü aleyhi ve sellem tıflı berekâtıyla hâsıl olmuştur. Ve salavât-ı İbrâhîmiyye'yi ihtiyâr onun içindir ki namâzı edâ vaktinde mahbûb-ı hakîkî ile halvet el vermekle mansıb-ı hulletten ibâret olan münâdemet-i hâs ve musâhabet-i bâ-ihtisâs Hazret-i Halîl'in nasibidir, alâ nebiyyinâ ve aleyhi's-salâtü ve's-selâm, fefhem. Ma'lûm ola ki namâzı edâda sünen ve âdâb kemâ yenbeğî riâyet olursa meselâ namâzın âdâbındandır ki kıyam vaktinde secde mevziine ve rükû'da iki ayakları üzerine ve secdede burnun iki cânibine ve kuûdda iki [69] dizlerine nazar eylemek ve bunun gibi sâir âdâba ihtimâm ve dikkat olursa elbette hakikat-ı salât zuhûr eyler. Ve ol nesne ki huzûr ve cem'îyyet için kıyâmda göz bağlayıp müteveccih olur. Elbette bunun gibi nesnelerden letâifte her ne kadar huzûr peydâ olsa da lâkin niseb-i fevkâniyye zuhûru için göz bağlamaya hâcet yoktur. Belki ol yerde bütün huzûr-ı kalb içindir. Ve kalbin huzûru sünnete muvâfık olan âdâba riâyettedir. Ve namâzda göz yummak her ne kadar huzûr için câiz ise de bid'at-i mekrûhadan addolunmuştur.

Ve kezâlik Kur'ân-ı Mecîd dahi eğer güzel âvazlı kârîden istimâ' olunursa nisbet-i velâyet zuhûr eyler. Ve eğer dürüst okuyandan istimâ' olunursa hakâyık-ı fevkâniyye zuhûr eyler. Zîrâ hoş âvâzın kalbe münâsebeti olmakla lâ cerem hoş âvâz ile olan tilâvette nisbet-i kalbiyye zuhûr eyler ve sıhhat-i elfâz ve edâ-i hurûf ve tertîl ile tilâvet olunup eğer kârî hoş âvâz olmaz ise elbette hakâyık-ı fevkâniyye zuhûr eyler.

Bundan sonra Hazret-i Pîr-i destgîr mertebe-i mukaddese-i ma'bûdiyyet-i sırfından teveccüh buyurdular. Bu makâmda kıdeme mecâl olmayıp makâmât-ı âbidinde olan seyr-i kıdemi tamâm olmuştur. Lâkin inâyet-i ilâhiyye ile nazarı mevkûf kılmadılar ve elbette bu makâmda seyr nazârî olur.

[70] بلا بودی اگر این هم نبودی

Belâ idi bu dahi olmayaydı

Çün bendeye bu makām-ı âliden teveccüh buyurduklarında muâmelede gördüm ki kendim bir makāmda olup onun fevkinde ziyâde âlî ve renksiz bir makām zuhûr eyledi. Ve her ne kadar ol makāma gitmeyi istedim ise de müyesser olmayıp ol makāmın mabûdiyyet-i sırf olduğu ma'lûm oldu ki ol yerde kıdeme mecâl yoktur. Belki nazarın mecâli olup her yere temâşâ eyler; hoş demiştir:

ما تماشاکنان کوته دست

تو درخت بلند بالایی

Biz temâşâ ederiz kûteh-yed

Sen ki oldun şecer-i bâlâ kad

Ve kelime-i tayyibenin “Lâ ma'bûde illallâh” ma'nâsının sırrı bu makāmda zâhir olup ma'lûm oldur ki fi'l-hakîka beher nev'-i ibâdete müstahak Hazret-i Ahâdiyyet-i Mücerrede'den gayrı bir kimse yoktur. [71] Eğer esmâ ve sıfât dahi olsa mümkünât ne yerde kaldı ki bu emre liyâkatı ola kâinen men kân. Ve hakikat-ı şirk bu makāmda kalmayıp kökünden kal' olur. Ma'lûm ola ki hakâyık-ı ilâhiyyenin seyri burada müntehî olup şimdi hakâyık-ı enbiyâ beyân olunacaktır.

Gûş-i hoş istimâ' buyurular.

Hakâyık-ı Enbiyâ²⁸⁹

Hakâyık-ı enbiyâ ki hakikat-ı İbrâhimiyye ve hakikat-ı Mûseviyye ve hakikat-ı Muhammediyye ve hakikat-ı Ahmediyye'dir. Alâ hâtemihim evlâ ve alâ cem'ihim sâniyen ve's-sâlatü ve's-selâm onları beyân eder.

Ma'lûm ola ki hakâyık-ı İlâhiyyede terakkî tefaddule mevkûf olduğu gibi hakâyık-ı enbiyâda dahi terakkî muhabbete mevkûftur. Çünkü Hazret-i Pîr-i destgîr kendi gulâmlarına hakikat-ı İbrâhimiyye'den teveccüh buyurup hakikat-ı İbrâhimiyye'ye

²⁸⁹ Bu başlık matbûda “Fasıl” şeklinde yazılmıştır. Aşağıdaki fasıl başlığı ile karışmaması “Hakâyık-ı Enbiyâ” şeklinde yazıldı.

menşe' olan Zât'a murâkabe ile irşad eylediklerinde hemân ol teveccühde hazretin inâyetinden ol makâmın feyzi fâiz oldu. Ve çend teveccühde Hak'ın hulletinden ibâret olan ol makâm-ı âlînin envâr ve esrârı vürûd eyleyip Hazret-i Zât ile üns-i hâs ve halvet bâ ihtisâs peydâ olup ve bu muâmele ol hazret-i cellât-ı azîmeden bu kimsenin fehmine hüveydâ oldu. Ve bir keyfiyyet [72] ki bu makâm-ı âliyyede husûle gelmiştir. Sâir makâmat-ı âliyyede bu husûsiyyet ile zuhûr etmiştir velev fazl-ı cüz'î kısmından olsun. Zîrâ bu makâmda mahbûbiyyet-i sıfâtiyye cilveger olur ve hakikat-i Muhammediyye ve Ahmediyye'de mahbûbiyyet-i zâtiyye zuhûra gelir. Bu ibârenin ma'nâsı oldur ki Zât-ı Mûteâliye kendi zâtını dost tuttuğu gibi sıfâtını dahi dost tutar.

Kısm-ı evvel hakikat-i Muhammediyye ve Ahmediyye'dir. Kısm-ı sâni hullet nâmını bulup hakikat-ı İbrâhîmiyye olmuştur. Mahbûbiyyet-i sıfâtiyye hatt u hâl ve kadd ü ârız gibi nesnelerin mahbûbiyyetidir. Onun için bu makâmda bî-renklik yoktur. Ammâ mahbûbiyyet-i zâtiyye onun hilâfinadır. Nitekim yakında gelir inşâallâhü Teâlâ. Bu makâmda Hazret-i Destgîri şân-ı hâss ile buldum ve bu makâm-ı âlîde sâhib-i mansıb olduklarını yakînen bildim. Ve bu ma'nâyı huzûr-ı pür-nûrlarına arz eylediğimde buyurdular ki: "Ben dahi Hazret-i Halîl alâ nebiyyinâ ve aleyhi's-salâtü ve's-selâma kendi husûsiyyetimi bulmuşumdur. Lâkin Habîb-i Hudâ sallallâhü aleyhi ve sellemden gayrı taraf-ı âhara müteveccih olmam." فله دره ما احسن صدره قدس الله سره Bu makâmda sâlik için Hazret-i Zât'a [73] bir gûna üns peydâ olur ki âhar tarafa yüz götürmez. Her ne kadar esmâ ve sıfât dahi olsa ve cânib-i âhara teveccüh eylemez eğer çeh-i mezârât-ı meşâyih dahi olsa. Ve Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın gayrından istimdâd ve istiâne hoş gelmez. Ervâh ve melâike dahi olsa bu makâmda namâzda okunan Salât-ı İbrâhîmiyye'yi tekrâr mümid-i terakkî olur. Bundan sonra Hazret-i Pîr-i destgîr muhibbiyyet-i sırfından teveccüh buyurup hakikat-ı Mûseviyye menşe' ve kendüye muhib olan zâta murâkabe ile irşad eylediklerinde bu makâmın keyfiyyeti kuvvet-i tamâm ile vürûd eyledi. Ve Hak Teâlâ'nın kendi Zât'ına muhabbeti ki hakikat-ı Mûseviyye ondan ibârettir, âşikâr oldu. Ve ol nesne ki ululardan ya'ni Hazret-i Mûsâ aleyhisselâma mahbûbiyyet isbât eylemişlerdir. Eğer murâdları Hazret-i Mûsâ Hak Teâlâ'nın mahbûblarıdır demek olur, teslîm ederiz ki mertebe-i nübüvvet ve risâlet ve azîmet mahbûbiyyet olmaksızın hâsıl olmaz. Zîrâ Enbiyâ-ı

Kirâm aleyhimüsselâm bi ecmailim mahbûbân-ı Hudâ ve merdân-ı Hak Teâlâ olup onların râhları râh-ı ictimâdır. Bu surette bu kelâm bizim matlahımıza münâfi değildir. Ve eğer murâdları Hazret-i Müceddid radiyallâhu anhin hakikat-ı Ahmediyye’de karâr verdikleri tavır üzere hakikat-ı Mûsâ’ya mahbûbiyyet-i zâtıyyeden ibârettir [74] demek olursa pes mahalli teemmül olup bu nâ-fehm nâkısın fehmine gelmez ve sâhibü’t-tarîkat ve etbân mekşûflarına uymaz. Bir gün bu kemterin kendi ashâbından bir şahsa bu makâmdan teveccüh eder idim. Bir keyfiyyet yüz gösterdi ki bî-ihitiyâr lisânımdan رَبِّ ارْنِي أَنْظُرَ إِلَيْكَ [Rabbim! Bana göster de seni göreyim!²⁹⁰] âyet-i kerîmesi geldi. Her ne kadar bu makâmât-ı âliyyede böyle elfâzın zuhûru az olsa da lâkin bu keyfiyyet bu makâmın husûsiyâtındandır. Aceb oldur ki bu makâmda muhibbiyyet-i zâtıyyenin zuhûruyla bile şe’n-i istiğnâ ve bî-niyâzlık âşikâr olur ve bu ictimâ-ı zıddeyn kabîlindendir bu sırdan ma’lûm olur ol nesne ki Hazret-i Kelîm alâ nebiyyinâ ve aleyhi’s-salât ve’t-teslîmden ba’zı mevâzı’da küstâhâne mefhûm olan ba’zı kelimât vâkı olmuştur. والعلم عند الله سبحانه اللهم صل على سيدنا محمد وعلى آله واصحابه [İlim Allâh’ın indindedir.] Bu makâmda dürûd ىلهم صل على سيدنا محمد وعلى آله واصحابه terakkî verir. Bundan sonra Hazret-i Pîr-i destgîr kendi gulâmlarına hakikat-ı Muhammediyye’den ibâret olan hakikatü’l-hakâyıktan teveccüh buyurdular ve kendiye muhîb ve mahbûb ve hakikat-ı Muhammediyye’ye menşe’ olan zâta murâkabe ile irşad eylediler. Bu makâmda Hazret-i Pîr-i destgîrin inâyetinden mahbûbiyyet ile mümteze [75] olan muhibbiyyet zuhûr eyledi. Bu dâirede bu iki neşenin ictimâ bir keyfiyyet tutar, tahrîre gelmez. Bu mertebe-i mukaddesede fenâ ve bekâ el verip ve ol sürûr-ı dîn ve dünyâ ile ittihâd-ı hâs müyesser olup Seyyid-i Âlem sallallâhu aleyhi ve sellem’in tıflından bir mertebeye vâsıl ve mâbeyninde bir gûna esrâra nâil kıldılar ki onları izhâr mûcib-i fitne-i âğyârdır. Ve irtifâ-ı tavassut ki bir evliyâ ona kâillerdir, onun ma’nâsı bu makâmda zâhir olup ol Hazret-i sallallâhu aleyhi ve sellem ile bu şahsa bir muâmele vukû’ buldu. Ki ol Cenâb bir kenârı derâgûş ve berâberce bir yastıkta mahbûbu kocamak meşhûd oldu. Ve bunun mecmûu ile bu makâmda Habîb-i Hudâ sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerine bir muhabbet-i hâssa peydâ olur ki İmâmü’t-tarîkat Hazret-i Müceddid radiyallâhu anhu kelâmın sırrı hüveydâ olur.

²⁹⁰ A'râf, 143.

Buyurmuşlar ki: “Hak Teâlâ’yı onun için severim ki Muhammed’in Rabbi’dir.” Ve bu makâmda Habîb-i Hudâ sallallâhu aleyhi ve sellem ile cemî’-i umûrda cüz’î ve küllî dînî ve dünyevî müşâbehet ve münâsebet hoş gelir. Bu cihettendir ki Hazret-i Pîr-i destgîrimiz radiyallâhu anhu hadîs ile amele râğbet-i küllî eylerler ve bu emre teşvîk ve terğîb kılarlar. Allâhü Teâlâ onlara bu makâmda bir tavr-ı kuvvet ve rûsûh-i kerâmet buyurmuştur. Ki ol Hazret-i sallallâhu aleyhi ve selleme ittibâ vâsıtasıyla meclis-i [76] şerîfleri Peygamber-i Hudâ sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz’in ashâbı mahfiline teşbîh bulup ba’zı Ashâb-ı Kirâm’ın radiyallâhu anhüm mahfil-i mukaddes-i Nebevî’ye hâzır olduğumuz gûnâ ree’l-ayn muâmelesi geçer. Buyurdıkları ol makam-ı âlînin vasf-ı hâlidir. Râkım ufîye anhu der ki; bu bendeye bu muâmele Hazret-i Pîr-i destgîrin huzûr-ı pür-nûrunda kerrât ile geçmiştir, anlayan anlar. Bundan sonra Hazret-i Pîr-i destgîr bendeye hakikat-i Ahmediyye’den teveccüh eylediler. Ve kendüye mahbûb ve hakikat-ı Ahmediyye’ye menşe’ olan zâta murâkabe irşad buyurdular. Bu makâmda nisbet-i envârın şa’şaânı ile zuhûr ve mâbeyninde esrâr mürûr eyledi. Bu kevn Hazret-i Pîr-i destgîrin halkasında hâzır olup bu makâm-ı âlîye müteveccih olduğumda bir muâmele geçti ki, kendimi üryân-ı mahz olarak beyne yedeyi’r-Rahman mulkî buldum. Bundan ziyâde ne izhâr eyleyeyim. Nice müddetten beri bu miskînin hâtır-ı kâsırına gelir idi ki Hazret-i Müceddid radiyallâhu anhu bir mahalde tahkîk buyurmuşlar ki: “Hakikat-i Ka’be-i Muazzama bi aynihâ hakikat-i Ahmediyye’dir.” Bu kelâmın ma’nâsı ne gûna ola deyü fehm-i kâsırına lâyih olmazdı. Zîrâ hakikat-ı Ka’be hakâyık-ı ilâhiyyedendir. Ve hakikat-ı Ahmediyye hakâyık-ı enbiyâdandır; pes ne tavr ile bir hakikat olalar. Bir gün hakikat-ı Ahmediyye’de müteveccih [77] olur idim. Nâ-gâh hakikat-ı Ka’be-i Muazzama’nın zuhûru vâkı olup nidâ eylediler ki; azamet ve kibriyâ dahi hâssa-ı mahbûb olmakla mahbûbiyyet ve mescûdiyyetin her ikisi ol hazretin şuûnâtındandır.

Pes sâhibi’t-tarîkatın beyânı mahall-i rayb ve tereddüd değildir. Bu makâm-ı âliyyede Hazret-i Pîr-i destgîrimi şân-ı hâs ile buldum. Bu makâmda mahbûbiyyet-i zâtiyye münkeşif olur. Nitekim hullette mahbûbiyyet-i sıfâtiyye zâhir olduğu gibi mahbûbiyyet-i zâtiyyenin ma’nâsı oldur ki mahbûbun hatt u hayâlî gibi nesneleri ki

muhabbete bâis olan sıfât-ı cemîlesidir, onlardan kat’-ı nazar ile ancak mahbûbun kendüde bir nesne bulunur ki mûcib-i taaşşuk olur. Nitekim şâir demiştir:

شاهد آن نیست که مویی و میانی دارد

بنده طلعت آن باش که آنی دارد

Şâhid ancak o değildir ki tuta mûy u miyân

Tal’atine ola gör bende ki var anda ân

Bu makâmda dürûd اللهم صل على سيدنا محمد و على اله و اصحابه افضل صلواتك و عدد معلوماتك kezâlik terakkî verir. Bundan sonra Hazret-i Pîr-i destgîr bendeye hubb-ı sırf-ı zâtiyyeden teveccüh buyurdular. Ve hubb-ı sırf-ı [78] zâtiyye murâkabe ile irşad eylediler. Bu makâmda nisbet-i bâtında kemâl-i ulüvv ve renksizlik zâhir olur. Zîrâ bu mertebe hazret-i ıtlâk ve lâ-taayyüne akreb olup Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve selleme hâs olan makâmâtıdır. Fakîrin yanında sâir enbiyânın hakâyıkı bu makâmda sâbit olmaz, zîrâ sâhibü’t-tarîkat Hazret-i İmâm-ı Rabbânî yanında hazret-i lâ-taayyüne lâhık olan ol taayyün taayyün-i hubbîdir. Hemen ol taayyün ola hakikat-i Muhammediyye’yi karâr vermişlerdir. Bundan sonra mertebe-i lâ-taayyün ve hazret-i ıtlâkdır ki Hazret-i Pîr-i destgîr ol makâmdan dahi ifâzaya âğâz u hâs teveccühleriyle kendi gulâmların serfirâz eyledi. Bu makâm dahi Hazret-i Risâlet Penâhî sallallâhu aleyhi ve selleme hâs olan makâmâtıdır. Bu yerde dahi her ne kadar seyir kıdemî olmasa da elbette seyr nazarî olur. Ve lâkin nazar ne yere kadar kâr edebilir? Hoş demiştir:

دامان نکه تنگ گل حسن تو بسیار

گلچین بهار تو زد امان گله دارد

Nazar-ı dâmânına sığmaz gül hüsnün kesîrândan²⁹¹

İder şekve bahar hüsnün gülçîni dâmândan

²⁹¹ AE: Kesîrândan

Hâsıl-ı sülûk ki Hazret-i Pîr-i destgîr ol makâmâtta bu bende-i [79] şermendeyi teveccüh-i şerîfleri ile mümtâz buyurmuşlardır, işte bunlardır ki zikr olmuştur. Eğer tamâm-ı ömrüm bu ihsâna masrûf olup kendimi hâk ile yeksân eylesem ve özümden nâm u nişânı bıraksam henüz binde birin edâ etmiş olmam.

گر بر تن من زنان شود هر مویی

یک شکر تو از هزار نتوانم کرد

Ger benim üzere kılâm cümle lisân olsa şehâ

Edemem ni'metinden binde birin şükrün edâ

Fasl²⁹²

Ba'zı makâmât ki râh-ı sülûkten alâ hide düşmüşlerdir. Ve onların ba'zında Hazret-i Pîr-i destgîr teveccühleriyle bu bendeyi mümtâz buyurmuşlardır izhâran li's-şükr beyân olunur.

Ma'lûm ola ki dâire-i seyf-i kâtı' dâire-i velâyet-i kübrâya muhâzî vâkı olmuştur. Her ne kadar dâireden bu bendeye teveccüh olunmamış ise de lâkin bende hûzur-ı pür-nûrdan ol dâirenin ahvâlin istifsâr ve bu isim ile tesmiyye olmasının veçhin istihbâr eylediğimde irşad buyurdular ki: Bu dâireye seyf-i kâtı' tesmiyye ettikleri onun içindir. Sâlik bu dâireye kıdem koyduğunda sâlik varlığını keskin kılıç gibi [80] kesip sâliki adem ve nâm u nişânını berhem eyler. Onun için bu dâireye seyf-i kâtı' ile ad koymuşlardır. Dâire-i kayyûmiyyet, kemâlât-ı ulü'l azm dâiresinden nâşi olmuştur. Bu dâire her ne kadar râh-ı sülûkte vâkı olsa da lâkin Hazret-i Pîr-i destgîr bu dâireden teveccüh buyurmazlardı. Onun sırrı bu gûna olmak mümkündür ki kayyûmiyyet-i enbiyâ-i ulü'l-azmın mansıplarıdır. Ve bu mansıb-ı azîmü's-şân ile Allâh Teâlâ hazretleri bu ümmet-i merhûmeden Hazret-i Müceddid-i elf-i sâni ve Hazret-i Havâce Muhammed Masûm ve onların ba'zı evlâdı ve hulefâların serfirâz

²⁹² Bu bölüm başlığı matbûda "Fasıl" olarak yazılmıştır. Fakat Farsça nüshada "فصل در بیان بعضی مقامات" şeklinde yazılmıştır. Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu, no. 1236, varak no. 97.

buyurmuşlardır radiyallâhu anhum. Nitekim bu vakitte Hazret-i Pîr-i destgîr kayyum-ı zamân ve kutub-ı devrândırlar. Pes her bir kimse ki meşîet-i izdî bu mansıb ile serfirâz buyurmağa taalluk tuttukta onun teveccüh hâceti yoktur. Bir gün bende pîrâna Fâtîha okuyup bu dâireye müteveccih oldukta mâbeyne bir gûna ahvâl ve esrâr getirdiler ki ondan lisân ile ta'bîr olmaz ve bu dâirenin bir feyz-i hâssı ile müşerref oldum ki beyâna gelmez. Bu ma'nâyı Pîr-i destgîrin huzûr-ı pür-nûrlarına arz eylediğimde buyurdular ki bu dâireden müteveccih olasın. Pes bu kelâmdan ümîdvârım ki Allâha Teâlâ hazretleri Hazret-i Pîr-i destgîrin fırak-ı mübârekleri tasaddukundan bu bendelerin serfirâz buyura.

[81] فیض روح القدس ار باز مدد فرماید

دیگران هم بکنند آنچه مسیحا می‌کر

Tercüme

Yine Rûhülkuds ederse ger meded envârını

Başkalar da edebilirler mesîhin kârını

Elhamdulillâh ki bir müddetten sonra bin iki yüz otuz üçüncü sene mâh-ı cemâziyel evvelinin nısfında Hazret-i Pîr-i destgîr bendeye kayyûmîyyet beşâretin atâ buyurup; bana ilhâm olduğu için sana beşâret ve î'lâm eyledim diye irşad eylediler. Ve maraz-ı âhirlerinde belde-i Leknehur'dan bendeyi taleb buyurup li-ecli't-taleb bendeye fermân-ı âlîşân gönderdiler. Evvel-i mektûbât-ı âlî ve serfirâz-ı nâme-hâ-yı müteâlîde dahi bu mansıb-ı âlînin beşâreti ile bendeye inâyet buyurdular. Evvel mektûbât cümlesinden bu iki mektûb teberrüken îrâd olunur.

Mektub-ı Evvel

Bismillâhirrahmanirrahîm

Sâhibzâde-i âlî neseb ve'l-ahseb Şâh Ebû Saîd Sâhib hazretlerine esselâmu aleyküm ve rahmetullâhi ve berakâtuhû. İbلاغıyla inhâ olunur ki bu eyyâmda bu fakîre maraz-ı hâriş ve za'f ve şiddet-i teneffüs müstevli [82] olmuştur. Ki kuûda ve kıyâma tâkât hayli düşvâr ve güç oldu. Ve buna ilâve bel ağrısı dahi kaç günden beri târî olup

otururken namâz kılmak muhâl oldu. Hazret-i Şâh Refüddîn Sâhib buyururlar ki; Hâfız Ebû Saîd Sâhib hazretleri bi'z-zarûr ve huzûrunuzda olmak lâzımdır bes. Bu vakitte iştidâd-ı maraz bir hadde erişti ki oturmaya tâkât kalmayıp sitte-i zarûriyyeye fütûr-ı küllî gelmiştir. Bu vakit gelmeniz çok münâsib olmakla alelacele kendinizi bu tarafa ulaştırınız. Bundan ön sizleri talebde teberrûkât-ı cedîde ile mütevâtir hutût revâne olmuştu. Acebdir ki bu tarafa gelmeyi kastetmeniz bi-hasebi'z-zâhir bu fakîre sıhhat muhâl görünür. Ve efsûs ki sizler bu kadar te'hîr gösterirsiniz.

Mısra

خوبان درین معامله تأخیر میکنند

Tercüme

Bu işte hûblar geri dururlar

Görüyorum ki bu hândân-ı âlîşân makâmâtının âhir-i mansıbı sizlere vâbeste ve müteallık olmuştur. Ve bundan ön maraz-ı sâbıkta sizleri bizim çihâr-ı yârimıza oturmuş gördüm idi. Kayyûmiyyeti sizlere âta eylemişlerdir. Sizlerden gayrı bu teveccühât-ı acîbe ve garîbeye kâbil [83] bir kimse yoktur. Mücerred bu hattın vusûlu ile cerîde kendinizi bu savba revân edesiz. Berhûrdâr Ahmed Saîd'i kendi yerinize oturtup duâ-yı hüsn-i hâtime ve dürûd u istiğfâr ve hatm-i kelime-i tayyibe ve hatm-i Kur'ân ve hatm-i pîrân-i birle likâ-yı cân-efzâ ve ittibâ-ı Habîb-i Hudâ sallallâhu aleyhi ve sellem ile meded-fermâ olalar vesselâm.

Mektûb-ı Sâni

Bismillâhirrahmanirrahîm

Sâhibzâde-i âlî neseb ve'l-ahseb Şâh Ebû Saîd Sâhib ve Ahmed Saîd Sâhib cealehümallâh li'l-muttakîne imâmâ hazretlerine selâm-ı mesnûn ve duâ-yı âfiyet-i meşhûndan sonra vâzıh kılınır ki, sizleri taleb için kerrât ile fakîrin rakîmeleri

firistâde oldu. Hizmet-i şerîfe erişir mi yâhud râhda mı telef oluyor ma'lûm değildir. Fakîrin mizâc-ı ahvâlî çok sakîm olup oturmağa tâkatı kalmamıştır. Emrâz hücum edip er-rahîl nidâsın verdiler. Sizleri rû'yetten gayrı fakîr için hiç arzu yoktur. Belki gaybden Ebû Saîd'i talep eylemek gerektir diye ilgâ oluyor. Ve Müceddid radiyallâhu anhu hazretlerinin rûh-ı mübârekleri bu ümniyyeye bâisdir. Ve görürüm ki sizleri sağ dizim üzere oturtmuşum [84] ve bir mansıb ki âsâr ankarîb sizlere âid olur. Anı sizler müfevvez eylemişim hankâh sizlere mübârek olsun alelacele bu cânibe gelesiz ve tevekkülen alellâh bu yere gelip oturasız. Eğer Allâhü Teâlâ beni mağfîret ederse pîrân-ı kibâr radiyallâhu anhüm sadakalarıyla teveccüh ve himmetten kâsır değilim. Ve her ne ki fütûh-ı gaybden erişe anı mâ-yahtâcu ileyh ve mâ-lezimlerine sarf edip bâkî her ne kalırsa fukarâya taksîm edeler. Bütün ehl-i hankâh ve ekser-i ahâlî-i şehir-i Miyân Ahmed Yâr ve İbrahim Bey ve Mîr Hor ve Mevlevî Azîm ve Mevlevî Şîr Muhammed gibi zevât hep sizi isterler. Belki cemî'-i nâs kerrât ile dediler ki Miyân Ebû Saîd'e lâyıktır ki bu yerde oturalar. Şâh-ı Abdülazîz Sâhib hazretleri ve eizze-i şehrin ekseri sizlerde olan şikest ü meskenet ve hıfz-ı meşgûliyyeti ve sabr ve tahammül gibi ahlâk-ı hasene görüp bilâ şirket-i gayr sizleri talep etmeyi mücevviz ve bâis olurlar. Beher sûret bu tarafa âzim olasız, taht-ı revâna yâhud arabaya binip gelesiz, kirâ bu taraftan verilir. İçtimâ-ı hankâh bunun üzerine olmuştur. Ya'ni sizleri talep lâzım ve lâbüddür. Ve bana ilhâm ettiler ki bu kâra kâbiliyyet fakat sizde münhasırdır. İstihâre edip yalnız gelesiz, âhara hâcet yoktur. Bu yerde olup tarîkat-ı şerîfeyi [85] revâc buyurasız ve maâş tedbîrin Hudâ'ya havâle edesiz. حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ va'de-i ilâhîye kâfidir. Terk eyle ol râhatı, bol vaktimiz âhir olmuştur, çend enfâs kalmıştır. Bizleri görünüz ve feyizler alınız ola ki bu arzu vukû bula.

مرگ آرزو کنم چو شوی مهربان بمن

یعنی به بخت خویش مرا اعتماد نیست

Arzû-yı mevt edem çün bana olsun mihribân

Ya'ni kendi bahtıma yok i'timâdım ey civân

Müceddid hazretlerin intikâllerinde hazerâtın radiyallâhu anhumâ ve an ebîhimâ hâzır idiler. Nâs dediler ki bu iki şahsın birin ta'yîn buyurunuz ki sizden sonra nizâ' vâkı olmasın. Her ne kadar vasiyetnâmede üç Miyân sâhib ve âhar eizze şehâdetleriyle sizi evlâ ve elyak yazıp temhîr eyledim. Ve bi'l-fiil size tercîh verdim ise de berhudâr Ahmed Saîd yerinizde koyup mücerred rakîmenin vusûluyle heme ber-cevâb verip bizim yanımıza gelesiz. Kabrimiz bu mekânın sahnında olsun. Sizlere müteallık olan kimesneler ne vakit murâd ederlerse gelsinler. Bu iki hânede sâkin [86] olsunlar. Ve siz bu yerde bizim mezârımızda olasız. Ve hankâhın ihrâcâtı sizlerin tavrına müfevvezdir. Her ne gûnâ münâsebet bilerseniz öyle edesiz. Ve istihmâl ve tahammül kılasız. Ve hüsn-i hâtime ve likâ-yı cân-efzâ ve ittibâ-ı Muhammed Mustafâ duâların buyurasız. Ziyâde es-selâm intihâ-yı kelâmî'ş-şerîf.

Hakikat-ı savm dâiresi hakikat-i Kur'âna mücâzî vâkı olmuştur. Bin iki yüz yirmi yedinin Ramazân'ında Hazret-i Pîr-i destgîr bendeye bu hakikat-ı âliyeden teveccüh buyurup bu hakikat-ı ulyânın âsârı ve envârı bu zerre-i bîmiktâra vürûd eyledi. Ve ademiyyet-i hâss ve samediyet bâ-ihtisâs zuhûra gelip bu hakikatten hazz-ı vâfir aldı. Elhamdülillâhi alâ zâlik.

Ma'lûm ola ki nice seneden beri arzû eder idim ki Hazret-i Pîr-i destgîr bendeyi kendi zımniyyetleri ile serfirâz buyuralar ki ol hazretin zımniyyetleri bi-aynihâ Habîb-i Hudâ sallallâhu aleyhi ve sellemın zımniyyetleridir. Zîrâ Hazret-i Pîr-i destgîr Şeyh Şehîd Mirzâ Cân-ı Cânân hazretleri kendi zımniyyetleriyle beşâret buyurmuşlardır. Ve Hazret-i Mirzâ ya da şeyhü'ş-şüyûh Muhammed Âbid Senâmî hazretleri kendi zımniyyetleriyle beşâret buyurmuşlardır. Ve Hazret-i Şeyh'te Peygamber-i Hudâ sallallâhu aleyhi ve sellemden [87] zımniyyet-i kübrâ ile imtiyâz bulmuşlardır. Pes bu ma'nâyı kerrât ile Hazret-i Pîr-i destgîrin hizmet-i feyz-i dercetlerine arz etmişim. Tâ ol vakte dek ki bin iki yüz otuzun mâh-ı Safer'inde huzûr-ı pür-nûrlarında evvâbin namazını hatim ile kıldırmak mûtadım olmakla ihtitâma erişip ba'de'l-hatim bendeyi irşad edip bizden bir matlabın var ise taleb eyle buyurdular. Bende dahi arz edip hazretin zımniyyetine ümîdvârım dedim. Bendeyi gâyet telattıflarından yanlarına yakîn isteyüp beni mübârek sînelerine muttasıl kılıp bir müddet teveccüh buyurdular. Ol zaman bana bir gûnâ ahvâl ve esrâr vürûd etti ki kâbil-i izhâr değildir. Ol hazretin mübârek envârında istiğrâk dahi erişip gördüm ki

onların mübârek bâtınları mukâbilinde benim bâtınım ayna gibi olup ol hazretin bâtınlarında her ne ki mevcûd ise bi-aynîhî benim bâtınımda dahi nümûd olmuş. Bir gûna ki her iki bâtının beyinlerinde fark kalmamış. İllâ mâşâallâhu Teâlâ sübhânellâh Pîr-i destgîrime kurbân olayım ki Hak Teâlâ ol hazrete ne gûna kemâl ve ne derece kuvvet atâ buyurmuş ki bir teveccühleriyle bir uyuz köpeği mertebe-i kurb ile serfirâz ve kolsuz ve kanatsız bir kuşcağızı şahbâz kılar. متعنا الله تعالى ببركاته و نفعنا الله جعلنى الله سبحانه فى الدارين من عبید خدماته [88] سبحانه بكمالاته و

Mısra

و یرحم الله عبدا قال امینا

Tercüme

Karîn-i rahmet ola eden âmîn

Ve sallallâhu Teâlâ alâ hayri halkıhî Muhammedîn ve âlihî ve ashâbihi ecmaîn çûn bu makâmât-ı mastûreden bendeye teveccüh buyurdular. İcâzetnâme-i sâbıkaya ba'zı ibârât dahi ziyâde buyurup bendeye inâyet eylediler ki evvel şol icâzetnâmedir ki teberrûken tamâmını irâd ederim ve bu va'di sebkât etmişti. Şimdi teberrûken irâd olunur.

İcâzetnâme

Bismillahirrahmanirrahîm

Ba'de'l-hamdü ve's-salât Gulâm Ali demekle marûf fakîr Abdullâh afâ anhü güzârîş gösterdi ki fedâil ve kemâlât-ı mertebet sâhibzâde ve'l-insebet Hâfız Ebû Saîd es'adehullâhu fi'd-dâreyn hazretlerine âbâ-ı kirâmlarının nisbet-i bâtınıyyelerin kesbine iştiyâk peydâ olup fakîre rücû' ettiklerinde fakîr dahi bu adem-i liyâkatım ile onların âbâ-ı kirâmı hukûklarına riâyeten suâllerine icâbetten gayrı bir çâre görmeyip letâiflerine [89] teveccühât olundu. Allâhü Teâlâ'nın inâyetinden pîrân-ı kibâr ve vesâtatıyla kaç teveccühde onların letâiflerine cezâbât-ı ilâhiyye erişti. Zîrâ benim ma'mûlum oldur ki letâif-i hamseye birden teveccüh eylerim. Ve teveccüh ve huzûr ve keyfiyât ve ba'zı esrârda ilim onlara el verdi. Ve ol teveccüh istihlâka erdi ve fenâdan bir renk onların bâtınlarına târî oldu. Ve onlara tevhd-i hâlîden bir pertev

zuhûr etmekle ef'âl-i ibâd nazarlarından mestûr olup ol ef'âli Cenâb-ı Hak'a mensûb buldular. Bundan sonra latîfe-i nefislerine teveccüh olup urûc ve nüzûl ile ol hâlâtta müstehlik oldular. Ve kendi sıfâtını Hazret-i Hak'a mensûb buldular. Ve şikestlik âsârı müyesser olup kendüye ene lafzın ıtlâkını müteazzir bildiler. Ve vahdet-i şuhûddan onların bâtınlarına bir nûr lemeân edip mümkünât-ı merâyâ-yı hestî Yezdân ve tevâbi'-i vücûd-ı Sübhân buldular. Bundan sonra teveccüh ve ilkâ-yı envâr-ı nisbet onların anâsırlarına olup anâsırlarında cezb ve teveccüh buldular. [90] **فالحمد لله على ذلك** [Allâh'a bunun için hamd olsun]. Ol nesne ki bu yerde tahrîr olmuştur. Onların izhâr ve ikrarıyla mastûr kılmıştır. Ve ben dahi onların bu hâlât ve vâridâtın bi-ecmeihâ bulmuşumdur. Ve benim ashâbım dahi onların haklarında olan bu inâyât-ı ilâhiyyeye şehâdet vermişlerdir. **فالحمد لله على ذلك** [Allâh'a bunun için hamd olsun].

Meşâyih-i kirâm vesatâtıyla kerîm kârsaz Sübhânehü ve Teâlâ hazretlerinin kereminden ümîdvârım ki sohbe mülâzemet şartıyla onlara terakkiyât-ı kesîre ihsân eyleye. **وما ذلك على الله بعزيز** [Bu, Allâh'a hiç de güç gelmez.²⁹³]. Pes bu sûrette onlara Tarîkat-ı Nakşibendiyye-i Ahmedîyye'yi telkîn için icâzet verilmiştir ki tâlibâna ta'lim-i ezkâr ve murâkabât ve kulûb-ı sâlikâna ilkâ-yı sekîne ve füyûzât edeler bi-inâyetillâhi Teâlâ. Ve meşâyih-i Kâdiriyye ve Çiştîyye kaddesallâhu ervâhuhumü'l-âliyye ervâh-ı tayyibelerine dahi onların tevesülleri cihetiyle Fâtîha okunup bâtınlarına ol kübrâ-yı izâmın füyûzâtı dahi ifâza olundu. Tâ her kim bu iki tarîkat-ı aliyyeyi onlardan tevessül ederse ondan biât alalar. Ve bu hazerât-ı şecerâtın ona inâyet kılalar ve telkîn ve terbiyye-i Tarîkat-ı Ahmedîyye üzere buyuralar.

اللهم اجعله للمتقين اماما [Allâh'ım sen onu muttakilere imâm kıl.²⁹⁴]. Pes onlara vasiyet ederim ki dâimâ nisbet-i bâtın hıfzına gûşîş ve cemî'-i evkât ve evzâ'da huzûr ve teveccüh ve yâd dâsta perverîş edeler. Ve cemî'-i a'mâlde ittibâ-ı sünnet-i nebeviyye sâid-i himmeti teşmîr ve nevâfil²⁹⁵ ve ibâdât ile evkâtı ta'mîr eyleyeler. Ve namazları ta'dîl-i erkânı ikmâl ve tilâvet-i Kur'ân ve dürûd ve istiğfâr ile iştigâl edeler. Hazret-i **[91] Kerîm fe'âlehü umûrların tefvîz ve havâle eyleyeler. اللهم كن له معينا وكفلا ف الامور**

²⁹³ İbrahim, 20.

²⁹⁴ Furkân, 74.

²⁹⁵ AE: Nevâfil

Elhamdüllillâh ki bundan sonra bir müddet sohbeti iltizâm-ı birle kâr-ı sülûku encâma eriştirip Tarîkat-ı Ahmedîyye'nin cemî'-i derecâtıyla münâsebet peydâ kıldılar. Hemen Hak Teâlâ hazretleri nisbet-i Ahmedîyye'nin arz ve tûlünden onlara rûsûh-ı kâmil inâyet ve bu tarîkat-i âliyyenin envâr ve esrârından ve kemâl ve tekmîlinde hazz-ı vâfire kerâmet buyura. Ve onların teveccühâtıyla tâlibânı bu tarîkatın cemî'-i makâmâtından kâmyâb eyleye. Fakîr müşâhede eyledim ki onların teveccühleriyle dervîşân nisbet-i kalbiyye ve nisbet-i fevkâniyyeden behredâr oluyorlar. فالحمد لله على ذلك [Allâh'a bunun için hamd olsun] Sülûk-ı tarîkattan maksûd, ahlâkın tehzîb olması ve Cenâb-ı Îlâhî'ye teveccühün devâm bulmasıdır. Tâ ol mertebe ki inkisâr ve niyâz ve ihlâs nakd-i vakt ola. Zâhir-i sünen-i Habîb-i Hudâ sallallâhu aleyhi veselleme ittibâ-ı bâtın, mâsivâdan i'râz ve Cenâb-ı Kibriyâ'ya teveccüh ve ikbâl bula.

قرب نه بالا و پستی رفتن است

قرب حق از قید هستی رستن است

چیست معراج فلک این نیستی

عاشقا نرا مذهب و دین نیستی

Tercüme

[92] Çıkmak ve inmek değildir kurb-ı Hak

Belki ol kayd-ı vücûddan el yumak

Bil bu yokluk oldu mi'râc-ı felek

Dîn ü mezheb âşıka yokluk gerek

Vâkıât-ı tekâdirden yâhûd ef'âl-i ilâhiyyeden görüp tevekkül ve rızâ ve teslîm ile sâlik-i râh-ı müstakîm olalar. والحمد لله اولاً و اخراً و الصلاة والسلام على رسوله محمد و اله و Râkım der ki bu risâleyi terkîminden sonra Pîr-i destgîrin huzûr-ı pür-nûrlarına takdîm eyledim. Mütâlaadan sonra bu ibâreyi terkîm buyurdular; ol ibâre budur ki teberrüken irâd olunur.

Takriz

Bismillâhirrahmanirrahîm الحمد لله و المنه و الصلوة و السلام على نبيه محمد و اله و اصحابه ki
Gulâm Ali demekle ma'rûf fakîr Abdullâh afâ anhu bu risâleyi mutâlaa eyleyip onda
mezkûr olan nesnelerden ziyâde mesrûr ve mahzûz oldu. Ve bu risâle sâhibine duâ-yı
hayr eyledi. Ve bundan sonra dahi eyler hemen Allâhü Teâlâ hazretleri pîrân-ı kibâr
kaddesallahu esrârahum vesâtâtıyla onları Tarîkat-ı Ahmediyye'nin şüyûuna vesile
eyleye. [93] Ve bu evrâkda yazdıkları nesnelere onların müstefidlerini eriştire.
Nitekim bunların âbâ-ı kirâmlarını imâm-ı mürşîd ve bu tarîkat-ı aliyeyi mürevvic
buyurduğu gibi onları dahi sirâc-ı hidâyet ve şems-i reşâdat eyleye ve bunların
ömürlerine bereket verip muammer ve sâlih eyleye âmin. Bu risâlede tahrîr
eyledikleri nesnelere Müceddid radiyallâhu anhu hazretlerinin ulûm ve maâriflerine
muvâfıktır. Allahümme zid fezeyyid. Bu bende-i nâçizini bu risâlede zikri zarûrî
değildir. Ol kadar vardır ki ni'meti izhâr mün'ime şükretmektir. Ve ol mün'ime
vâsıta olan kimseyi zikr eylemektir. Elhamdülillâhi ve's-sâletü ve's-selâmü alâ
seyyidînâ Muhammedin ve âlihî ve ashâbihî ecmaîn.

Bin iki yüz elli üçüncü sene

Buldu hitâm tercüme-i müstetâb

Eyle Hudâ feyzine mazhâr bizi

Hıfzî-yi bî-çâreyi kıl kâmyâb

Ahmedü Rabbî ve usallî alâ

Ahmed ve'l-âl ve külli's-sıhâb

Temmet

SONUÇ

Bütün ilimlerde olduğu gibi tarikatlerde de usulün ehemmiyetli bir mevki vardır. Fıkıh usulüne dayanarak tasavvufî meseleler ve tarikat uygulamalarına dâir hüküm verilmeye kalkışıldığında her durumda isabetli neticeye ulaşılamayabilir. Bu bakımdan Nakşibendî tarikatının usûlü tasavvuf ilminin kriterlerine göre yorumlanmalıdır.

Tezimizin temel konusunu teşkil eden Nakşibendî usûlüne dâir *Hidâyetü't-Tâlibîn*'de tarıkata intisâb eden müridin mânevî merhaleleri ele alınmıştır. Eserin orijinal yönü bu merhaleleri anlatan yazarın kendi mânevî tecrübelerine kitabında yer vermiş olmasıdır. Öte taraftan Fârûkî, sâlikin mânevî yolculuğunu nisbeten bir tertibe göre kaleme almış olmakla birlikte bazı konuların beklenmedik başlıklar altında ele alındığı görülmüştür. Bu sebeple eserin muhtevâsı hakkında bilgi verilen bölümde seyr ü sülûkun merhaleleri belli bir düzene göre tasnif edilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eserin müellifi Ebû Saîd Fârûkî'nin, şeyhi Abdullah Dihlevî'nin ve oğlu Ahmed Saîd Fârûkî'nin hayat hikayeleri ele alındı. Ebû Saîd Fârûkî'nin Hindistan'da Nakşibendiyye tarikatının önemli bir temsilcisi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bunda şeyhi Abdullah Dihlevî ve onun şeyhi Mîrzâ Mahzar Cân-ı Cânân'ın dergâhı olan Hankâh-ı Mazhariyye'ye postnişîn olmasının etkisi vardır. Zîrâ Hankâh-ı Mazhariyye Delhi'de Nakşîliğin merkeziydi. Fârûkî İmâm-ı Rabbânî'nin soyundan geldiği için şeyhi Abdullah Dihlevî tarafından en başında şeyhlik makamına geçirilmek istenir. Fakat Fârûkî müridliği tercih eder ve icâzet aldıktan sonra doğduğu yer Rampur'a geri döner. Dihlevî hastalanıp yatağa düştüğünde tekrar Fârûkî'yi Delhi'ye davet eden mektuplar gönderir. Bu durum Dihlevî'nin makamı için uygun gördüğü yegâne kişinin Fârûkî olduğunu gösterir. Yaşadığı dönemin önemli Nakşî şeyhlerinden olan Fârûkî'nin icâzet merasiminde pîrdeşi Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî de hazır bulunmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde *Hidâyetü't-Tâlibîn*'inde ele alındığı şekliyle Nakşibendî usûlü temel kavramlarıyla birlikte tasnif edilerek özetlenmeye çalışıldı.

Yukarıda da belirtildiği gibi Fârûkî'nin kendi seyr ü sülûk tecrübelerini tarihlerini de vererek zikretmiş olması manevî makamların ve merhalelerin kronolojik ilerleyişi hakkında da okuyucuya fikir vermektedir. Bu da eserin değerini bir kat daha artırmaktadır.

Tarîkata intisâb eden sâlike, sünnete tâbi olma, bid'atlerden sakınma, ve azîmet ile amel etmesi tavsiye edilerek zikir telkîn edilir. Sâlikin seyr ü sülûkta terakkî edebilmesi için üç esas vardır. Bunlar zikir, murâkabe ve râbitadır. Seyr ü sülûk esnasında sâlik vücûdunda bulunan letâifi âlem-i emrde olan asıllarına döndürmeye çalışır. Fârûkî'ye göre seyr ü sülûk imkân dâiresinden başlar. İmkân dâiresinin alt yarısı âlem-i halk, üst yarısı ise âlem-i emrden ibârettir. Sâlik zikir, murâkabe ve râbita ile âlem-i emr ile irtibatlı olan lâtifelerine nûrun gelmesini sağlar.

Şeyhi de sâlikin kalb lâtifesinden başlayarak diğer lâtifelerine de feyz ve nurun ilka olması için teveccüh eder. Şeyhin teveccühü çoksa seyri daha hızlı, teveccühü az ise seyr de daha yavaş olur. Şeyhin teveccühü sâlikin seyrini kolaylaştırır. Bu kolaylaştırma yürüme ve uçmak arasındaki fark gibidir. Sâlikin istidâdı da güzel olursa seyri daha da hızlanır.

Sâlik imkân dâiresinde seyrini tamamladıktan sonra velâyet dâiresinde seyre başlar. Velâyet dâiresi; suğrâ, kübrâ ve ulyâ olmak üzere üç makâmdan oluşur. Sâlik, imkân dâiresinin sonlarında ve velâyet-i suğrâ dâiresinde fenâ hâlini yaşar. Sâlik bu hâli yaşarken mâsivâ ile alakalı olan herşey hatırandan kaybolur. Mâsivânın fiillerini, Hak Teâlâ'nın fiillerinin eseri olarak görmeye başlar. Fenâ hâli kemâle erince de mümkünâtın vücûdunu, Cenâb-ı Allâh'ın vücûd-ı deryâsının bir damlası olarak görmeye başlar ve vahdet-i vücûd hâlini tecrübe eder. Vahdet-i vücûd erbâbı olanlar bu hâlde kendilerini ve âlemi göremeyip Cenâb-ı Allâh'ın vücûd-ı deryâsına dalmışlardır. Bu deryâ içine dalan sâlik sadece deryâyı görür hatta kendisini de bu deryânın bir damlası olarak deryâyâ garkolmuş olarak görür. Sâlikin bu hâli fenâfillâh olarak isimlendirilir. Bu hâlde kendini her nesnede ve her nesneyi kendinde müşâhede eder ve âlemi kendi cemâli için bir ayna olarak görür. Kendi bânını ayna gibi olan sâlik yansımaları ve gölgeleri Allah diye tasavvur eder, sevdiğine kavuşmuş olmanın verdiği kendinden geçme hâli ile kendisinden “سبحانى” ve “انا الحق” gibi şathiyyât zuhûra gelir. Bu durum hakkında Fârûkî, “Ben kulunun

bana olan zannı üzereyim”²⁹⁶ hadîs-i şerîfine binâen sâlikin zannı ile muâmele olunmasını gerektiğini, çünkü bu hâlin sahibinin kendinden fâni olduğunu belirtmiştir. Fakat velâyet-i suğrâ dâiresine gelmeden sâlikin tevhîd-i vücûdî ile ilgili sözler sarf etmesi ya da vahdet-i vücûda i’tikat etmesi doğru değildir.

Velâyet-i suğrâ dâiresinde seyrini tamamlayan sâlik, velâyet-i kübrâ dâiresinde seyre başlar ki burada vahdet-i şuhûdu tecrübe eder. Velâyet-i kübrâ dâiresi, velâyet-i enbiyâ ve sahv makâmıdır. Bu dâirede vahdet-i vücûdun aksine mümkünlerin vücûdu için sübût ve istikrar görünür. Mümkünde sıfatlar görünür olsa da o Allah’tandır, mümkünün kendinden değildir. Bu dâirede Fârûkî, tuzun suya düştüğünde eridiği gibi vücûdunun ve varlığının hiçbir eser kalmaksızın tamamen eridiğini, zevâl hâlinde kendine ene diye tâbir edemez hâle geldiğini ve fenânın hakikatının bu velâyette olduğunu, önceki velâyette hâsıl olanın fenânın sûreti olduğunu ifade etmiştir.

Velâyet-i ulyâ dâiresinde ise sâlikin seyri ism-i Bâtın’da olur. Velâyet-i suğrâ ve velâyet-i kübrânın seyirleri ise ism-i Zâhir’dedir. İsm-i Zâhir seyrinde sıfatların tecellisi vârid olurken, ism-i Bâtın seyrinde her ne kadar esmâ ve sıfatların tecellîleri olsa da bazen zât da meşhûd olur. Fârûkî bu makamdayken kendini meleklerin makâmında bulduğunu, Hak’ın esmâ ve sıfatlarının güneş ışınları gibi bu dâireyi ihâta ettiğini söyler. Velâyet-i ulyâ öz, velâyet-i kübrâ kabuk gibidir. Bu dâirede feyzin geldiği yer ateş, su ve hava unsurlarıdır ve burada bekâ bulur.

Velâyet dâirelerinden sonra sâlik kemâlât makamlarında seyre başlar. Kemâlât dâireleri nübüvvet, risâlet ve ulû’l-azm olmak üzere üç kısımdır. İnsan vücûdunun dördüncü unsuru olan toprak latîfesi kemâlât-ı nübüvvet dâiresinde feyzin geldiği yerdir. Bu makâmda bâtının genişliği o kadar olur ki velâyet-i suğra, velâyet-i kübrâ ve velâyet-i ulyânın genişliği bunun yanında çok dar kalır; vahdet-i vücûd ve vahdet-i şuhûddan eser kalmaz. Her ne kadar rû’yet âhirette vâdedilmiş olsa da bu makâmda rû’yete benzer bir muâmele görülür. Kemâlât-ı risâlet dâiresinde ise feyz sâlikin heyet-i vahdâniyesine gelir. Heyet-i vahdâniye âlem-i emr ile âlem-i halkın bütününden ibârettir. Âlem-i emr ve âlem-i halkın tasfiye ve tezkiyesi bu dâirede olur. Kemâlât-ı ulû’l-azm dâiresi de diğer kemâlât dâirelerine göre özün

²⁹⁶ Buhari 8/171

kabuğa nisbeti gibidir. Kurân-ı Kerîm'deki mukattaât ve müteşâbihâtın esrârı bu makâmda münkeşif olur. Hurûf-ı mukattaâtta bir harfîn esrârı münkeşif olsa, o harfîn esrarının insanın idrâkına sığması mümkün değildir. Eğer onun hakkında konuşulmaya çalışılsa ne konuşanın ne de dinleyenin tâkatı kalmaz.

Kemâlât-ı ulü'l-azmdan sonra sülûk iki yoldan devam eder: Hakâik-i ilâhiyye ve hakâik-i enbiyâ. Mürşîd her ne tarafa isterse tâlibi o tarafa sülûk ettirir. Hakâik-i ilâhiyye tarafında hakikat-ı Kâ'be, hakikat-ı Kur'ân ve hakikat-ı salât mevcuttur. Hakâik-i enbiyâ tarafında hakikat-ı İbrâhimiyye, hakikat-ı Mûseviyye, hakikat-ı Muhammediyye ve hakikat-ı Ahmediyye mevcuttur. Bu dâirelerden sonra lâ-taayyün makâmından önceki son makâm olan hubb-ı sırf-ı zâtiyye dâiresi gelir. Bundan sonra mertebe-i lâ-taayyündür ki şeyhi, Fârûkî'yi o makâma hâs teveccühleriyle yükseltmiştir. Lâ-taayyün mertebesinde seyr kademî olmasa da nazarî olur. Fârûkî'ye göre seyr ü sülûk burada tamamlanır. Fârûkî eserinde ayrıca seyf-i kâtı' ve kayyûmiyyet dâirelerinden bahseder.

Çalışmanın üçüncü bölümü *Hidâyetü't-Tâlibîn*'in transkripsiyonudur. Transkripsiyonda, Veliyyüddinzâde Mehmed Hıfzî Efendi tarafından yapılan Türkçe tercümenin matbû nüshası esas alınmış olup iki yazma nüsha ile de karşılaştırılmıştır.

KAYNAKÇA

Abu Manneh, Butrus.:	1826’da Naşibendî-Müceddidî ve Bektaşî Tarikatları , çev. Tufan Buzpınar, Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiyede Alevîler Bektaşîler Nusayrîler, Ensar Neşriyat, İstanbul 1999, s. 113-127.
Algar, Hamid.:	“Hâcegân”, DİA , İstanbul 1996, c. 14, s. 431.
Algar, Hamid.:	“Hâlid el-Bağdâdî”, DİA , İstanbul 1997, c. 15, s. 283-285.
Algar, Hamid.:	“Mektûbât”, DİA , İstanbul 2004, c. 29, s. 11-12.
Acer, Abdurrahman.:	“ Ebû Saîd Şah ”, DİA , 2016, Ek-1.
Baş, Derya.:	“ Bir Bedeviyye İcâzetnâmesi Ve Tarikat İcâzetnamelerine Dair Bazı Meseleler ”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017, sayı: 36, s. 7-47.
Buehler, Arthur.:	“Mevlâna Hâlid ve Şah Gülâm Ali”, Çev. Mehmet Atalay, Usûl İslam Araştırmaları , Sayı 16, Temmuz-Aralık 2011, s. 111-134.
Cebecioğlu, Ethem.:	“İmâm-ı Rabbani ve Mektubâtı”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 1996, cilt: XXXV, s. 193-241.
Chonarı, Mohammed Anees.:	Delhi’deki Hankâh-ı Mazhariyye’nin Tarihi ve Tasavvuf Kültürüne Katkıları , Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017.
Demirdaş, Öncel.:	Kösec Ahmed Trabzonî’nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvuf Anlayışı , Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.
Eraydın, Selçuk.:	Tasavvuf ve Tarîkatler , Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
Erginli, Zafer.:	Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü , İstanbul 2006, Kalem Yayınevi.
	Evliyâlar Ansiklopedisi , İstanbul, İhlâs Holding Gazetecilik, 1992, c.1, 2, 5.

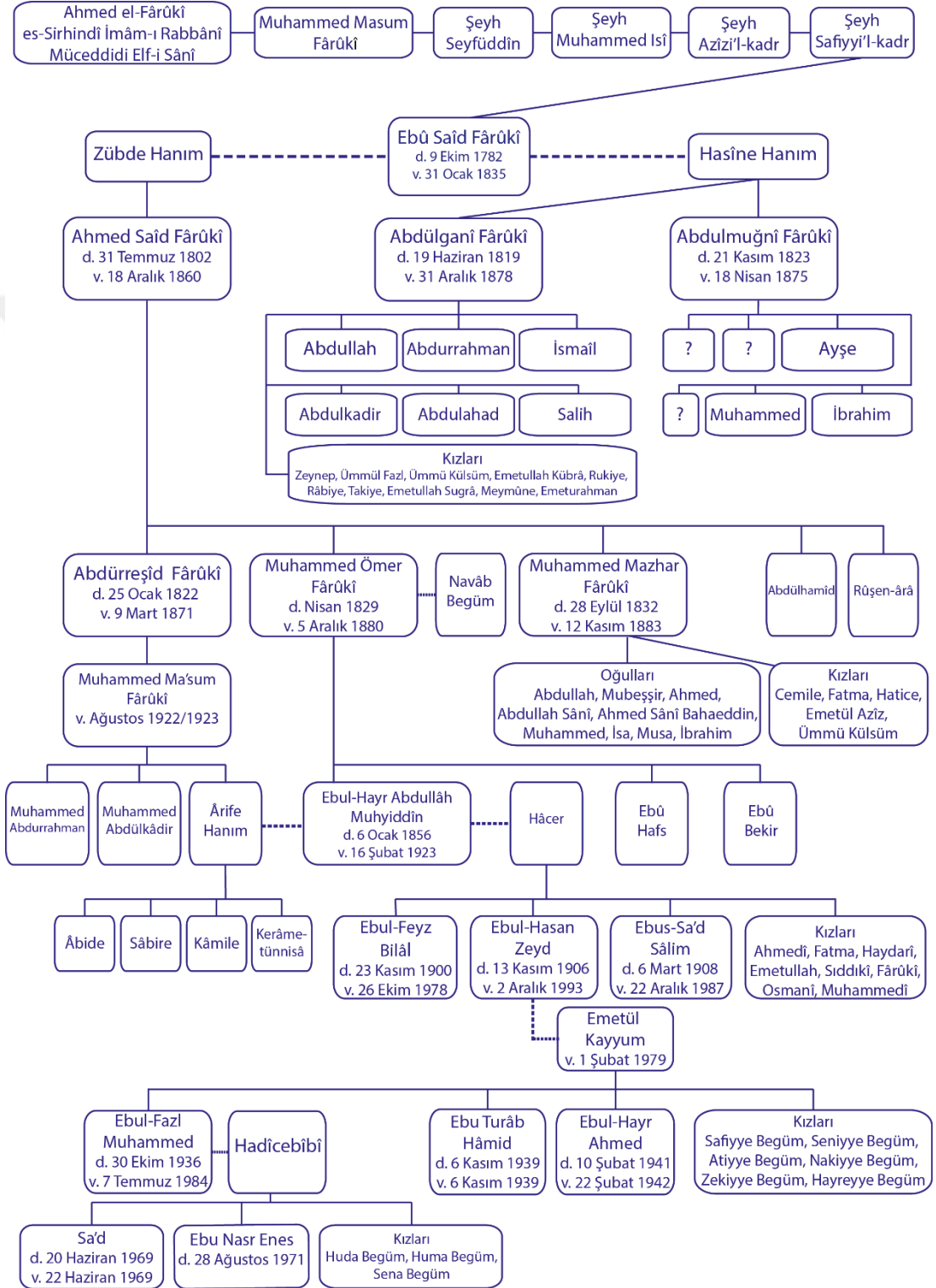
Fârûkî, Ebu Saîd.:	Hidâyet-üt-Tâlibîn , Çev. Mehmed Hıfzı, Matbaa-ı Esad İzzet, İstanbul 1881.
Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti.:	Silsiletü’z-Zeheb Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye , Fazilet Neşriyat, İstanbul 2016.
Gazzâlî.:	el-Mustasfâ min İlmi Usûl , Mısır, el-Matbaatü’l-Emîriyye, 1905, c. I.
Gazzâlî.:	el-Mustasfâ İlmi Usûl İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi , Çev. Yunus Apaydın, Rey Yayıncılık, Kayseri 1994, c. 1.
Gökbulut, Süleyman.:	“İlim Tasnîflerinde Tasavvufun Yeri”, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi , İstanbul 2007, sayı: 19, s. 245-264.
Hânî, Abdülmecîd.:	Hadâiku’l-Verdiyye , Çev. Mehmet Emin Fidan, Semerkand Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2011.
Hocazâde, Ahmet Hilmi.:	“ Hadîkatü’l-evliyâ ”, İstanbul, 1318.
Işık, Hüseyin Hilmi.:	Mektûbât Tercemesi , Hakikat Kitabevi, İstanbul 2017.
Işık, Hüseyin Hilmi.:	Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye , Hakikat Kitabevi, İstanbul 2017.
Konuk, Ahmed Avni.:	Haz. Prof. Dr. Mustafa Tahralı, Yrd. Doç. Dr. Selçuk Eraydın, Fusûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi , İnsan Yayınları, İstanbul 2005.
Memiş, Abdurrahman.:	“Muhammed İhsan Oğuz”, DİA , 2007, c. 33, s. 321-322.
Oğuz, Muhammed İhsan.:	Silsiletü’l-Ârifîn Tezkiretü’s-Sıddîkîn (Ârifler Silsilesi) , Oğuz Yayınları, İstanbul 2003, c. 4.
Özcan, Azmi.:	“Râmpûr”, DİA , İstanbul 2007, c. 34, s. 453-453.
Özcan, Azmi.:	“Leknev”, DİA , İstanbul 2003, c. 27, s.133.
Özgen, Mustafa.:	Mebde’ ve Me’âd Tasavvufî Meseleler , Tablet Yayınları, Konya 2007.
Sirhindî, Ahmed.:	Mektûbât , Fazilet Neşriyat, İstanbul 2013, c.1-2.

Sirhindî, Ahmed.:	Mektûbât-ı Rabbânî , çev. Abdülkadir Çiçek, Akit Yayınevi, İstanbul 1998, c.1,2,3.
Sülemî, Ebû Abdîrrahmân.:	Menâhicü'l-Arifîn , Çev. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1981.
Şimşek, Halil İbrahim.:	“İki Nakşibendî Müceddidinin Deverân Savunması - Mehmed Emin-i Tokadî (ö. 1745) ve Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin (ö. 1788) Örneği”, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi , 2003, cilt: IV, sayı: 10, s. 283-298.
Şimşek, Halil İbrahim.:	“Mehmed Emin Tokadî”, DİA , İstanbul 2003, c. 28, s. 467-468.
Şimşek, Halil İbrahim.:	“Mehmed Emin Tokadî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Şahsiyeti”, Tokat Sempozyumu Bildirileri , Tokat, 2012, c. 3, s. 389-402.
Şimşek, Halil İbrahim.:	“Murad Buhârî”, DİA , İstanbul, 2006, c. 31, s. 185-187.
Şimşek, Halil İbrahim.:	“Nakşibendiyye-Müceddidiyye ve Hindistan'da Yayılışı”, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi , c.2, say.3, 2003, s.143-164.
Tosun, Necdet.:	Bahâeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı , İnsan Yayınları, İstanbul 2015.
Tosun, Necdet.:	İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri , İnsan Yayınları, İstanbul 2009.
Tosun, Necdet.:	“Kırgızistan Tarih ve Kültüründe Tasavvuf”, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi , sy. 36, İstanbul, 2015, s. 105-118.
Tosun, Necdet.:	“Selâhaddin Sâkîb”, DİA , 2016, Ek-2, s. 492.
Tosun, Necdet.:	“Sıddîkiyye”, DİA , İstanbul 2009, c. 37, s. 98.
Tosun, Necdet.:	Türkistan Dervişlerinden Yedigâr , İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
Türer, Osman.:	“Latîfe”, DİA , İstanbul 2003, c. 27, s. 143.

Uludağ, Süleyman.:	“Abdullah ed-Dihlevî”, DİA , İstanbul 1988, c. 1, s. 94-95.
Uludağ, Süleyman.:	“Başlangıçtan Günümüze Tasavvufu Usûl Meselesi”, İslami İlimlerde Metodoloji/Usul Mes’elesi – II , Ensar Neşriyat, Eylül 2005.
Uludağ, Süleyman.:	“Bâyezîdi Bistâmî”, DİA , İstanbul 1992, c. 5, s. 238-241.
Uludağ, Süleyman.:	“Murakabe”, DİA , İstanbul 2006, c. 31, s. 204.
Uludağ, Süleyman.:	Tasavvuf Terimleri Sözlüğü , Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012.
Vassâf, Osmanzâde Hüseyin.:	Sefîne-i Evliyâ , Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.
Yarkendî, Kârî Ârif.:	Menba’u’l-esrâr , Basım Yeri ve Tarihi Yok.
Yılmaz, Hasan Kamil.:	Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar , Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.

EKLER

Ek 1. Fârûkî'nin Günümüze Ulaşan Şeceresi

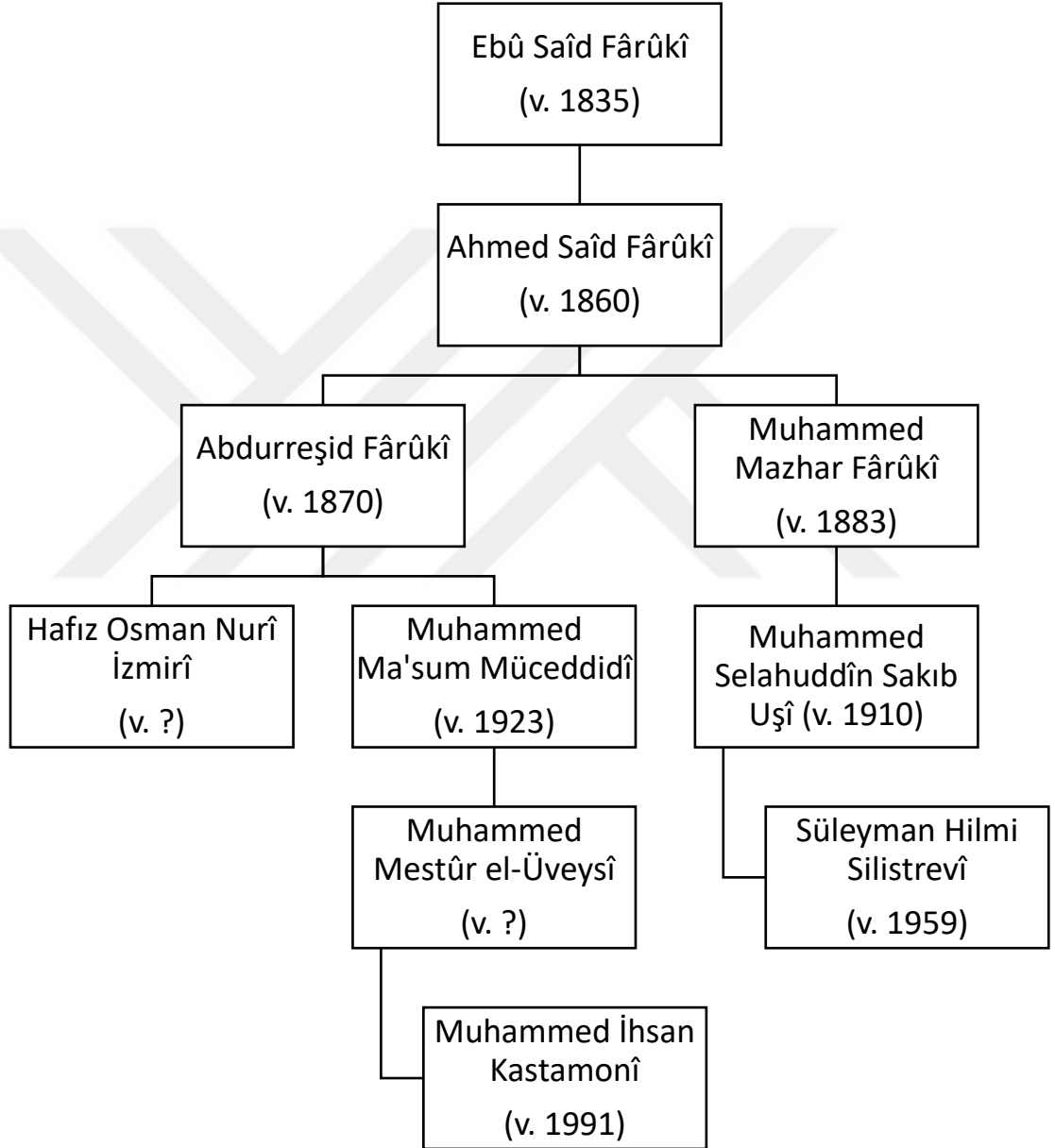

Ek 2. Fârûkî'ye ulaşan Nakşî Silsilesi

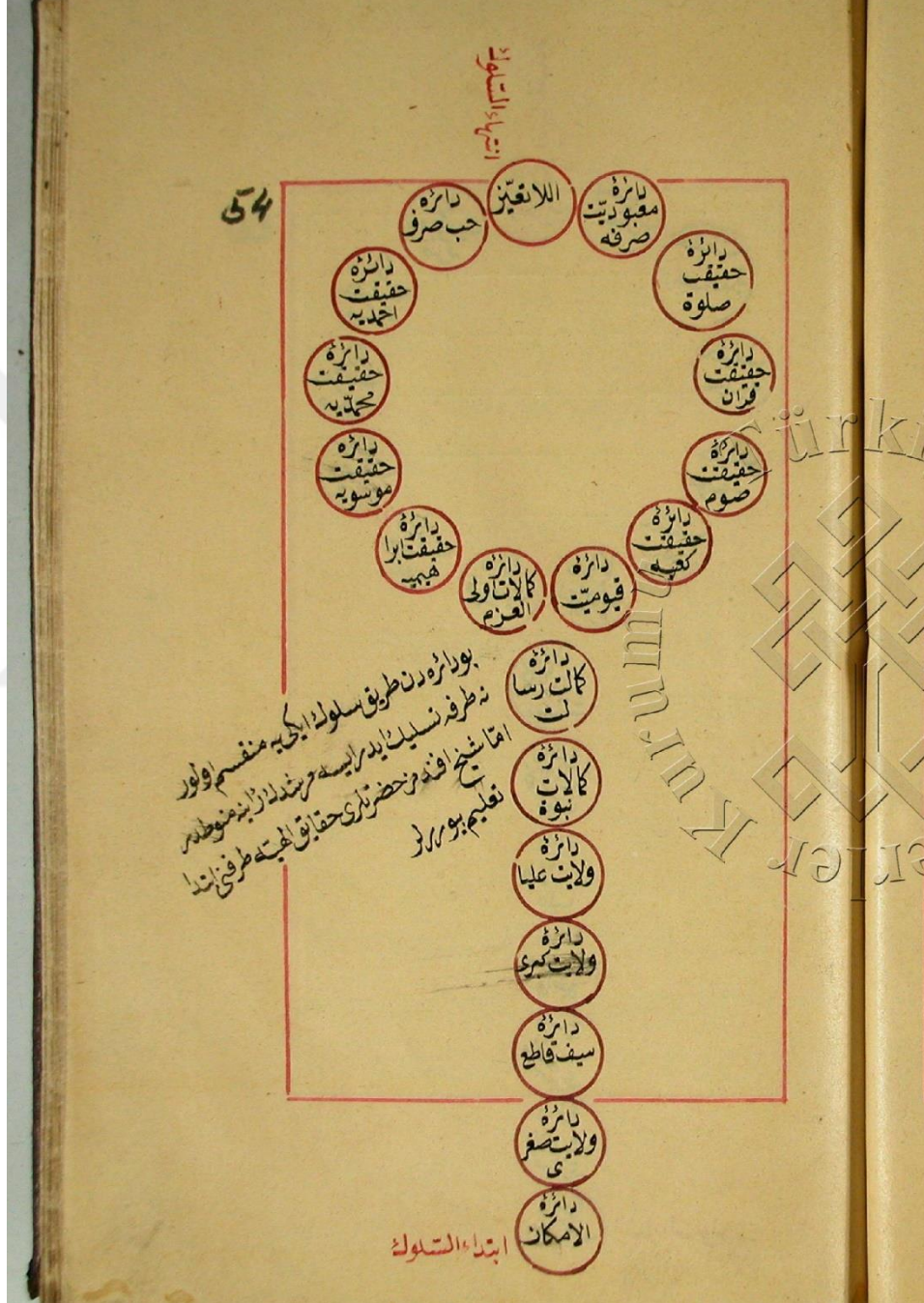
1. Ebû Bekir es-Sıddîk (ö. 13/634)
2. Selmân-ı Fârisî (ö. 36/656)
3. Abdullah b. Ebû Bekir es-Sıddîk (ö. 11/632-33)
4. Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765)
5. Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848)
6. Ebü'l-Hasen el-Harkânî (ö. 425/1033)
7. Ebû Ali el-Fârmedî (ö. 477/1084)
8. Yûsuf el-Hemedânî (ö. 535/1140)
9. Abdülhâlik Gucdüvânî (ö. 575/1179 veya 617/1220)
10. Ârif Rivgerî (ö. 634/1236-37)
11. Mahmûd Fağnevî (ö. 715/1315-16)
12. Ali Râmîtenî (ö. 721/1321)
13. Muhammed Baba Semmâsî (ö. 736/1335-36)
14. Emîr Külâl (ö. 772/1370)
15. Muhammed Bahâeddîn Nakşibend (ö. 791/1389)
16. Alâeddîn Attâr (ö. 802/1400)
17. Ya'kûb-i Çerhî (ö. 851/1447)
18. Ubeydullâh Ahrâr (ö. 895/1490)
19. Muhammed Zâhid Bedahşî (ö. 936/1529)
20. Derviş Muhammed (ö. 970/1562)
21. Muhammed Hâcegî Emkengî (ö. 1010/1602)
22. Muhammed Bâkî-billâh (ö. 1012/1603)
23. İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkî Sirhindî (ö. 1034/1624)
24. Muhammed Mâ'sûm Sirhindî (ö. 1079/1668)
25. Seyfüddîn Ârif (ö. 1095/1685)
26. Muhammed Nûru'l-Bedvânî (ö. 1135/1723)
27. Şemsüddîn Habibullah Mîrzâ Mahzar Cân-ı Cânân (ö. 1195/1781)
28. Abdullah Dihlevî (ö. 1240/1824)
29. Ebû Saîd Fârûkî (ö. 1250/1835)²⁹⁷

²⁹⁷ Hocazâde Ahmed Hilmi, **Hadîkatü'l-evliyâ**, İstanbul 1318, s. 165-171.

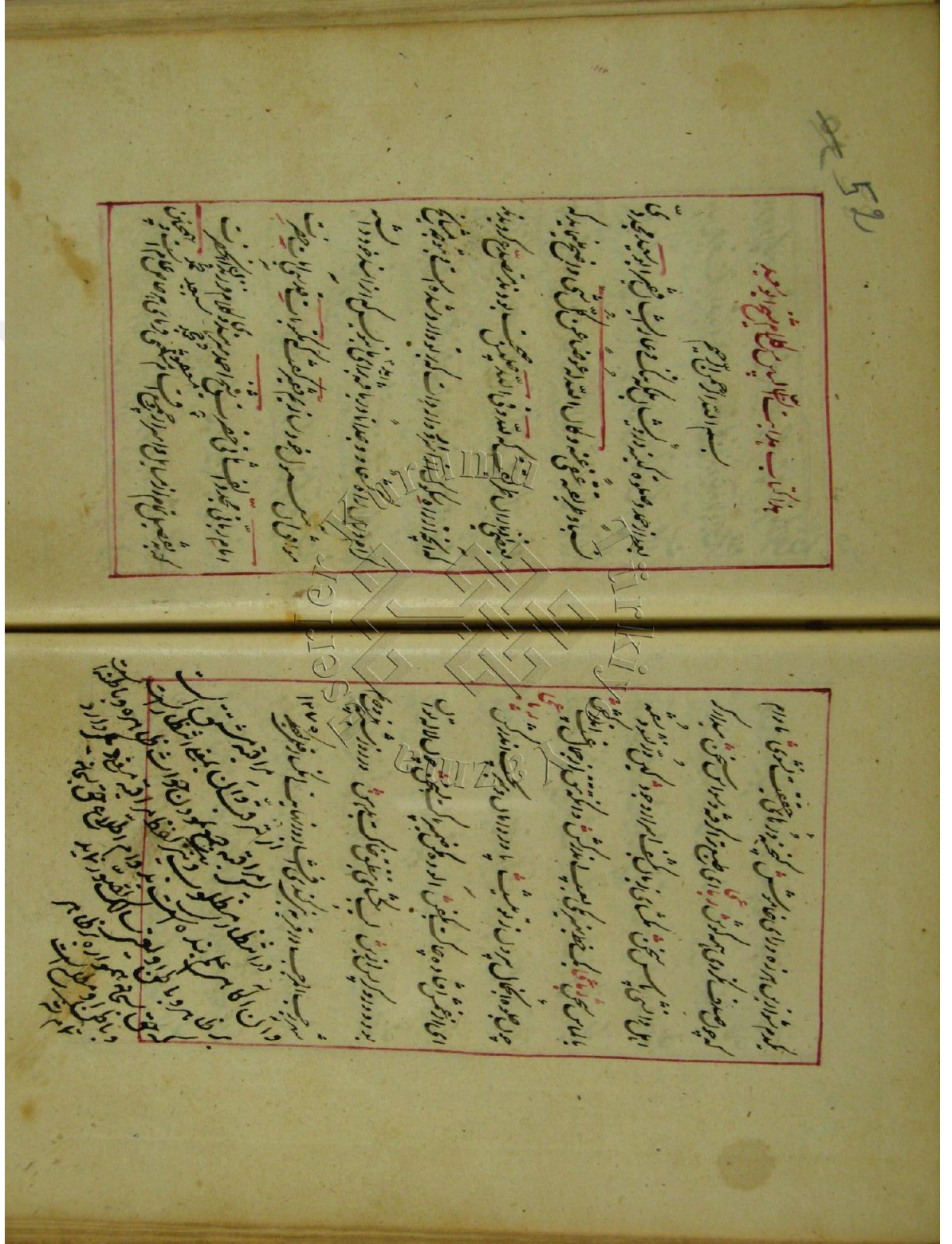
Ek 3. Fârûkî'den Anadolu'ya Ulaşan Nakşî Silsilesi

Ek 4. Hidâyetü't-Tâlibîn Yazma Nüshasında Seyr ü Sülûk
Şeması

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, no.
3108, s. 54

²⁹⁸ Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu, no. 1236.

[illegible]

و علت ازیدن قلب عباد و دلباخته نمودن ایشان که در جوف نفس
شده اند و طشت شکر بر سر پا بر دوش نهاده اند و در آن
چرخ محبت خود را بچرخ عالم می نهند و بعضی را اسرار خود در جود
میدهند و با اسرار خود پیوسته اند و در آن طشت عبادت و
عبادت در آن طشت شکر نهاده اند و در آن طشت شکر
بروی محبت می میرد و در آن طشت شکر بر روی محبت
میرد و در آن طشت شکر در آن طشت شکر
مست است و در آن طشت شکر در آن طشت شکر
دیده اند و در آن طشت شکر در آن طشت شکر
عقل و ادراک و صفات را بر سر پا بر دوش نهاده اند

بما به و دلباخته نمودن ایشان که در جوف نفس
شده اند و طشت شکر بر سر پا بر دوش نهاده اند و در آن
چرخ محبت خود را بچرخ عالم می نهند و بعضی را اسرار خود در جود
میدهند و با اسرار خود پیوسته اند و در آن طشت عبادت و
عبادت در آن طشت شکر نهاده اند و در آن طشت شکر
بروی محبت می میرد و در آن طشت شکر بر روی محبت
میرد و در آن طشت شکر در آن طشت شکر
مست است و در آن طشت شکر در آن طشت شکر
دیده اند و در آن طشت شکر در آن طشت شکر
عقل و ادراک و صفات را بر سر پا بر دوش نهاده اند

[illegible]

۴۴

عبد استلام که بنویسند که اگر از راه این باب است اصل خود می شود و او را
عبدی است که بنویسد نام خود که در او از راه این باب است خود نیست

که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند

که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند

که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند

که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند

که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند

که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند

که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند

که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند که در او بداند

و لا یستخیر فی استکرام من یزید من الخیرات الا ما یستخیر فی استکرام
و لا یستخیر فی استکرام من یزید من الخیرات الا ما یستخیر فی استکرام

و لا یستخیر فی استکرام من یزید من الخیرات الا ما یستخیر فی استکرام

و لا یستخیر فی استکرام من یزید من الخیرات الا ما یستخیر فی استکرام

و لا یستخیر فی استکرام من یزید من الخیرات الا ما یستخیر فی استکرام

و لا یستخیر فی استکرام من یزید من الخیرات الا ما یستخیر فی استکرام

و لا یستخیر فی استکرام من یزید من الخیرات الا ما یستخیر فی استکرام

و لا یستخیر فی استکرام من یزید من الخیرات الا ما یستخیر فی استکرام

و لا یستخیر فی استکرام من یزید من الخیرات الا ما یستخیر فی استکرام

و لا یستخیر فی استکرام من یزید من الخیرات الا ما یستخیر فی استکرام

بسم الله

بخش الطغیان و غلبه و قتل در این باره که انحضرت صلی الله علیه و آله
در کلام است میخایاب آنرا میگوید که کفیل صفات است بهر آنکه در او

جاءت عورت مضطربة اسمها السعدية لم تدر ما وقع في دارها

از این هم می دانند و علمهاست که در این دست و پادشاه در این
م

سورۃ النحل المذکورہ درالکتاب میں انحضرت صلی اللہ علیہ وسلم

بجای آنکه این کتاب در بعضی برسانت و اما بهر حال حق را از انصاف

باب الحجة على من ادعى ان الله تعالى قد خلق
الارض من تحت الماء

ما برادران که در این کجاست سعادت پیم که از حق

مخففت بحی حضرت عبید بن حماد از اید است در طبعی می فرماید

سوره قاضی ایان ارا که در حدیث آمده است که هر که این سوره را بخواند

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل القرآن
موسى عليه السلام

تندی که ایام در کتب حضرت در کتب حضرت در کتب حضرت

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

چونکہ اقبال کی اپنی مریں مراد کا صریح اقرار نہیں ہے

مخالفه ای که از آنجا که خداوند تعالی

جی صافی اور بہت رست بہت صافی صاف ہو۔
حضرت آدم علیہ السلام اور بہت زلف کر رہا تھا تو اس کے کچھ

که با خبری خبر می استند و قدیم را با خبری اندازند و قیاس می بردند

تجدید

پس با آن نسبت شروع به پند و نصیحت او را با مودت و برادرانه
و خفا و در محله به هم زدند و از ادوات ملکات طوطیا به ارادت نسبت

بچون او رفتی به دلالت بر دل شاد و جفاست اما طوطی پند
حضوری که می شنید به او در با محفل او از نوبت شروع و در پرتو

بهری که در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

شود و بعد از آنکه از او با سخن نیکو گفت و بعد از آنکه از او با سخن نیکو گفت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

و این است که در وقت نیکو و در ادب و ادب و صفات شریف و نیکو است به نیت پند و نصیحت

که تو در این راه که در دانه الکبریا کشف از او صحت است به دست خود
فقط به بعضی از او رسیده باشی و ادب اینست که در این اثر خود را در این باب
به حکایت کنی و نیز خود در دست از او در آنکه قطع می شود و حق در آنجا
صحت خود را باطل کرد و از انصاف در او گذشت. به دست خدا نیست که از دست
گرفت بی اختیار می شود و در انصاف تمام شدی و از او دانستی که بی
است که خداوند تعالی که بدین سخن داشت چه سخن می شود و در
حق است که صوابها را می رود و صحت است به انصاف که در آنجا
خارج است که چه در غیر این است به انصاف از او که در آنجا
صحت در او در او غیب خود را می بیند و در آن خود را می بیند
سایه و فخر و کم و صفت قطعه در غیب خود و در صفت خود که در او

پیش و انداخته است بهر دست خاص غرض از این بود که هر دو در دست
کردند و از دست سبب است بطریق خاص است که در دست است

عینا در بر نهادیم استاد اگر کسی بعد از آنکه در دست خود
سودت به دست می خرد که از دست می خرد که در دست است و از دست
زاده و از دست است عینا بهر دست است و از دست است و از دست
بست که از دست است و از دست است که در دست است و از دست است
و از دست است که در دست است و از دست است که در دست است
چند و در دست است که در دست است و از دست است که در دست است
و از دست است که در دست است و از دست است که در دست است
که در دست است که در دست است و از دست است که در دست است

بنده اند و در دست است که در دست است و از دست است که در دست است
و از دست است که در دست است و از دست است که در دست است

معنی این است که در دست است و از دست است که در دست است
و از دست است که در دست است و از دست است که در دست است
و از دست است که در دست است و از دست است که در دست است
و از دست است که در دست است و از دست است که در دست است
و از دست است که در دست است و از دست است که در دست است
و از دست است که در دست است و از دست است که در دست است
و از دست است که در دست است و از دست است که در دست است
و از دست است که در دست است و از دست است که در دست است

بیهی بترود و بدو شایسته از وقت نظر صراحت بخیر نشاید که با وجود ظهور
باعت پرطنبی ای بخت هم قوی که اکتفا نموده و اینها معنی بسیار

شهر و معنی نظر بر این است که در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

و از دست این بخت چو اصفه در نظر نمی آید و در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

در هر یک که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

که در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

که در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

که در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

که در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

که در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

و در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

و در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

و در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

و در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

و در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

و در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

و در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

و در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

و در هر صورت که بخت می آید در هر صورت که با وجود معنی ای بخت هم

دایره
حالت

المبرتری که در قوف بر بعضی است بخت در بعضی است بخت بخت
 موقوف بر محبت و بر غرض بر و بر غرض خود را در تحقیق الای
 خود و خود را در قوف بر و بر غرض خود را در تحقیق الای
 خود و خود را در قوف بر و بر غرض خود را در تحقیق الای
 خود و خود را در قوف بر و بر غرض خود را در تحقیق الای
 خود و خود را در قوف بر و بر غرض خود را در تحقیق الای
 خود و خود را در قوف بر و بر غرض خود را در تحقیق الای
 خود و خود را در قوف بر و بر غرض خود را در تحقیق الای
 خود و خود را در قوف بر و بر غرض خود را در تحقیق الای

که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد
 که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد
 که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد
 که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد
 که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد
 که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد
 که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد
 که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد و بر غرض است که خدا میبرد

دلیلی بود و چون بداند چو ادا شد شیخ که ادا باشد و استوار داشت
از نظیر او تعالی فرستد نفسی که بر او ادا شد و حال که است در این مقام که از

دلیلی بی بینی در او بود و در صورتی که از این جهت که از این جهت

و از این جهت که از این جهت که از این جهت که از این جهت

داره
جمیع حروف

حقیقت که از این جهت که از این جهت که از این جهت که از این جهت

حقیقت که از این جهت که از این جهت که از این جهت که از این جهت

حقیقت که از این جهت که از این جهت که از این جهت که از این جهت

حقیقت که از این جهت که از این جهت که از این جهت که از این جهت

حقیقت که از این جهت که از این جهت که از این جهت که از این جهت

حقیقت که از این جهت که از این جهت که از این جهت که از این جهت

و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق

و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق

و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق

و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق

و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق

و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق

و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق

و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق

و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق

و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق

و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق و است بهر ادا و تحقیق

حقیقت قرانی واقع شده است و در معنی شریفش ای که از او در معنی
 است حضرت پیر الکریم نهاده و ادیبان عظامی که از او در معنی

عالمی بر نهاده و پیر الکریم در معنی شریفش حضرت پیر الکریم
 طهر و در ادیبان عظامی که از او در معنی شریفش

از او در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش
 چنینست که حضرت پیر الکریم در معنی شریفش

خوب است و از او در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش
 که در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش

که در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش
 که در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش

است پیر الکریم در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش
 که در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش

که در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش
 که در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش

که در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش
 که در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش

که در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش
 که در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش

که در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش
 که در معنی شریفش حضرت پیر الکریم در معنی شریفش

حقیقت شریف

